

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Adéla Zelenková

Svatobarborský kult ve středověkých Čechách

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. Petr Kubín, Ph.D., Th.D.

Praha 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 5. 2023

Adéla Zelenková

Bibliografická citace

Svatobarborský kult ve středověkých Čechách: bakalářská práce / Adéla Zelenková; vedoucí práce: Petr Kubín. Praha, 2023. s. 83.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá kultem svaté Barbory ve středověkých Čechách. Svatá Barbora je legendární světice, jejíž mučednická smrt je odhadována kolem roku 306. Svatá Barbora byla pravděpodobně nejprve uctívána na Východě. Během byzantské okupace v 6. století byl kult importován do Itálie a odtud se šířil dále na sever od Alp. Největší rozmach na Západě zažíval kult ve 14. století. Kult svaté Barbory se v Čechách rozšířil ve 14. století a nikdy nedosáhl takové obliby jako kulty jiných světců (na příklad svaté Kateřiny). Obliba svatobarborského kultu v Čechách byla zrekonstruována zejména na základě četnosti patrocinií kostelů, kaplí a oltářů.

Klíčová slova

svatá Barbora, patronka, Čechy, středověk, Kutná Hora, hornictví, Václav II. patrocinium, kult

Abstract

The bachelor thesis deals with the cult of Saint Barbara in medieval Bohemia. Saint Barbara is a legendary saint whose martyrdom is estimated to have occurred around 306. Saint Barbara was first venerated in the East. The cult was imported to Italy during the Byzantine occupation in the 6th century, from there was spread further north of the Alps. The cult experienced its greatest expansion in the West in the 14th century. The cult of Saint Barbara was spread in Bohemia in the 14th century and never achieved such popularity as cults of other saints (for example Saint Catherine). The popularity of the Saint Barbara cult in Bohemia has been reconstructed mainly on the basis of the frequency of dedications of churches, chapels and altars.

Keywords

Saint Barbara, patroness saint, Bohemia, the Middle Ages, Kutná Hora mining, Wenceslaus II, dedication, cult

Počet znaků (včetně mezer): 98 460

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu profesoru Petru Kubínovi za vstřícnost, trpělivost a poskytnutí cenných rad.

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Literatura a prameny	9
3. Legenda o svaté Barboře.....	11
4. Atributy	21
5. Čtrnáct svatých pomocníků.....	25
6. Quattuor virgines capitales.....	28
7. Šíření kultu	31
8. Počátky kultu v Čechách.....	34
9. Patrocinia.....	37
9.1. Kostely.....	37
9.2. Kaple	41
9.3. Oltáře	46
9.4. Umělecká výzdoba kostelních interiérů	51
9.5. Liturgické náčiní.....	52
9.6. Zvony.....	54
10. Kult v pozdním středověku	55
10.1. Chrám svaté Barbory v Kutné Hoře	55
11. Závěr	63
Seznam použitých zkratk.....	64
Seznam pramenů a literatury.....	65
Prameny.....	65
Literatura	66
Elektronické zdroje.....	73
Elektronické databáze.....	73
Seznam příloh.....	74
Přílohy	75

1. Úvod

Výzkum kultu svatých může historikům poskytnout cenné informace o různých stránkách života společnosti v určitém sledovaném období, na příklad o každodenním životě, vnější kolonizaci či politických aspektech. Cílem dané práce je co nejlíže přiblížit podobu kultu svaté Barbory na území středověkých Čech. V kontextu českých dějin nebyl svatobarborský kult doposud podrobněji zpracován.

Práce je rozdělena do několika tematických celků. Před samotným výzkumem svatobarborského kultu v Čechách je nutné nejprve představit osobnost světice a stanovit obecné trendy šíření svatobarborského kultu. V první části práce budeme analyzovat nejznámější legendy o svaté Barboře a jejich vliv na formování ikonografie a přímluvné moci světice. Pozornost bude věnována rovněž skupinám světic a světců, jejichž součástí je i svatá Barbora. Dále stručně charakterizujeme šíření svatobarborského kultu v Evropě a jeho specifika. Následně bude věnována pozornost šíření kultu svaté Barbory ve středověkých Čechách. Podoba a intenzita obliby kultu mezi věřícími bude rekonstruována zejména na základě zmapování patrocinií kostelů, kaplí a oltářů. Na závěr práce bude představena historie chrámu svaté Barbory v Kutné Hoře, nejvýznamnějšího svatobarborského patrocinia na území Čech.

2. Literatura a prameny

Osobnosti svaté Barbory a charakteru svatobarborského kultu nebyla v dosavadních výzkumech věnována přílišná pozornost. Jedním z důvodů může být historická nepodloženost života světice. Hlavním zdrojem informací k životě svaté Barbory jsou zmínky v martyrologiích a zpracování legend. Pro danou práci jsou zásadní zpracování Jana Damašského¹, Simeona Metaphrasta² a Jakuba z Voragine.³ Zásadní práce při výzkumu nejen svatobarborského kultu jsou encyklopedická zpracování osobností svatých, z nichž za jednu z nejvýznamnějších lze považovat řadu Bibliotheca Sanctorum.⁴ K výzkumu ikonografie světice a typologii zobrazování svaté panny byly k účelu práce využity zejména slovníky křesťanské ikonografie, námětů v umění a symbolů, na příklad Lexikon der christlichen Ikonographie⁵ či Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění.⁶

Zásadní pro výzkum šíření kultu světce na určitém území v dané časově vrstvě je zmapování patrocinií církevních staveb, a to kostelů, kaplí, s přihlédnutím na zasvěcení oltářů. V případě určení časové vrstvy svatobarborských patrocinií kostelů a kaplí vycházíme v práci především z datování nejstarších architektonických článků staveb.⁷

Patrný rozvoj svatobarborského kultu na území středověkých Čech je znatelný především od vrcholného a pozdního středověku, tj. během 14.–16. století. Zvláštní pozornost je věnována popisu chrámu svaté Barbory v Kutné Hoře, jednomu z nejvýznamnějších svatobarborských patrocinií vůbec. Počátky institování Kutné Hory jsou poměrně dobře zpracovány. Za zmínku stojí práce historiků Josefa Žemličky⁸ a

---

¹ JAN Z DAMAŠKU. *Die Schriften des Johannes von Damaskos. V, Opera homiletica et hagiographica / Herausgegeben vom Byzantinischen Institut der Arbeit Scheyern*. Belin: Walter de Gruyter. 1988.

² MIGNE, Jacques Paul – SIMEON METAPHRASTES. *Patrologia Graeca 114. Vitae Sanctorum Mensis 12 Decembris*. Paříž. 1903.

³ JACOBUS DE VORAGINE – VIDMANOVÁ, Anežka – BAHNÍK, Václav – ZACHOVÁ, Irena. *Legenda aurea*. Praha: Vyšehrad. 2012.

⁴ CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo*. Řím: Citta Nuova. 1990.

⁵ BANDMANN, Günter (ed.). *Lexikon der christlichen Ikonographie. 2. Band. Allgemeine Ikonographie. Fabelwesen – Kynokephalen*. Freiburg im Breisgau: Herder. 1970; BANDMANN, Günter (ed.). *Lexikon der christlichen Ikonographie. 4. Band. Allgemeine Ikonographie. Saba, Königin von – Zypresse Nachträge*. Freiburg im Breisgau: Herder. 1971.

⁶ HALL, James (ed.). *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha: Mladá fronta. 1991.

⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. Praha: Academia. 1977; POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. Praha: Academia. 1978; POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech P–Š*. Praha: Academia. 1980; POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. Praha: Academia. 1982.

⁸ ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2014.

Libora Jana.⁹ Stavbě kutnohorskému chrámu byla věnována pozornost řady historiků umění, vycházejících povětšinou z práce Josefa Braniše.¹⁰ Sochařskou výzdobou chrámu svaté Barbory se v poslední době věnovala Michaela Ottová.¹¹

Jak již bylo řečeno výše, základním pramenem pro poznání života svaté panny jsou legendární zpracování. Při mapování počátku kultu v Čechách, především nejranějších zmínek uložení ostatků světice do určitých oltářů, vycházíme především z informací zaznamenaných v českých diplomatářích. Nejširší pramennou základnou jsou v práci podložena svatobarborská zasvěcení oltářů. Zde jsme ovšem limitováni náhodnými zmínkami v narativních¹² a diplomatických pramenech, a to zejména v konfirmačních¹³ a erekčních knihách.¹⁴

---

⁹ JAN, Libor. *Václav II.: král na stříbrném trůnu, 1283–1305*. Praha: Argo. 2015.

¹⁰ BRANIŠ, Josef. *Chrám svaté Barbory. Dějiny a popis původní stavby až do r. 1620*. Kutná Hora: Karel Šolc. 1891.

¹¹ OTTOVÁ, Michaela. *Pod ochranou Krista Spasitele a svaté Barbory: sochařská výzdoba kostela svaté Barbory v Kutné Hoře (1483–1499)*. České Budějovice: Tomáš Halama. 2010.

¹² PETR ŽITAVSKÝ – HEŘMANSKÝ, František – MERTLÍK, Rudolf – FIALA, Zdeněk. *Zbraslavská kronika*. Praha: Svoboda. 1976.

¹³ EMLER, Josef (ed.). *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidiecesim. Liber sextus*. Praha: Typis Grégariensis. 1883; EMLER, Josef (ed.). *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidiecesim. Liber septimus. Ab anno 1410 usque ad annum 1419*. Praha: Spolek historický v Praze. 1886; EMLER, Josef (ed.). *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidiecesim. Liber octavus, nonus et decimus*. Praha: Typis Grégariensis. 1886.

¹⁴ BOROVIČ, Klement (ed.). *Libri erectionum archidiecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber II. (1375–1388)*. Praha: J. G. Calve, Caes. Reg. Aulae et Universitatis Prag. Bibliopolam. 1878; BOROVIČ, Klement (ed.). *Libri erectionum archidiecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber IV. (1390–1397)*. Praha: J. G. Calve, Caes. Reg. Aulae et Universitatis Prag. Bibliopolam. 1883; BOROVIČ, Klement. *Libri erectionum archidiecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber V.* Praha: J. G. Calve, Caes. Reg. Aulae et Universitatis Prag. Bibliopolam. 1889.

3. Legenda o svaté Barboře

Legendární život svaté Barbory je známý pouze z legend a martyrologií. Nevyskytují se žádné historické prameny potvrzující existenci světice, tudíž není historicky doložitelná. Z tohoto důvodu byla jako sporná světice, podobně i svatá Kateřina, Dorota nebo svatý Jiří, v roce 1969, po druhém vatikánském koncilu, vyškrtuta z římského kalendáře.¹⁵ Výjimky potvrzují pravidlo, jako v případě svaté Cecilie. Zde bylo bráno v potaz zasvěcení římského titulárního kostela z 5. století a prokázaná výroční úcta již kolem poloviny 6. století.¹⁶ Existuje řada verzí legend o svaté Barboře se stejným jádrem, ale s určitými faktickými odlišnostmi. V legendách nepanuje shoda ani v místopisném zasazení příběhu, ani v jeho dataci. Místo narození a bydliště svaté Barbory bývá lokalizováno do Nikomédie v Bithýnii, dnešního Izmitu v Turecku, do egyptské Heliopole, Antiochie, či dokonce do Toskánska. Datace Barbořina narození kolísá mezi počátkem 3. a 4. století kvůli podobnému znění jmen tehdy vládnoucích římských císařů, a to Maximina Thraxe (235–238), Maximiana (286–306) a Maximina Daiy (308–313), Barbořina mučednická smrt je tedy odhadována někdy mezi 3.–4. stoletím.¹⁷ V některých publikacích bývá rokem Barbořina mučednictví stanoven rok 306. Barbořin život byl známý již z krátkých zápisů v martyrologiích. Nejstarší legenda pochází pravděpodobně z Egypta, nebo Byzance až ze 7. století.¹⁸ Původní legenda zachována není. Je známo několik zpracování legendárního života světice, orientální, tj.

---

¹⁵ VRÁNA, Karel. *V jednom společenství: životní příběhy světců*. Praha: Vyšehrad. 2009. s. 515; RUDOLPH, Kurt. *Barbara, Saint*. In BETZ, Hans Dieter (ed.). *RPP I. A–Bhu*. Leiden: Brill. 2006. s. 606; ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad. 1998. s. 198, 213–214; COSTELLOE, M. J. *Barbara, St*. In MARTHALER, Bernard L. (ed.). *New catholic encyclopedia 2. Baa–Cam*. Detroit: Thomson Gale. 2002. s. 89; WZOREK, Józef. *Barbara*. In GRYGLEWICZ, Feliks (ed.). *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar – Centuriones*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 1985. s. 14; Britannica. *St. Barbara*. [2023-03-15]. <<https://www.britannica.com/biography/Saint-Barbara>>; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon* (dizertační práce na Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar). Budapešť 2019. s. 7.

¹⁶ ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. s. 213.

¹⁷ GORDINI, Gian Domenico. *Barbara*. In CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo*. Řím: Citta Nuova. 1990. s. 760; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 26; Britannica. *St. Barbara*. [2023-03-15]. <<https://www.britannica.com/biography/Saint-Barbara>>.

¹⁸ COSTELLOE, M. J. *New catholic encyclopedia 2. Baa–Cam*. s. 89; WIMMER, Erich. *Barbara*. In KASPER, Walter (ed.). *Lexikon für Theologie und Kirche. 1. Band. A bis Barcelona*. Freiburg: Herder. 2006. s. 1401; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 26; Britannica. *St. Barbara*. [2023-03-15]. <<https://www.britannica.com/biography/Saint-Barbara>>; RUDOLPH, Kurt. *RPP I. A–Bhu*. s. 606.

syrská legenda¹⁹, řecké²⁰ a latinské.²¹ Nelze určit společný zdroj legend, latinské legendy pravděpodobně vznikaly na základě starších řeckých předloh.²² Syrské prameny kvůli nedostatečné kompetenci autorky v práci nebudeme analyzovat. Na začátek si představíme zmínky o životě svaté Barbory v martyrologiích, dále shrneme poznatky o životě svěřice na základě spisů Jana z Damašku († 749), Simeona Metaphrasta († ca 1000), Jakuba z Voragine († 1298) a vyzdvihneme vzájemné odlišnosti daných legend.

Martyrologium, kniha výročních památek a svátků světců, patří mezi nejstarší a nejcharakterističtější vyjádření kultu svatých. Texty martyrologií vychází z větší části z kompilací zhotovených okolo poloviny 9. století.²³ Svátek svaté Barbory byl pravidelně slaven již od 12. století. Barbora byla na Západě určitě uctívána i před 9. stoletím, což víme díky zmínce Jana Diakona v osmdesáté deváté kapitole čtvrté knihy *Sancti Gregorii Magni vita* o oratoři svaté Barbory, oblíbeném místě modliteb Řehoře Velikého v době mnišství.²⁴ Zmínky o oratoři svaté Barbory jsou zaznamenány v Liber Pontificalis, a to v životopisu Štěpána IV. a Lva IV.²⁵ Svátek nebyl původně zařazen do první verze martyrologia svatého Jeronýma (*Martyrologium Hieronymianum*) pocházejícího z poloviny 5. století a dokončeného pravděpodobně koncem 6. století v Auxere.²⁶ Zmínkou o svaté Barboře je Jeronýmovo martyrologium obohaceno až ve verzi zaznamenané v *Breviarium Richenoviense*, zde je místem Barbořina umučení a uložení relikvií zároveň zvolen Řím.²⁷ V původní verzi vůbec prvního historického martyrologia Bedy Ctihodného z počátku 8. století není svátek zahrnut, až v pozdějších dodatcích.²⁸ Nejstarší zmínky výročního připomínání svatobarborského svátku jsou obsaženy

---

¹⁹ BHO. s. 33.

²⁰ BHG. s. 32–33.

²¹ BHL. s. 142–146.

²² Britannica. *St. Barbara*. [2023-03-15]. <<https://www.britannica.com/biography/Saint-Barbara>>.

²³ LEMAITRE, Jean-Loup. Historická martyrologia: od Jeronýmova martyrologia až k římskému martyrologiu a jejich významu pro historika. *Sborník Katolické teologické fakulty* 2005. roč. 7. s. 320.

²⁴ PL, 75. s. 234; GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo*. s. 763–764; WZOREK, Józef. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar – Centuriones*. s. 14; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 29.

²⁵ DUCHESNE, Louis. *Le liber pontificalis. Tome second*. Paris. 1892. s. 50, 116.

²⁶ LEMAITRE, Jean-Loup. Historická martyrologia: od Jeronýmova martyrologia až k římskému martyrologiu a jejich významu pro historika. s. 322; TUMPACH, Josef. *Český slovník bohovědný. Díl I, A – Bascap*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a V. Kotrba. 1912. s. 918; Srov. DUBOIS, Dom Jacques – LEMAITRE, Jean-Loup. *Sources et méthodes de l'hagiographie*. Paříž. 1993. s. 106–109.

²⁷ WOLF, Kirsten. *The Old Norse-Icelandic Legend of Saint Barbara*. Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies. 2000. s. 12.

²⁸ LEMAITRE, Jean-Loup. Historická martyrologia: od Jeronýmova martyrologia až k římskému martyrologiu a jejich významu pro historika. s. 323. Srov. DUBOIS, Dom Jacques – LEMAITRE, Jean-Loup. *Sources et méthodes de l'hagiographie*. s. 110.

v martyrologiu Hrabana Maura a Adona z Vídně.²⁹ V díle Hrabana Maura není uvedeno konkrétní datum Barbořina mučednictví, pouze zařazení do období vlády císaře Maximina.³⁰ Shrnutí Barbořina života je doplněno zmínkou o svaté Julianě, o ženě která podstoupila mučednickou smrt se svatou Barborou (viz níže). Adonovo martyrologium, na rozdíl od syrských, řeckých i západních pramenů, uvádí Barbořino mučednictví k 16. prosinci, a navíc v Toskánsku. Adonův úsudek může být možná ovlivněn chybným čtením předlohy, tj. záměna *Antiocia* za *Intuscia*. Pro Adona je nicméně typická jistá chaotičnost v zápisu svátků svatých, na příklad náhodné přehazování datumů, zaměňování stejně znějících slov nebo vyřazování egyptských mučedníků zaznamenaných v Církevních dějinách Eusebia z Kaisareie.³¹ Usuard, mnich z kláštera Sain-Germai-des-Prés v Paříži, do svého spisu převzal informace z Adonova martyrologia, tedy dataci Barbořiny smrti k 16. prosinci a lokalizování mučednictví do Toskánska.³² Nikomédie se v pramenech objevuje až v 11. století, některé verze jsou obohaceny o zmínku mučednictví svaté Juliany, známé rovněž pod jménem Juliana z Nikomédie, z doby vlády císaře Maximina.³³ Rozmanité texty martyrologií byly roku 1586 nahrazeny jednotným Římským martyrologiem (*Martyrologium Romanum*), jehož hlavní předloze posloužilo Usuardovo martyrologium.³⁴ Zde je, kromě vyjmenování druhů podstoupeného mučení, určena místem mučednické smrti Nikomédie za vlády císaře Maximina, ovšem bez stanovení přesné datace.³⁵

Od stručných údajů z martyrologií se dostáváme obsáhlejšímu vyprávění legend o svaté Barboře. Stanovení obecného obsahu legend je poplatné sdělení tří legend

---

²⁹ LEMAITRE, Jean-Loup. Historická martyrologia: od Jeronýmova martyrologia až k římskému martyrologiu a jejich významu pro historika. s. 323–324; GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo*. s. 760; UHRIN, Dorotya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 29; Srov. DUBOIS, Dom Jacques – LEMAITRE, Jean-Loup. *Sources et méthodes de l'hagiographie*. s. 112, 118.

³⁰ Hrabanus Maurus. *Martyrologium*, 12. [2023-03-15].

<http://www.monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Hrabanus_Maurus&rumpfid=Hrabanus%20Maurus,%20Martyrologium,%20%20%2012&level=3&domain=&lang=0&id=&hilite_id=&links=&inframe=1>

³¹ LEMAITRE, Jean-Loup. Historická martyrologia: od Jeronýmova martyrologia až k římskému martyrologiu a jejich významu pro historika. s. 325.

³² Srov. DUBOIS, Dom Jacques – LEMAITRE, Jean-Loup. *Sources et méthodes de l'hagiographie*. s. 114.

³³ UHRIN, Dorotya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 29.

³⁴ LEMAITRE, Jean-Loup. Historická martyrologia: od Jeronýmova martyrologia až k římskému martyrologiu a jejich významu pro historika. s. 320, 328–329; TUMPACH, Josef. *Český slovník bohovědný. Díl 1, A – Bascap*. s. 918; TARZIA, Antonio – AGASSO, Domenico – DRINOCKÁ, Pavla. *Svatí na každý den / historie, spiritualita, umění: říjen – listopad – prosinec*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2010. s. 315. Srov. DUBOIS, Dom Jacques – LEMAITRE, Jean-Loup. *Sources et méthodes de l'hagiographie*. s. 121–123.

³⁵ SODI, Manlio – FUSCO, Roberto. *Martyrologium Romanum*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2005. s. 405–406, 467.

analyzovaných v dané bakalářské práci, a to *Laudatio sanctae Barbarae* Jana Damašského, *Martyrium Sanctae Barbarae* Simeona Metaphrasta a *Legenda aurea* dominikána Jakuba de Voragine. Svatá Barbora byla podle svědectví legend urozená a velice krásná dívka. Kvůli svému původu byla svým zámožným pohanským otcem uzavřena ve věži, aby byla uchráněna před nástrahami okolního světa a nemohla být nikým spatřena. Barbora ve svém vězení poznala Krista a konvertovala tajně ke křesťanství. K potěšení otce Barbora odmítala jakékoliv návrhy k sňatku. Otec byl nucen kvůli obchodním záležitostem často cestovat. Před dalším odjezdem započal pro dceru stavbu lázní. V původních plánech stavby byla zahrnuta pouze dvě okna. Barbora nařídila dělníkům prorazit třetí okno symbolizující Nejsvětější Trojici. Po návratu z cest měl otec, rozzuřený z konverze jediné a milované dcery, v úmyslu dívku zabít. Barboře se podařilo před otcovým hněvem utéct a skrýt se do skal. Dívka byla nicméně otcem zajata a předvedena před prefekta. Prefekt ohromený Barbořinou krásou se snažil dívku přimět obětovat pohanským bohům a tím si zachránit život, ovšem bezvysledně. Barbora podstoupila různá mučení, a nakonec byla odsouzena k trestu smrti stětím. Barbora se před svou smrtí modlila za hříšné a prosila za odpuštění hříchů každému, kdo ji bude jednou uctívat. Exekuce byla vykonána vlastním otcem. Ten byl záhy sežehnut ohněm z nebe, rozumějte bleskem, tak, že nezbyl ani popel.

Laudatio sanctae Barbarae byla slavnostní řeč, připisovaná Janu Damaškému na základě způsobu vyjadřování a charakteristického stylu, přednesená pravděpodobně na shromáždění ke cti svaté Barbory, tj. na svátek světice. Přednesení řeči na svátek mučednice u námi neznámého barborského kostela by mohlo nasvědčovat výročnímu připomínání, tudíž určité úctě kolem 8. století.³⁶ Příběh svaté Barbory je zasazen do období vlády císaře Maximiána a jeho správce Martiana, lokace stanovená není. Janova verze je více méně shodná s námi výše stanoveným obecným schématem a nejsou zde obsaženy žádné odchylné detaily, až na zvýraznění motivu pohrdnutí otcovými idoly. Barbora se před smrtí modlila a prosila o milost pro každého, kdo ji bude vzpomínat, zároveň i odpuštění hříchů všem, kteří přijdou navštívit místo uložení jejích relikvií, podle Jana uzdravující tělo a duši. Barbora byla sťata spolu se svatou Julianou. Barbořin otec byl na zpáteční cestě spálen ohněm z nebes.³⁷

---

³⁶ JAN Z DAMAŠKU. *Die Schriften des Johannes von Damaskos*. s. 249; RUDOLPH, Kurt. *RPP I. A–Bhu*. s. 606; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 27.

³⁷ JAN Z DAMAŠKU. *Die Schriften des Johannes von Damaskos*. s. 251–252; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 27–28.

Simeonova legenda o svaté Barboře, latinsky *Certamen sanctae et gloriosae magnae martyris Christi Barbarae*, je zařazena do korpusu *Vitae Sanctorum mensis Decembris*.³⁸ Simeonem je vymezena datace Barbořina života za vlády císaře Maximiana, tj. léta 286–306, Barbořiným bydlištěm je zvolen kraj Heliopolis. V legendě je zaznamenáno i jméno Barbořina otce, Dioskuros. Jádrem legendy je opět shodné s námi stanoveným schématem. Barbora je líčena jako neobyčejně krásná dívka, velice milovaná otcem. Otec obávaje se zneuctění dcery nechal postavit věž, aby žádný muž nemohl Barboru spatřit a ublížit jí. Při stavbě lázně nechala Barbora kromě třetího okna zhotovit i směrem na Východ do mramoru kříž. Podle legendy jsou lázně dodnes zachovány a jsou známé pro své léčebné účinky, přirovnané Simeonem k Jordánu, k jeruzalémskému rybníku Siloe³⁹ a k Betsaidě, rybářské osadě na břehu Galilejského jezera.⁴⁰ Barbořin útěk do skal je připodobněn motivu rozestoupení skály v legendě o svaté Tekle, učednici svatého Pavla. Svatá Tekla je mimo jiné jako svatá Barbora patronkou proti ohni a moru (více kapitola Atributy).⁴¹ Na rozdíl od *Laudatio sanctae Barbarae* je v legendě zahrnut i motiv vyzrazení Barbořina skalního úkrytu proradným pastýřem, jehož ovečky byly Barborou proklety a záhy proměněny v brouky. Simeon poznamenává, že proměněné stádo bylo nuceno za trest obletět Barbořin hrob. Barbora byla následně předvedena před správce Martiana. V legendě je rozvinuta role svaté Juliany, tajné křesťanky, která uchvácená Barbořinou statečností podstoupila mučednickou smrt s ní. Těla mučednic byla přenesena císařem Valentinianem, podle Simeona zbožným mužem.⁴² V porovnání s legendou Jana Damašského Metaphrastova verze využívá hojně novozákonní a apokryfní prvky i biblické aluze. Legenda je rozvinutější a je v ní obsaženo více odlišujících detailů.

---

³⁸ MIGNE, Jacques Paul – Simeon Metaphrastes. *Patrologia Graeca 114. Vitae Sanctorum Mensis 12 Decembris*. s. 301–302; RUDOLPH, Kurt. *RPP 1. A–Bhu*. s. 606; WIMMER, Erich. *Barbara*. In AUTY, Robert (ed.). *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen*. München: Artemis. 1980. s. 1432; COSTELLOE, M. J. *New catholic encyclopedia 2. Baa–Cam*. s. 89; WZOREK, Józef. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar–Centuriones*. s. 14; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 27.

³⁹ Jan 9, 1–7.

⁴⁰ Jan 5.

⁴¹ SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 1997. s. 495; DUS, Jan Amos. *Novozákonní apokryfy. II. Příběhy apoštolů*. Praha: Vyšehrad. 2022. s. 185–197; JENSEN, Anne. *Thecla, Saint*. In MARTHALER, Bernard L (ed.). *New catholic encyclopedia 14. Seq–The*. Detroit: Thomson Gale. 2002. s. 588; WALTER, Kasper (ed.). *Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band. San bis Thomas*. Freiburg: Herder. 2006. s. 1389–1390.

⁴² MIGNE, Jacques Paul – Simeon Metaphrastes. *Patrologia Graeca 114. Vitae Sanctorum Mensis 12 December*. s. 302–315.

Legendární život svaté Barbory nebyl původně zařazen do korpusu legend dominikána Jakuba de Voragine, nýbrž později jako dodatek, což jistě souvisí s konzervativním přístupem autora. Nejvýraznějším odlišným prvkem od výše zmíněných dvou legend je zde dosud neznámá Barbořina korespondence s Órigenem (185–253). Díky tomuto motivu je posunuta datace Barbořina života do období vlády Maximina Thraxe, tj. léta 235–238. Barbora je charakterizována mimo jiné jako velice inteligentní dívka již od svých dětských let. Barbora trávila čas přemýšlením o pohanských bozích a tajně jimi opovrhovala. Nicméně zatím nepoznala pravého Boha, tj. Krista. K uvězněné Barboře se jednoho dne dostala zpráva o filosofovi Órigenovi, pobývajícím toho čase v Alexandrii. Barbora toužila křesťanského myslitele poznat, nicméně měla zakázáno opustit věž. Barbora pošle Órigenovi dopis, kde líčí svoje přesvědčení o existenci jediného Boha, stvořitele všeho, jemuž se chce navěky zaslíbit. Órigenés v odpovědi dívce shrnuje základní poznatky o Bohu a upozorňuje ji na nutnost podstoupení utrpení pro svou víru v Krista. Po pochopení trojičního učení byla Barbora pokřtěna Valentinem, knězem zprostředkovávajícím korespondenci mezi Barborou a Órigenem. Čerstvě pokřtěná dívka se s větším západem věnovala studiu a tajně četbě Órigenových spisů. Díky svému vrozenému nadání dosáhla i bez učitele velkého množství znalostí. V legendě dále následují motivy odmítnutí nabídek k sňatku a počátek stavby lázně.⁴³ Souhlasně se Simeonovou verzí nechá Barbora kromě proražení třetího okna zhotovit v lázni směrem na Východ drahocenný kříž v mramoru. Stejně jako ve Metaphrastově verzi je Barbořin úkryt před otcem prozrazen zlým pastýřem.⁴⁴ Pastýř je svatou pannou proklet, vzápětí je proměněn v mramorovou sochu a jeho stádo v kobylinky. Před popravou se Barbora modlí za hříšné a upřímně se těší na mučednickou smrt. Barbora je podle dané verze legendy umučena 5. prosince společně se svatou Julianou.⁴⁵ Z letného porovnání je viditelný větší rozsah a propracovanost legendy zahrnuté do sbírky dominikánského řeholníka. Za pozornost stojí akcentování Barbořiny inteligence, charakteristické pro svatou Kateřinu.⁴⁶ Z trojice námi sledovaných legend je nicméně latinská legenda nejmladší, pocházející až ze 13. století, a nebyla původní součástí

---

⁴³ JACOBUS DE VORAGINE – VIDMANOVÁ, Anežka – BAHNÍK, Václav – ZACHOVÁ, Irena. *Legenda aurea*. 2012. s. 365–367.

⁴⁴ MIGNE, Jacques Paul – Simeon Metaphrastes. *Patrologia Graeca 114. Vitae Sanctorum Mensis 12 December*. s. 306–307.

⁴⁵ JACOBUS DE VORAGINE – VIDMANOVÁ, Anežka – BAHNÍK, Václav – ZACHOVÁ, Irena. *Legenda aurea*. s. 368–369. VONDRUŠKA, Isidor. *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních 1*. Praha: Kuncíř. 1930. s. 89–90.

⁴⁶ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. Praha: Zvon. s. 36.

korpusu Zlaté legendy.⁴⁷ Velice důležitým prvkem dané verze legendy a zároveň podstatným pro formování přímluvné moci světice jsou zázraky, přesněji zázraky spojené s přijímáním eucharistie. Žádný z protagonistů barborských zázraků nezemře bez posledních svátostí, a to pouze díky úctě ke svaté Barboře. V některých případech mohla svatá Barbora posloužit jako pomocnice v nouzi, na příklad při křivém obvinění.⁴⁸

Nyní se můžeme zaměřit na recepci a zpracování svatobarborské legendy v českém prostředí. Zázrak spojený s úctou ke svaté Barboře je zaznamenán v Kronice české Václava Hájka z Libočan. Na svátek svatého Jiří, tj. v pátek 24. dubna,⁴⁹ roku 1512 byli dva páni z rytířského stavu na Pohořelci jako trest za loupeže a rabování nabodnuti na kůl. Přeživší jménem Chlévec se modlil k Bohu až do večera, kdy se kůl zlomil. Zmrzačený rytíř s kulem v těle došel na Hradčany a položil se do hnoje. Ráno nechal povolát kněze z pražského kostela, pravděpodobně ze svatovítské katedrály, a dožadoval se svátostí před smrtí, tj. zpovědi a přijímání pod obojí způsobou. Nemohl zemřít, protože každodenně odříkával Otčenáš, Zdravas a krátkou modlitbu ke svaté Barboře. Obsahem modlitby byly, v souladu s jinými svatobarborskými zázraky, prosby o ochranu proti viditelným i neviditelným nepřátelům a zlým duchům, a především nezemřít bez udělených posledních svátostí. Po podání svátosti Chlévec ještě toho dne zemřel při kostele svatého Benedikta.⁵⁰ Na památku této události byla v Loretánské ulici postavena dodnes existující kaplička svaté Barbory vyzdobená malbami Václava Vavřince Reinera.⁵¹ Jiná událost spojená se svatobarborskou úctou nebyla ve starších českých kronikách nalezena.

Frekvence legend o svaté Barboře na území středověkých Čech se dá do jisté míry zrekonstruovat na základě četnosti dochovaných rukopisů. Sbírkou Národní knihovny ČR účelům naší práce poskytují největší množství materiálu, tři svazky Zlaté legendy, pocházející 13.–15. století,⁵² svazek *Vitae sanctorum* Hrabana Maura vzniklý na území

⁴⁷ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 85.

⁴⁸ JACOBUS DE VORAGINE – VIDMANOVÁ, Anežka – BAHNÍK, Václav – ZACHOVÁ, Irena. *Legenda aurea*. s. 369–370. UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 85.b

⁴⁹ FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha: Filosofická fakulta University Karlovy. 1934. s. 171.

⁵⁰ VÁCLAV HÁJEK Z LIBOČAN – KOLÁR, Jaroslav. *Kronika česká*. Praha: Odeon. 1981. s. 668–669.

⁵¹ EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy. dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Svazek 1*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého. 1883. s. 163–164; VLČEK, Pavel. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*. Praha: Academia. 2000. s. 55.

⁵² Národní knihovna České republiky. 15. století. *Sermones quadragesimales cum glossis bohemicis*. Národní knihovna České republiky. Praha. sign. VI. F. 6. f. 184v–253v. Národní knihovna České republiky. přelom 13. a 14. století (ne před: 1290; ne po: 1320). sign. XII. D. 19. f. 250v–252r; Národní

Čech v poslední třetině 13. století, obsahující mimo jiné životy řady světců a světic, na příklad svaté Cecílie, Markéty, Kateřiny či svatého Jiří a Linharta,⁵³ a několik dalších rozmanitých, většinou incipitem označených, svazků korpusů legend, a to *Sermo b. Hieronymi de assumptione s. Mariae*, pocházející z 12. století, se zahrnutou barborskou legendou *Vita et passio s. Barbarae virginis* (XIII. G. 12.),⁵⁴ *Vita, translationes, miracula s. Barbarae*, spis čítající 21 folií (VIII. A. 15.),⁵⁵ a *Sermones diversi et Vitae* (VIII. D. 18.),⁵⁶ oba ze 14.–15. století.⁵⁷ Ze sbírek Národní knihovny můžeme dále zmínit *Missale (mancum)*, z 15. století, s poznámkou na foliu 1, tj. *Missale dive Barbare* (XII. D. 4.)⁵⁸, *Breviarium Chotěšoviense praecedente calendario* z roku 1353, obsahující hymnus svaté Barbory s hudebními notami (VII. F. 23.)⁵⁹ a *Breviaria duo coadunata*, přibližně ze 14.–15. století, s kolorovaným dřevořezem ikony svaté Barbory ze 16. století (XIII. H. 3. s.).⁶⁰ Z rukopisů Národního muzea v Praze nalézáme zápis barborské legendy ve třech svazcích, a to ve Sborníku opatovickém, vzniklém přibližně kolem roku 1450 (II F 9, 26v–31v),⁶¹ Sborníku husovském, zvaném též jako Sborník Douchův, pocházejícím z doby po roce 1420, obsahujícím mimo jiné i životy svatých Otců, Petra Comestora, svaté Heleny, Eufroziny, Mariny⁶² a Apolonie (III B 11, 219v–221r),⁶³ a Sborníku

---

knihovna České republiky. 2. třetina – druhá polovina 14. století (ne před: 1333; ne po: 1384). *Jacubus de Voragine: Legenda aurea cum additamentis*. sign. XIII. B. 11. f. 223r–224r.

⁵³ Národní knihovna České republiky. poslední třetina 13. století (ne před: 1265; ne po: 1300). *Vitae sanctorum*. sign. VI.E.1. f. 68r–71v.

⁵⁴ Národní knihovna České republiky. 12. století. *Sermo b. Hieronymi de assumptionem s. Mariae*. sign. XIII. G. 12. f. 52r–56v.

⁵⁵ Národní knihovna České republiky. 14.–15. století. *Vita, translationes, miracula s. Barbarae*. sign. VIII. A. 15.

⁵⁶ Národní knihovna České republiky. konec 14. – počátek 15. století (ne před: 1390; ne po: 1420). *Sermones varii*. sign. VIII. D. 18. f. 123r–127r.

⁵⁷ TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum. Pars prior*. Praha. 1905. s. 453, 461, 511, 529, 557; TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum. Pars posterior*. Praha. 1906. s. 188, 192, 217, 264–265.

⁵⁸ Národní knihovna České republiky. 15. století. *Missale (mancum)*. sign. XII. D. 4.

⁵⁹ Národní knihovna České republiky. 1353. *Breviarium Chotěšoviense praecedente calendario*. sign. VII F. 23. f. 252r.

⁶⁰ Národní knihovna České republiky. 14.–15. století. *Breviaria duo coadunata*. sign. XIII. H. 3.

⁶¹ Knihovna Národního muzea v Praze. kolem 1450. *Sborník opatovický*. sign. II F 9. Knihovna Národního muzea v Praze. Praha. 26v–31v.

⁶² Svěťice Eufrozina Alexandrijská a Marina vstoupily podle legend do kláštera v přestrojení za muže. Srov. SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*. s. 1; WOLF, Kristen. The Severed Breast. A Topos in the Legends of Female Virgin Martyr Saints. *Arkiv för nordisk filologi* 1997. roč. 112. s. 108.

⁶³ Na konci dané legendy, tj. na foliu 221r, je zaznamenán svatobarborský zázrak. Knihovna Národního muzea v Praze. 15. století (ne před: 1420; ne po: 1500). *Husovský sborník, zv. Douchův*. sign. III B 11. 219v–221r.

patristickém ze 14. století (XIII E 10, 199'–200'⁶⁴).⁶⁵ Legenda o svaté Barboře je zaznamenána v pěti nespecificky pojmenovaných rukopisech knihovny metropolitní kapituly v Praze pocházejících z poloviny 13. – 2. poloviny 15. století.⁶⁶ Ve sbírkách kapitulní knihovny se nachází rovněž svazek pocházející ze 14.–15. století se zaznamenanými hymny, *Novo decurrens lumine, Gratulatur ecclesia a Officium de s. Barbara cum notis musicis*.⁶⁷ Mezi rukopisy Strahovské knihovny lze nalézt pouze svazky s hymny na svatou Barboru, a to *Missale Pragense* z konce 15. století s hymnem, v poznámce soupisu uvedeným jako vzácný, *Ave martir gloriosa Barbaraque generosa*, (DG III 20)⁶⁸ a *Horarium Bohemicum cum kalendario*, pocházející z dvacátých let 16. století, obsahující hymnus *De sancta Barbara, Ave mater gloriosa Barbaraque generosa* (DG IV 9⁶⁹).⁷⁰ Úhrnem se v českých knihovnách podle soupisu rukopisů nalézají tři svazky *Legendy aurea*⁷¹ a dvanáct rozmanitých korpusů legend zahrnujících legendu o

---

⁶⁴ Knihovna Národního muzea v Praze. 14. století (ne před: 1301; ne po: 1400). *Sborník patristický*. sign. XIII E 10. 199'–200'.

⁶⁵ BARTOŠ, F. M. *Catalogus codicum manu scriptorum Musaei nationalis Pragensis. Pars prior*. Praha. 1926. s. 90, 117–118, 309; BARTOŠ, F. M. *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze. Svazek II*. Praha. 1927. s. 271, 350.

⁶⁶ Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 1. polovina 13. století. sign. A LXI. I. Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. Praha; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 14.–15. století. *Varia scripta a diversis scriptoribus*. sign. LXXIII. 5. f. 312r–313r; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 2. polovina 15. století. sign. F. IX. f. 13r–24v; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 1. polovina 15. století. sign. F. XXXII. f. 320r–326r; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 1. polovina 15. století. sign. O. XXXIV. f. 70r–72r.

⁶⁷ Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 14.–15. století. sign. N. XXIX. f. 118v, 119r–125v; PODLAHA, Antonín. *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské. První část: A–E*. Praha. 1910. s. 59, 77, 81; PODLAHA, Antonín. *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské. Druhá část: F–P*. Praha. 1922. s. 9, 404, 449, 500.

⁶⁸ Královská kanonie premonstrátů na Strahově. 1484–1493. *Missale Pragense*. sign. DG III 20. Královská kanonie premonstrátů na Strahově. Praha. f. 318r.

⁶⁹ Královská kanonie premonstrátů na Strahově. 1523–1526. *Horarium Bohemicum cum kalendario*. sign. DG IV 9. f. 226v.

⁷⁰ RYBA, Bohumil. *Catalogus codicum bibliothecae Strahoviensis in litterarum bohemicarum museo Praeae asservatorum, Volumen III*. Praha. 1979. s. 372–374, 398–399.

⁷¹ Národní knihovna České republiky, přelom 13. a 14. století (ne před: 1290; ne po: 1320). sign. XII. D. 19. f. 250v–252r. Národní knihovna České republiky. 2. třetina – druhá polovina 14. století (ne před: 1333; ne po: 1384). *Jacubus de Voragine: Legenda aurea cum additamentis*. sign. XIII. B. 11. f. 223r–224r. Národní knihovna České republiky. 15. století. *Sermones quadragesimales cum glossis bohemicis*. sign. VI. F. 6. f. 184v–253v.

svaté Barboře⁷², dále misál⁷³, čtyři rukopisy se zaznamenanými barborskými hymny⁷⁴ a breviář s kolorovaným dřevořezem ikony svaté Barbory.⁷⁵

---

⁷² Národní knihovna České republiky. poslední třetina 13. století (ne před: 1265; ne po: 1300). *Vitae sanctorum*. sign. VI.E.1. f. 68r–71v; Národní knihovna České republiky. 14.–15. století. *Vita, translationes, miracula s. Barbarae*. sign. VIII. A. 15; Národní knihovna České republiky. konec 14. – počátek 15. století (ne před: 1390; ne po: 1420). *Sermones varii*. sign. VIII. D. 18. f. 123r–127r; Národní knihovna České republiky. 12. století. *Sermo b. Hieronymi de assumptionem s. Mariae*. sign. XIII. G. 12. f. 52r–56v. Národní knihovna České republiky. 14.–15. století. *Breviaria duo coadunata*. sign. XIII. H. 3; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 1. polovina 13. století. sign. A LXI. I; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 14.–15. století. *Varia scripta a diversis scriptoribus*. sign. LXXIII. 5. f. 312r–313r. Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 2. polovina 15. století. sign. F. IX. f. 13r–24v; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 1. polovina 15. století. sign. F. XXXII. f. 320r–326r; Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 1. polovina 15. století. sign. O. XXXIV. f. 70r–72r; Knihovna Národního muzea v Praze. kolem 1450. *Sborník opatovický*. sign. II F 9. 26v–31v; Knihovna Národního muzea v Praze. 15. století (ne před: 1420; ne po: 1500). *Husovský sborník, zv. Douchův*. sign. III B 11. 219v–221r. Knihovna Národního muzea v Praze. 14. století (ne před: 1301; ne po: 1400). *Sborník patristický*. sign. XIII E 10. 199'–200'.

⁷³ Národní knihovna České republiky. 15. století. *Missale (manicum)*. sign. XII. D. 4.

⁷⁴ Národní knihovna České republiky. 1353. *Breviarium Chotěšoviense praecedente calendario*. sign. VII F. 23. f. 252r. Metropolitní kapitula u svatého Víta v Praze. 14.–15. století. sign. N. XXIX. f. 118v, 119r–125v. Královská kanonie premonstrátů na Strahově. 1484–1493. *Missale Pragense*. sign. DG III 20. f. 318r. Královská kanonie premonstrátů na Strahově. 1523–1526. *Horarium Bohemicum cum calendario*. sign. DG IV 9. f. 226v.

⁷⁵ Národní knihovna České republiky. 14.–15. století. *Breviaria duo coadunata*. sign. XIII. H. 3; TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum. Pars posterior.* s. 275.

4. Atributy

Ikonografie svaté Barbory se postupně utvářela ve 14. století a během 15. století byla plně zformována. Svatá panna bývá nejčastěji zobrazována jako krásná dívka. V uměleckých dílech 15. století je Barbora oděna v dlouhé tunice, pláští a bez pokrývky hlavy. Od 16. století byl jednoduchý šat nahrazen honosným oděvem v souladu s dobovou módou.⁷⁶ V malířských uměleckých dílech bývá zobrazení světice doplněno o narativní scény v pozadí. Mezi typické výjevy patří přidělování třetího okna dělníky, Barbořin útěk před otcem do skal nebo prozrazení úkrytu pastýřem a proměnění jeho stáda za trest v kobyly.⁷⁷ Nejčastěji se setkáváme s Barbořinou popravou vykonanou otcem Dioskurem, ten je nejčastěji zobrazen s turbanem, pokrývkou hlavy typickou zejména pro muslimy a starozákonní postavy, a se zakřivenou šavlí, tj. oblíbenými atributy orientálních pohanů.⁷⁸ Dané narativní scény jsou zahrnuty v rámci obrazu Stětí svaté Barbory Mistra IW, části oltáře kláštera cisterciáků v Oseku, datovaném kolem roku 1546.⁷⁹

Atributy a patronáty světice vycházejí z legendárního příběhu. Nejtypičtějším atributem svaté Barbory je již od raného středověku věž, nejčastěji se třemi okny symbolizující Nejsvětější Trojici. V případě ikonografie svaté Barbory splývají dohromady dva motivy legendy, tj. Barbořino vězení a zbudování třetího okna v lázni.⁸⁰ Motiv vězení je důležitý symbol v životech řady světců, na příklad u svatého Linharta nebo Petra, a je jím naznačen osvobozující potenciál světců. Uzavřenost podle myšlenky mnišství skýtá dokonalé podmínky pro vztah člověka s Bohem. V případě svatobarborské legendy je kladen důraz na Barbořinu osobní konverzi v samotě jejího vězení.⁸¹ Samotná věž je ústředním bodem všech verzí legend o svaté Barboře. Jako patronka proti náhlé

⁷⁶ WIMMER, Erich. Barbara. In AUTY, Robert (ed.). *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen.* s. 1432; PETZOLDT, Leander. Barbara In KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie. 5. Band. Ikonographie der Heiligen. Aaron bis Crescentianus von Rom.* Freiburg im Breisgau: Herder. 1973. s. 305.

⁷⁷ GRYGLEWICZA, Feliks. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar–Centuriones.* s. 18–19; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie. 5. Band.* s. 309.

⁷⁸ HALL, James. *Sv. Barbora.* In HALL, James (ed.). *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění.* 1991. s. 71, 414, 455.

⁷⁹ Sbírký Národní Galerie. Osecký oltář, Stětí sv. Barbory – střed. Monogramista IW (Severní Čechy (po 1546)). [2023-03-14]. <https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.DO_5426>.

⁸⁰ BANDMANN, Günter (ed.). *Lexikon der christlichen Ikonographie. 4. Band. Allgemeine Ikonographie. Saba, Königin von – Zypresse Nachträge.* s. 393–394; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie. 5. Band.* s. 305; CASSIDY-WELCH, Megan. Prison and Sacrament in the Cult of Saints Images of St Barbara in Late Medieval Art. *Journal of Medieval History* 2009. roč. 35. s. 374.

⁸¹ CASSIDY-WELCH, Megan. Prison and Sacrament in the Cult of Saints Images of St Barbara in Late Medieval Art. s. 373–377.

smrti je od 15. století zobrazována s mešním kalichem a konsekrovanou hostií vyjadřující podání svatého přijímání v nebezpečí smrti a zabezpečení umírajícího posledními svátostmi. Kalich je v křesťanské ikonografii symbolem víry a méně častěji i spásy vůbec.⁸² V 15. a počátkem 16. století nastala vizuální změna, světice se nyní zobrazovala bez věže, pouze s kalichem a hostií.⁸³ V některých případech mohla být věž spojena s kalichem a hostií, na příklad umístěním do okna nebo niky. Ikonografický posun pravděpodobně souvisí s Barbořinou přímluvnou mocí závislou zejména na zázracích.⁸⁴ Svatá Barbora byla považována za zprostředkovatele podání svátosti v případě náhlé smrti. Domněnka může být potvrzena i pozdně středověkou oblibou ukládat hostie do propracovaných monstrancí připomínajících gotizující věž.⁸⁵ Barbořina věž mohla být vnímána jako zvláštní kombinace monstrance a relikviáře.⁸⁶ V kontextu naší práce můžeme uvažovat o souvislosti mezi svatou Barborou a kultem Božího Těla, vrcholícím ve 13. a 14. století, a patrociniem kutnohorské kaple Božího Těla a svaté Barbory, založené stejnojmenným bratrstvem.

Svatá Barbora může být zobrazena s pávem, nebo s pavím perem v ruce. Páv může odkazovat k Barbořině mučednictví, přesněji k scéně s bičováním, a to proměnění ran v paví pera.⁸⁷ Daná scéna nicméně není zařazena v žádné námi pozorované verzi legendy. V souladu s tradiční křesťanskou ikonografií je páv symbolem nesmrtelnosti.⁸⁸ Motiv páva je zakomponován i v rámci fresky v kostele Santa Maria Antiqua v Římě, nejstarším známém svatobarborském zobrazení.⁸⁹ V některých případech může být u Barbořiných nohou postavena malá figurka otce Dioskura.⁹⁰ Motiv triumfující Barbory nad pohanským otcem je využit na příklad v gotické řezbě světice v kostele svatého Petra

---

⁸² HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. s. 210; REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie*. 5. Band. s. 305–306; BANDMANN, Günter (ed.). *Lexikon der christlichen Ikonographie*. 2. Band. s. 496–497.

⁸³ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 139.

⁸⁴ CASSIDY-WELCH, Megan. *Prison and Sacrament in the Cult of Saints Images of St Barbara in Late Medieval Art*. s. 379–380.

⁸⁵ MCCUNE BRUHN, Heather. *Late-Gothic Architectural Monstrances and Their Use During the Feast and Octave of Corpus Christi*. *Antiphon* 2008. roč. 12.2. s. 147, 149, 154.

⁸⁶ CASSIDY-WELCH, Megan. *Prison and Sacrament in the Cult of Saints Images of St Barbara in Late Medieval Art*. s. 381–384.

⁸⁷ AGASSO, Domenico – DRINOCKÁ, Pavla. *Svatí na každý den / historie, spiritualita, umění: říjen – listopad – prosinec*. s. 317.

⁸⁸ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. s. 341; REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie*. 5. Band. s. 306.

⁸⁹ GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum*. 2. Anselmo – Bernardo. s. 765.

⁹⁰ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. s. 341; REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie*. 5. Band. s. 306.

a Pavla v české obci Mileč v okrese Plzeň-jih.⁹¹ Meč, případně kladivo, a pochodeň odkazují na nástroje Barbořina umučení. Barboře jako panně a mučednici jsou přisouzeny typické atributy křesťanských mučedníků a mučednic, a to koruna, kniha a palmová ratolest, symbol triumfu nad smrtí a upomínka panenských mučednic.⁹²

S myšlenkou náhlé smrti jsou spojeny i Barbořiny patronáty. Světička je patronkou umírajících a pomocnice v případě náhlé smrti.⁹³ V této souvislosti byl patronát světičky rozšířen i na profese s rizikem náhlé smrti, nejčastěji horníků. Hornický patronát může poukazovat i na Barbořin útěk před otcovým hněvem a následný úkryt ve skále. S odkazem na věž se třemi okny, společné označení Barbořina vězení a stavby lázně, je světička patronkou zedníků, architektů a v neposlední řadě i utěšitelka nespravedlivě vězněných.⁹⁴ Barboře je též přisuzována ochrana proti ohni a bleskům. Blesk, případně oheň z nebes, v kontextu legendy odkazuje na Boží trest seslaný na otce Dioskura za vykonání poprav vlastní dcery. V přeneseném významu je svatá Barbora patronka profesí zabývajících se prací se střelným prachem a střelnými zbraněmi, tedy dělostřelců, odlévačů patron a zbrojířů. Světička může mít v této souvislosti u nohou postavené malé dělo a být oděna v brnění.⁹⁵ Motiv děla u nohou světičky je využit na příklad v rámci ústředního obrazu v svatobarborském cyklu umístěném v Palazzo Bellomo v Syrakusách na Sicílii.⁹⁶ V kontextu vojenství mohla být svatá Barbora zobrazována společně se svatým Jiřím, na příklad na obraze Svatý Jiří se svatou Barborou od Lucase Cranacha z roku 1510.⁹⁷ Z českého prostředí lze zmínit monumentální sochy svaté Barbory se svatým

⁹¹ HOSTAŠ, Karel. *Soupis památek. XXV. Politický okres Přeštický*. s. 41.

⁹² HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. s. 100–101, 320; REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13; COSTELLOE, M. J. *New catholic encyclopedia 2. Baa–Cam*. s. 89; TARZIA, Antonio – AGASSO, Domenico – DRINOCKÁ, Pavla. *Svatí na každý den / historie, spiritualita, umění: říjen – listopad – prosinec*. s. 315; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie. 5. Band*. s. 305.

⁹³ RUDOLPH, Kurt. *RPP 1. A–Bhu*. s. 764; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie. 5. Band*. s. 305.

⁹⁴ Patronát nespravedlivě vězněných je přisuzován hlavně svatému Linhartovi. Srov. REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 40.

⁹⁵ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13; WIMMER, Erich. *Lexikon für Theologie und Kirche. 1. Band. A bis Barcelona*. s. 1401; BETZ, Hans Dieter. *RPP 1. A–Bhu*. 2007. s. 606; GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo*. s. 765; WIMMER, Erich. *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen*. s. 1432; GRYGLEWICZA, Feliks. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar–Centuriones*. s. 19; KELLY-GANGI, Carol. *365 Days with the Saints. A Year of Wisdom from the Saints*. New York: Wellfleet Press. 2015. s. 256.

⁹⁶ The St. Barbara Altarpiece at the Palazzo Bellomo. [2023-04-03].

<<https://www.christianiconography.info/sicily/barbaraBellomo.portrait.html>>.

⁹⁷ St George and St Barbara. [2023-03-14]. <https://lucascranach.org/en/DE_KSVC_M032>.

Jiřím ve Velké Vsi u Náchodu.⁹⁸ Dokonce i lodní prachárny, sklady zbraní a střelného prachu byly nazývány Svatá Barbora (*Sainte Barbe*).⁹⁹

Svatá Barbora bývá v malířských a sochařských dílech, často zobrazována jako doprovodná postava nebo jako součást skupiny světců a světic, a to čtrnácti svatých pomocníků, *drei heiligen Mädl* a *virgines capitales*. Svatá Barbora spolu s dalšími světicemi běžně obklopuje Pannu Marii a společně tvoří tzv. koncept *virgo inter virgines*. Nejčastěji je ale svatá Barbora vyobrazena ve společnosti svaté Kateřiny.¹⁰⁰ Vysoká četnost zobrazení obou světic společně, jak v malbě, tak v sochařských dílech, je očividná i při letném procházení soupisů památek. Sdružené zasvěcení obou světic bylo častým titulem náboženských spolků tvořených zejména německy mluvícím měšťanstvem a hornictvem.¹⁰¹ Obě světic, kromě panenství a zasnoubení se s Kristem, spojuje stejná mučednická smrt, a tudíž i společný atribut, meč, a blízkost svátků, tj. 25. listopadu a 4. prosince.¹⁰² Mimo jiné je v námi sledovaných legendách kladen důraz na nevídanou inteligenci obou světic, v případě svaté Barbory hovoříme o zpracování legendy zařazené do korpusu *Legenda aurea*. Vzdělanost ale nemusí být hlavní společná vlastnost, pro kterou byly světic uctívány společně. Někteří odborníci na prvky mučení v legendách o svatých pannách upozorňují, že svatá Kateřina nebyla díky své inteligenci vystavena mučení typickému pro panenské světic, na příklad uříznutí prsou. Svatá Barbora mu naopak vystavena byla.¹⁰³

---

⁹⁸ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. s. 199.

⁹⁹ TUMPACH, Josef (ed.). *Český slovník bohovědný. Díl 1, A – Bascapa*. s. 918. VRÁNA, Karel. *V jednom společenství: životní příběhy světců*. Praha: Vyšehrad. 2009. s. 515. AGASSO, Domenico – DRINOCKÁ, Pavla. *Svatí na každý den / historie, spiritualita, umění: říjen – listopad – prosinec*. s. 318; GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo*. s. 764.

¹⁰⁰ GRYGLEWICZA, Feliks. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar–Centuriones*. s. 18–19; WIMMER, Erich. *Lexikon für Theologie und Kirche. 1. Band. A bis Barcelona*. s. 1402; WIMMER, Erich. *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen*. s. 1432; GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo*. s. 767.

¹⁰¹ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 138, 146, 151.

¹⁰² UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 138–139.

¹⁰³ WOLF, Kristen. The Severed Breast. A Topos in the Legends of Female Virgin Martyr Saints. *Arkiv för nordisk filologi* 1997. roč. 112. s. 102. RĚMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13.

5. Čtrnáct svatých pomocníků

Na začátku středověku byla kultu svatým přisuzována věřícími stále větší důležitost. Od 14. století vzrůstal význam světců jako přímluvců a pomocníků v krizových situacích.¹⁰⁴ Tato potřeba věřících vedla k vytvoření zvláštních skupin světců, znásobujících šanci na získání kýžené přímluvné pomoci. V souvislosti se svatobarborským kultem budeme věnovat pozornost franskému pozdně středověkému konceptu čtrnácti svatých pomocníků (latinsky *quattuordecim auxiliares*).¹⁰⁵

Čtrnáct svatých pomocníků je zvláštní skupina čtrnácti světců uctívaných jako přímluvci o pomoc ve zvláštních situacích, nejčastěji při nemocích a v nebezpečí života.¹⁰⁶ Přímluvy jednotlivých světců jsou poplatné legendárním příběhům.¹⁰⁷ V odborné literatuře lze nalézt rozdělení světců do několika skupin.¹⁰⁸ Mezi svaté pomocníky se kromě svaté Barbory, patronky proti bleskům, ohni a za šťastnou smrt, řadí další dvě svaté panny, a to svatá Kateřina Alexandrijská, univerzální světice se zvláštním postavením mezi světci, a svatá Markéta, pomocnice při neplodnosti žen, častá patronka nemocnic. Do skupiny svatých pomocníků dále patří tři biskupové, svatý Diviš, pomocník proti bolestem hlavy, svatý Erasmus, patron proti nemocem dutiny břišní a křečím, svatý Blažej, pomocník při krčních chorobách, a tři světci vojáci, svatý Jiří, ochránce pevností a rytířů, svatý Achác z Kappadocie, patron proti obavám ze smrti a proti pokušení, a svatý Eustach, patron lovců. Do skupiny se rovněž řadí svatý Pantaleon, patron lékařů vyzývaný proti souchotinám, svatý Cyriak, ochránce před posednutí zlými duchy, svatý Jiljí, patron proti epilepsii, šílenství, požáru a bouři, svatý Kryštof, ochránce cestujících, a svatý Vít,

¹⁰⁴ UHRIN, Dorottya. Rediscovering the virgin martyrs in medieval Central Europe. The case of the cult of Saint Dorothy in Hungary. *Studies on the Value of Cultural Heritage* 2020. roč. 21. s. 136; TUMPACH, Josef (ed.). *Český slovník bohovědný. Díl 3, Církevní řády – Ezzo*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a V. Kotrba. 1912. s. 388.

¹⁰⁵ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13; WIMMER, Erich. *Lexikon des Mittelalters. I, Aachen bis Bettelordenskirchen*. s. 1432; COSTELLOE, M. J. *New catholic encyclopedia 2. Baa–Cam*. s. 89; BAZIELICH, Antoni. In GRYGLEWICZA, Feliks (ed.). *Encyklopedia katolicka. Tom 3. Cenzor–Dobszewicz*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 1985. s. 925; WIMMER, Erich. *Lexikon für Theologie und Kirche. I. Band. A bis Barcelona*. s. 1402. K tomu HLAVÁČEK, Petr. *Čtrnáct svatých Pomocníků: k pozdně středověké spiritualitě elit a její christocentrické dimenzi*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Fontes. 2014.

¹⁰⁶ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. s. 101; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 114.

¹⁰⁷ BETZ, Hans Dieter. *RPP I. A–Bhu*. s. 525.

¹⁰⁸ MARTHALER, Bernard L. (ed.) *New catholic encyclopedia 5. Ead–Fre*. Detroit: Thomson Gale. 2002. s. 98; WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. *The Sixteenth Century Journal* 2010. roč. 41. s. 1069; UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 116.

pomocník proti epilepsii a Huntingtonově chorobě (lidově zvané „tanec svatého Víta“).¹⁰⁹ V některých případech bývá do čela skupiny vkládána Panna Marie jako tzv. patnáctá svatá pomocnice.¹¹⁰ Skupina mohla být doplněna i jiným světcem.¹¹¹ Častým doplňkem konceptu byli protimoroví světci, a to nejčastěji svatý Šebestián, dále svatá Dorota a případně nějaký řádový světec. Výběr světců mohl být podřízen potřebám věřícím nebo lokálním zvyklostem. Svatý Cyriak nebo svatý Erasmus mohl být nahrazen svatým Linhartem, svatý Dionisius mohl být zastoupen svatým Mikulášem a svatý Pantaleon byl často vyměňován za svatého Rocha. K lokálním obměnám docházelo až do 16. století, na příklad v jižním Německu a Norimberku byl upřednostňován svatý Linhart před Cyriakem až do roku 1520.¹¹² Světci a světice bývají zobrazováni ve skupinách na oblacích v čele se svatým Kryštofem nesoucím Ježíška nebo jednotlivě vedle sebe v oddělených polích. Ve vzácných případech mohou světci obklopotvat trpícího člověka.¹¹³

Existuje několik verzí pravděpodobného původu kultu svatých pomocníků. Kult byl nicméně s největší pravděpodobností zformován během epidemií a sociálních nepokojů ve středním Německu, odkud se dále šířil do Čech, Moravy, nemaďarské části Uher a Itálie. Nejstarší zmínkou o konceptu světců pomocníků je odpustkový list biskupa Konráda z roku 1284 týkající se oltáře světců ve farním kostele v Kremži.¹¹⁴ Kult svatých pomocníků byl prosazován z počátku dominikány, poté cisterciáky, benediktiny a zbožnými bratrstvy. Ve 14. století byla kultická úcta zformována v Řeznu a později rozšířena dále, především po jižním Německu.¹¹⁵ V Norimberku byl kult podpořen během 14. a 15. století především činností sester dominikánek z kláštera svaté Kateřiny. Za počátek lidové úcty lze považovat zjevení čtrnácti světců s Ježíškem pasáčkovi z kláštera v Langheimu v Horní Falci v roce 1445.¹¹⁶ Šíření úcty bylo podpořeno především

---

¹⁰⁹ GRÜN, Anselm. *Duchovní terapie a křesťanská tradice: čtrnáct svatých pomocníků*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2000. s. 77; VONDRUŠKA, Isidor. *Životopisy svatých, v pořadí dějin církevních*. 1. s. 90; BAZIELICH, Antoni. *Encyklopedia katolícka*. s. 925.

¹¹⁰ GRÜN, Anselm. *Duchovní terapie a křesťanská tradice: čtrnáct svatých pomocníků*. s. 6.

¹¹¹ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. s. 101–102; TUMPACH, Josef (ed.). *Český slovník bohovědný. Díl 3, Církevní řády – Ezzo*. s. 388.

¹¹² MARTHALER, Bernard L. (ed.) *New catholic encyclopedia 5. Ead–Fre*. s. 836; BAZIELICH, Antoni. *Encyklopedia katolícka*. s. 925. UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 115. WEED, Stanley E. *Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety*. s. 1071–1072.

¹¹³ MARTHALER, Bernard L. (ed.) *New catholic encyclopedia 5. Ead–Fre*. s. 836.

¹¹⁴ TUMPACH, Josef (ed.). *Český slovník bohovědný. Díl 3, Církevní řády – Ezzo*. s. 388.

¹¹⁵ GRÜN, Anselm. *Duchovní terapie a křesťanská tradice: čtrnáct svatých pomocníků*. s. 6.

¹¹⁶ MARTHALER, Bernard L. (ed.) *New catholic encyclopedia 5. Ead–Fre*. s. 837.

morovými epidemiemi ve 14. století (v Čechách během 17.–18. století).¹¹⁷ Kult svatých pomocníků si získal oblibu především na území jižního Německa a německy mluvících oblastí Alp. Naopak ve Francii, v Anglii, Polsku, Chorvatsku, Dalmácii a maďarské části Uher se svatí pomocníci neuctívali nebo nebyli známí vůbec.¹¹⁸

---

¹¹⁷ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. s. 101; WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capiales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1067–1069.

¹¹⁸ TUMPACH, Josef (ed.). *Český slovník bohovědný. Díl 3, Církevní řády – Ezzo*. s. 388.

6. Quattuor virgines capitales

Koncept (*quattuor*) *virgines capitales* vznikl s největší pravděpodobností na lidové úrovni jako jedna z odnoží skupiny čtrnácti svatých pomocníků. Od 2. poloviny 14. století se význam světic zvýrazňuje.¹¹⁹ Ve výtvarných zobrazeních trojice světic začala postupně výškově převyšovat zbylých jedenáct světců ze skupiny.¹²⁰ Tato zvýrazněná trojice panen a později samostatně vyčleněná skupinka, tj. svatá Markéta se svatou Kateřinou a Barborou, je nazývána *drei heiligen Mädl*.¹²¹ Trojice svatých panen mohla dobovému člověku rovněž evokovat i mystiku čísla tři i srovnání se třemi křesťanskými ctnostmi, tj. víra, láska a naděje.¹²² Od 2. poloviny 14. století a počátkem 15. století je uskupení *drei heiligen Mädl* obohaceno o svatou Dorotu, velice oblíbenou lidovou světici v pozdně středověkém Německu, zejména v Tyrolsku, a zároveň jeden z nejoblíbenějších doplňků konceptu čtrnácti svatých pomocníků hned po svatém Šebestiánovi.¹²³ Obliba svaté Doroty je z velké míry poplatná legendě, v níž světice před mučednickou smrtí slibuje odpuštění všech hříchů těm, kteří ji uctívají. Svaté Dorotě byla mimo jiné přisouzena schopnost zbavit člověka chudoby a křivého obvinění.¹²⁴ Seskupení tří světic obohacené o svatou Dorotu je nazýváno *virgines capitales*.¹²⁵ Počátek kultu *virgines capitales* nelze s jistotou přesně určit. Samotné označení *virgines capitales* pochází až z 15. století.¹²⁶ V dané době byla v kolínském misálu zaznamenána mše věnovaná pannám mučednicím, *Missa de sanctis quattuor virginibus capitalibus*, tím je naznačen růst obliby kultu jak mezi laiky, tak i v řadách duchovenstva.¹²⁷

Panenství, faktor zajišťující věčnou blaženost, bylo v hagiografických spisech líčeno výhradně pozitivně a bylo oceňováno již církevními Otcí, na příklad Augustinem,

---

¹¹⁹ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 16; WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1067.

¹²⁰ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 1.

¹²¹ WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1069.

¹²² WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1071.

¹²³ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 116.

¹²⁴ WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1072; REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 20.

¹²⁵ WIMMER, Erich. *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen*. s. 1432; WIMMER, Erich. *Lexikon für Theologie und Kirche. 1. Band. A bis Barcelona*. s. 1402; REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. s. 13.

¹²⁶ WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1073.

¹²⁷ WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1065–1066, 1073.

Jeroným, Řehořem, Ambrožem, Cypriánem nebo Tertuliánem.¹²⁸ Ženy byly chápány jako stvoření od přírody podléhající snáze tělesným potřebám, tudíž nebyly rovny mužům, tj. ctnostným bytostem se samými kladnými povahovými rysy, jako je ku příkladu věrnost, odvaha či moudrost.¹²⁹ Přisuzování pozitivních osobnostních rysů mužům by mohlo souviset i s výkladem latinského výrazu *virtus*¹³⁰ (*vir* = muž).¹³¹ Svaté panny byly nejen schopné zachovat si svou čistotu, ale dokonce i popřít svou fyzickou i psychickou přirozenost, mající již od prvotního hříchu, a tudíž se stát rovnocennými mužům¹³². Panny a vdovy byly pravděpodobně mimo jiné i oporou rané církve.¹³³ I když byly svaté panny známy z apokryfních vyprávění a martyrologií již od starokřesťanských dob, byly jejich příběhy až do 12. století do jisté míry upozaděny.¹³⁴ Panny v hagiografii byly často vykresleny způsobem neodpovídajícím tehdejšímu postavení žen, a to na příklad akcentováním vzdělanosti v případě svaté Kateřiny.¹³⁵ Do té doby měly středověké ženy mnohem omezenější možnosti prosazení se vůči mužům. Ve 12. století nastává změna ve vnímání ženské svatosti. Zásadní zlom nastává zejména v souvislosti s působením žen mystiček, na příklad svaté Brigity Švédské či Kateřiny Sienské.¹³⁶

Zvýšená obliba kultu svatých panen může souviset s několika faktory najednou, tedy se změnou postoje k ženám a chápání ženské svatosti ve 12. století,¹³⁷ se zvýšeným zájmem o život Panny Marie a s úctou ke Kristovu příbuzenstvu vůbec. Svěťice se díky svému panenství zasubovaly Kristu a stávaly se jeho duchovními družkami, tedy součástí rozšířené Kristovy rodiny. Díky blízkosti s Pannou Marií a Kristem byly panny mučednice považovány za velmi mocné přímluvkyně.¹³⁸ Nejvýznamnější společný prvek

¹²⁸ WOLF, Kristen. *The Severed Breast. A Topos in the Legends of Female Virgin Martyr Saints.* s. 104.

¹²⁹ WOLF, Kristen. *The Severed Breast. A Topos in the Legends of Female Virgin Martyr Saints.* s. 106.

¹³⁰ *virtūs, virtūtis, f.* – mužnost, zmužilost statečnost, udatnost, ctnost, pl. dobré vlastnosti, síla ducha, mravní síla, přednost, hodnota, schopnost, mohutnost, dokonalost, výtečnost. Srov. PRAŽÁK, Josef M. – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník.* Praha: Československá grafická unie a.s. 1938. s. 1311–1312.

¹³¹ *vir, viri, m.* – muž, choť, manžel, voják, bojovník, člověk. Srov. PRAŽÁK, Josef M. – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník.* 1309–1310.

¹³² WOLF, Kristen. *The Severed Breast. A Topos in the Legends of Female Virgin Martyr Saints.* s. 106–107.

¹³³ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon.* s. 11.

¹³⁴ UHRIN, Dorottya. *Rediscovering the virgin martyrs in medieval Central Europe. The case of the cult of Saint Dorothy in Hungary.* s. 120.

¹³⁵ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon.* s. 60.

¹³⁶ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon.* s. 16.

¹³⁷ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon.* s. 17; UHRIN, Dorottya. *Rediscovering the virgin martyrs in medieval Central Europe. The case of the cult of Saint Dorothy in Hungary.* s. 138.

¹³⁸ UHRIN, Dorottya. *Rediscovering the virgin martyrs in medieval Central Europe. The case of the cult of Saint Dorothy in Hungary.* s. 138; WEED, Stanley E. *Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety.* s. 1080–1081.

svatých panen byla tedy především jejich čistota. Světice byly nejen mučednice, ale dokonce i Kristovy nevěsty.¹³⁹ Životy panen mučednic byly nyní vzorem jak pro duchovenstvo, tak v podstatě pro všechny vrstvy společnosti.¹⁴⁰ Vliv na šíření kultu mají z velké části mendikantské řády, především ženské kongregace, a v průběhu 14. století zejména rozšíření *Legendy aurea*. V původní verzi sbírky byly zahrnuty legendy o svaté Kateřině a Markétě, legendární životy svaté Barbory a Doroty jsou až pozdější dodatky.¹⁴¹ Umučené panny byly líčeny jako hrdinky, důraz byl kladen především na vyzdvižení mučení, zázraků a přímluvné role světic. Od poloviny 15. století byly *virgines capitales* intenzivněji uctívány městským obyvatelstvem. Kult svatých panen dosáhl vrcholu v pozdním středověku, tedy v 15. a 16. století.¹⁴²

Panenské mučednice byly ze zásady uctívány společně, jak společnou liturgií¹⁴³, tak zobrazením na oltářích. Tzv. *Viereraltar* se poprvé objevuje ve Slezsku koncem 14. století. Skupina světic byla zobrazována nejčastěji jako doprovod Panny Marie nebo Madony s dítětem, tzv. schéma *virgo inter virgines*.¹⁴⁴ Kolem roku 1500 nastává kvantitativní nárůst zobrazení *virgines capitales* související se soukromou devocí.¹⁴⁵ Světice byly zobrazovány v rámci mariánské ikonografie, tj. motiv zasnoubení nebo duchovního sňatku. Největší část zachovaných děl představují velké oltářní obrazy. Pravděpodobně neexistuje žádné zobrazení *virgines capitales* v monumentální plastice.¹⁴⁶

---

¹³⁹ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 13, 61. WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1074, 1084, 1090.

¹⁴⁰ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 8.

¹⁴¹ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 60, 84.

¹⁴² UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 8, 114, 132; WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1065, 1090.

¹⁴³ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 16; WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1072.

¹⁴⁴ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 116–118; UHRIN, Dorottya. Rediscovering the virgin martyrs in medieval Central Europe. The case of the cult of Saint Dorothy in Hungary. s. 136–137; WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1076.

¹⁴⁵ WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1084–1085.

¹⁴⁶ WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. s. 1078.

7. Šíření kultu

Svatá Barbora byla nejprve uctívána na Východě. Za nejstarší svatobarborské zasvěcení je považován klášter v Edesse ze 4. století, ovšem s nejistým původním patrociniem, koptská bazilika v Káhiře ze 7. století a kostel v Konstantinopoli z 9. století. Za jedno z nejranějších svatobarborských zasvěcení na Západě je považována svatyně v převorství Auge na severovýchodě Francie.¹⁴⁷ Nejstarší dochované zobrazení svaté Barbory je v římském kostele Santa Maria Antiqua na fresce pocházející z 8. století (asi z let 705–706). Barbora je oděna v plášti se závojem, držící v rukách kříž. Na výjevu je patrný obrys páva.¹⁴⁸ Svatobarborský kult byl pravděpodobně importován během byzantské okupace v 6. století do Itálie, odtud se šířil na sever od Alp.¹⁴⁹ Největší rozmach na Západě zažívá svatobarborský kult ve 14. století. K šíření kultu svaté Barbory přispělo několik faktorů zároveň, obliba *Legendy aurea*, znovuoobjevení legend o svatých pannách, větší důraz na přímluvnou moc světců či rozmach mariánského kultu. V rámci řeholních společenství byly kulty svatých panen obecně šířeny zejména mendikanty, a to dominikánským a františkánským řádem. Během kazatelské činnosti přicházeli bratři do četného kontaktu s ženami. Silný pastorační zájem byl o ženy s potenciálem stát se řeholicemi, tj. o ženy s marginálním postavením ve společnosti, na příklad svobodné ženy z venkova či vdovy. V rámci spirituality mendikantských řádů byly ženy považovány za zvláštního zprostředkovatele s posvátnem a byly jim zároveň prisuzovány mystické vizionářské schopnosti.¹⁵⁰ Příběhy svatých panen, dokonalých žen, byly inspirativní především pro řeholnice.¹⁵¹ Těmito a mnoha dalšími faktory byla vytvořena půda pro šíření kultu v 15. a 16. století. Svatobarborský kult byl oblíben zejména v hornických oblastech, tj. na území dnešního Polska a Německa, dále ve Vlámku a Francii. Menší obliby dosáhl kult na příklad v Uhrách, zde byla světice uctívána především německy mluvícím měšťanstvem a hornictvem. Z výše uvedeného nastínění situace šíření svatobarborské úcty je, i přes významný Barbořin patronát proti náhlé smrti,

---

¹⁴⁷ WZOREK, Józef. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar – Centuriones.* s. 14; WIMMER, Erich. *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen.* s. 1432; GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo.* s. 765.

¹⁴⁸ TARZIA, Antonio – AGASSO, Domenico – DRINOCKÁ, Pavla. *Svatí na každý den.* 318; GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo.* s. 765; WZOREK, Józef. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar – Centuriones.* s. 18; WIMMER, Erich. *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen.* s. 1432.

¹⁴⁹ GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo.* s. 763.

¹⁵⁰ COAKLEY, John. Gender and the Authority of Friars: The Significance of Holy Women for Thirteenth-Century Franciscans and Dominicans. *Church History* 1991. roč. 60. s. 446, 450, 455, 459.

¹⁵¹ UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon.* s. 60–61.

viditelné zásadní zpoždění prosazování kultu svaté panny. Jednou z příčin může být vklínění svatobarborského svátku, slaveného 4. prosince, mezi významnější svátky, a to na svátek svatého Ondřeje, připadající na 30. listopad, svatého Mikuláše, připomínaný 6. prosince,¹⁵² případně i svatě Kateřiny slavený 25. listopadu.

Ostatky svatě Barbory byly pravděpodobně přemístěny za vlády byzantského císaře Justina I. do Konstantinopole. V roce 1000 byly relikvie převezeny do Benátek a umístěny v kostele San Marco, roku přesunuty 1009 do kostela San Giovanni Evangelista na benátském ostrově Torcello.¹⁵³ V současné době jsou Barbořiny ostatky uloženy v Diecézním muzeu v Płocku. Existuje několik teorií příčiny přemístění ostatků na sever od Alp, přesněji na území dnešního Polska (viz níže).¹⁵⁴ Svatobarborské ostatky měly zvláštní význam především pro Řád německých rytířů.

V této kapitole musíme zmínit důležité postavení svatě Barbory v rámci zbožnosti řádu Německých rytířů. *Althaus Kulm*, polsky *Starogród Chelmiński*, byl po Marienburgu jedno z nejvýznamnějších poutních míst na území středověkého Pruska.¹⁵⁵ Zatímco ve 13. století jako doklad o pouti svědčí pouze jedna zpráva, a to slib českého krále Václava I. navštívit svatyni, snad na výzvu papeže Inocence IV.¹⁵⁶ Počátkem 14. století je už zaznamenán zvýšený zájem poutníků o návštěvu svatyně. Největší pramenná evidence historie místa, na příklad záznam poutních procesí, je vázána na 15. století. Nejsou dochovány žádné odpustkové listy svatobarborské svatyně, na rozdíl od relikvie svatého Kříže, rovněž vlastněnou řádem.¹⁵⁷ Relikvie svatě Barbory, hlava a cop, byly uloženy v hlavní kapli komendy řádu německých rytířů až do třináctileté války, ozbrojeného konfliktu mezi řádem německých rytířů a polským králem Kazimírem IV. Jagellonským v letech 1454–1466. Po válce utrpěl řád velké finanční ztráty, okleštění území a stal se vazalem polského krále.¹⁵⁸ Jak již bylo řečeno výše, ostatky jsou nyní uloženy

---

¹⁵² UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon*. s. 78.

¹⁵³ GORDINI, Gian Domenico. *Bibliotheca Sanctorum*. 2, *Anselmo – Bernardo*. s. 763; TARZIA, Antonio – AGASSO, Domenico – DRINOCKÁ, Pavla. *Svatí na každý den*. s. 318; WIMMER, Erich. *Lexikon des Mittelalters*. 1, *Aachen bis Bettelordenskirchen*. s. 1432; WIMMER, Erich. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 1. Band. *A bis Barcelona*. s. 1401; KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie*. 5. Band. s. 305.

¹⁵⁴ LEIGHTON, Gregory. *The Relics of St Barbara at Althaus Kulm: History, Patronages, and Insight into the Teutonic Order and the Christian Population in Prussia (Thirteenth-Fifteenth Centuries)*. *Zapisky Historyczne* 2020. č. 85 s. 6.

¹⁵⁵ LEIGHTON, Gregory. *The Relics of St Barbara at Althaus Kulm*. s. 6.

¹⁵⁶ Cituji na základě odborného článku *The Relics of St Barbara at Althaus Kulm*. Pramen se nepodařilo nalézt.

¹⁵⁷ LEIGHTON, Gregory. *The Relics of St Barbara at Althaus Kulm*. s. 15–16.

¹⁵⁸ KOSMAN, Marcelli. *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum. 2011. s. 81, 85.

v Diecézním muzeu v Płocku.¹⁵⁹ Historie svatobarborských relikvií na tehdejší řádovém území je poměrně zmatená. Podle tradice byly ostatky nalezeny po zjevení svaté Barbory zajaté ženě. Důvody přesunu relikvií na území Pomořanska před rokem 1242 nicméně v historických textech řádu chybí.¹⁶⁰ Ostatky mohly být na základě různých verzí *Translatio et miracula sanctae Barbarae*, kompilace legendy o svaté Barboře a textů historiografického charakteru vzniklé v Prusku během 14.–15. století, přineseny poutníky při návratu z Říma, nebo darovány pomořanskému knížeti po obrácení země, či získány výměnou za vysvobození ze zajetí a vyjednání bezpečného průchodu pohanskými zeměmi dánským biskupem na cestě do Říma.¹⁶¹ Barborské relikvie byly důležitou součástí identity řádu, především během vedení svaté války proti Prusům a Litevcům. Svatá Barbora byla rytířským řádem ctěna především pro svou mučednickou smrt, tj. zahynutí rukou pohana, pro smrt pohanského otce způsobenou bleskem, odkazující zřejmě na palbu z děl, ale především pro zázračnou moc relikvií.¹⁶² V kronikách z 15. století je zaznamenáno několik zjevení Panny Marie, hlavní světice řádu, se svatou Barborou a zázračné vítězství rytířů nad vojenskou přesilou. Svatá Barbora byla v rámci dobové řádové ideologie považována patronkou vítězných řádových vojsk a patronkou proti náhlé smrti. Bojovat na svátek světice bylo členy řádu pokládáno prokázáním cti svaté panně, a zároveň byla rytíři očekávána Barbořina přímluvná pomoc v boji.¹⁶³ Ostatky svaté Barbory byly rovněž chápány potvrzením územní a duchovní nadvlády řádu v Prusku.¹⁶⁴ Řád německých rytířů měl tedy pravděpodobně největší zásluhu na šíření svatobarborského kultu na území dnešního Polska a Německa, a to ve Slezsku, Malopolsku a Pomořansku.¹⁶⁵ Lze tedy předpokládat přijetí svatobarborského kultu v hornických oblastech díky aktivitám rytířského řádu.

---

¹⁵⁹ LEIGHTON, Gregory. The Relics of St Barbara at Althaus Kulm. s. 6.

¹⁶⁰ LEIGHTON, Gregory. The Relics of St Barbara at Althaus Kulm. s. 12.

¹⁶¹ WZOREK, Józef. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar – Centuriones.* s. 15; LEIGHTON, Gregory. The Relics of St Barbara at Althaus Kulm. s. 12–13; TÖPPEN, Max. *Translatio et miracula sanctae Barbarae* in: HIRSCH, Theodor (ed.). *Scriptores rerum Prussicarum 2.* Leipzig: S. Hirzel. 1863. s. 397–411.

¹⁶² LEIGHTON, Gregory. The Relics of St Barbara at Althaus Kulm. s. 9–10, 19, 27.

¹⁶³ LEIGHTON, Gregory. The Relics of St Barbara at Althaus Kulm. s. 27.–30.

¹⁶⁴ LEIGHTON, Gregory. The Relics of St Barbara at Althaus Kulm. s. 37.

¹⁶⁵ WIMMER, Erich. *Lexikon für Theologie und Kirche. I. Band. A bis Barcelona.* s. 1401; WZOREK, Józef. *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar – Centuriones.* s. 14.

8. Počátky kultu v Čechách

Při výzkumu svatobarborského kultu musí být brána v potaz určitá specifika úcty. Jak již bylo zmíněno v kapitolách výše, úcta ke svaté Barboře byla postupně prosazována v průběhu 14. století. Většího rozmachu šíření bylo dosaženo až v 15.–16. století. Z tohoto důvodu musí být přirozeně posunuta časová hranice počátku šíření svatobarborského kultu i na území středověkých Čech. Nepříznivým faktorem pro prosazování úcty ke svaté Barboře ve středověkých Čechách mohlo být i propuknutí velké epidemie moru až v 17.–18. století. Nárůst zobrazení světice v období baroka, případně rokoka, jak malířské, tak sochařské, v porovnání s gotickým uměním je více než očividné (viz kapitolu Patrocinia a přílohu).

Nejranější zmínky o svaté Barboře v českých úředních pramenech jsou spjaté přeci jen se starším časovým obdobím. Za nejstarší z nich lze považovat umístění ostatků svatých do oltáře svaté Marie v Řečanech, dnes v okrese Pardubice, pražským biskupem Danielem I. ze dne 14. listopadu 1165. Celkem bylo do oltáře umístěno dvacet pět svatých ostatků, počínaje ostatky Páně a Panny Marie. Mezi ostatky světců je i jeden ostatek svaté Barbory.¹⁶⁶ Další raná zpráva, byť mimo stanovenou oblast výzkumu, týkající se svatobarborských ostatků je uvedena k datu 21. dubna 1268. Pod atriem olomouckého kostela byla založena kaple svatého Jana Křtitele. Do oltáře svatého Jana Křtitele byly olomouckým biskupem Brunem uloženy ostatky patriarchů, proroků, apoštolů, vyznavačů, mučedníků a svatých panen, především oděvy či roucha světců, *peplus* a *vestmentum*. Mezi ostatky textilní povahy nepřeberného množství světců byl zahrnut i ostatek svaté Barbory.¹⁶⁷ Dne 29. března 1328 vyhlásil biskup sambijské diecéze Jan I. čtyřicet dní odpustků každému, kdo navštíví kostel řádu německých rytířů v Řepíně, dnes v okrese Mělník, a vzdá úctu zde uloženým ostatkům, jmenovitě svatému Kříži, ostatkům svatého Pavla, Jana a Pavla Mučedníka, svaté Alžběty, Agáty a Barbory.¹⁶⁸ Dne 20. května 1355 bylo kostelu v Bošilci darováno asi šedesát ostatků svatých, mučedníků a vyznavačů, z toho vlasy a jedna blíže nespecifikovaná relikvie svaté Barbory.¹⁶⁹ V inventářích chrámového pokladu je k roku 1368 vsunuta poznámka o relikviáři svaté Barbory v podobě sochy mající v levé ruce vložený ostatek světice, přesněji kousek

---

¹⁶⁶ CDB I. s. 207–208.

¹⁶⁷ CDB V.2. s. 21.

¹⁶⁸ RBM III. s. 561.

¹⁶⁹ RBM VI.1. s. 25.

hlavy.¹⁷⁰ V seznamu předmětů přemístěných roku 1420 na Karlštejn opět figuruje relikviář svaté Barbory s relikviemi světice.¹⁷¹

Při studiu vývoje a rozšíření kultu jakéhokoliv světce je vhodné zmapovat četnost výskytu titulů zasvěcení kostelů, kaplí a oltářů. Pravděpodobný nejranější titul svatobarborského patrocina byl užit roku 1318 u oltáře v katedrále svatého Víta. Oltář založený biskupem Janem IV. z Dražic byl v úplnosti zasvěcen ke cti Panny Marie, svatého Víta, Václava, Vojtěcha a zejména svaté Barbory.¹⁷² Biskup Jan IV. z Dražic byl člověk silně spjatý s rodnou zemí. Osobními patronkami pražského biskupa byly ženské světice, a to především svatá Ludmila a Marta.¹⁷³ Mladší vrstva svatobarborských patrocinií kostelů, kaplí a klášterů bude analyzována v samostatné kapitole (viz kapitolu Patrocina).

Raná svatobarborská úcta mohla být pěstována českými minority. Františkánským nebo dominikánským řádem byla svaté panny uctívány obecně. K roku 1394 je zmiňována v klášteře minoritů zasvěceném svatému Františkovi na Starém Městě pražském kaple svatého Michala, později převěšená na kapli svaté Barbory. Konkrétní datum, či případně alespoň rok, svatobarborského vysvěcení není v diplomatických pramenech dohledatelné. Zasvěcení může tedy pocházet i z mladší časové vrstvy.¹⁷⁴ Kaple svaté Barbory sloužila podle řeholních předpisů klarisek jako pohřební kaple sester mimo prostory klauzury. Prostorech ambitu kláštera a zejména u východního průčelí kaple bylo nalezeno značné množství ženských ostatků dokazujících četnou frekvenci pohřbů v daném sakrálním prostoru.¹⁷⁵

Patrně nejstarší nástěnné malby se zakomponovanou postavou svaté Barbory jsou dochovány v kostele Povýšení svatého Kříže ve Vrbně u Mělníka. Ve třicátých letech 13. století byl kostel předán bratrstvu svatého Františka, přeměněnému roku 1247 na řád křížovníků s červenou hvězdou.¹⁷⁶ Námi pozorované fresky, datované kolem roku 1390, byly roku 1713 překryty novou barokní výmalbou a v 18. století úplně přebíleny. Části

¹⁷⁰ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u svatého Víta v Praze (jeho dějiny a popis)*. Praha: Dědictví sv. Prokopa. 1903. s. XXVII.

¹⁷¹ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u svatého Víta v Praze*. s. LXIII.

¹⁷² RBM III. s. 167. č. 413.

¹⁷³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343)*. Praha: Karolinum. 1991. s. 166.

¹⁷⁴ BOHÁČ, Zdeněk. *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiakonát*. Praha: Historický ústav. 2001. s. 56.

¹⁷⁵ SOUKUPOVÁ, Helena. *Anežský klášter v Praze*. Praha: Vyšehrad. 2011. s. 122.

¹⁷⁶ ROYT, Jan – HAMSÍKOVÁ, Dagmar – HAMSÍKOVÁ, Radana – ČEPELÁK, Jiří A. *Středověké nástěnné malby v kostele Povýšení sv. Kříže ve Vrbně u Mělníka. Průzkumy památek 2006. roč. 13, č. 2. s. 98.*

původní freskové výzdoby byly objeveny počátkem 20. století.¹⁷⁷ Z dochovaných fragmentů je zřejmá tematika christologického cyklu, tj. Poslední večeře Páně, Kristus na hoře Olivetské, scéna Kristových pašijí, patrně Ecce Homo, bičování a nesení Kříže. Dále je dochován zlomek výjevu oplakávání či kladení do hrobu. V scéně Nanebevstoupení Páně, situované nejvíce vpravo, je zahrnuta fragmentární postava svaté Barbory, patrně v roli patronky dobré smrti. Vzhledem k nedochování freskového cyklu v úplnosti nelze vyloučit i jinou koncepci donátorského záměru. Objednavateli freskové výzdoby byli pravděpodobně Mléčkové z Vrba, motiv freskové výzdoby byl koncipován zřejmě příslušníkem řádu křížovníků s červenou hvězdou. Fresková výzdoba by mohla být příkladem svatobarborské úcty v rámci zbožnosti řeholních organizací řídící se františkánskou řeholí.¹⁷⁸ Jak již bylo zmíněno výše, úcta ke svatým pannám byla pěstována zejména mendikantskými řády.

---

¹⁷⁷ ROYT, Jan – HAMSÍKOVÁ, Dagmar – HAMSÍKOVÁ, Radana – ČEPELÁK, Jiří A. Středověké nástěnné malby v kostele Povýšení sv. Kříže ve Vrbně u Mělníka. s. 101.

¹⁷⁸ ROYT, Jan – HAMSÍKOVÁ, Dagmar – HAMSÍKOVÁ, Radana – ČEPELÁK, Jiří A. Středověké nástěnné malby v kostele Povýšení sv. Kříže ve Vrbně u Mělníka. s. 104–106.

9. Patrocinia

Významným prostředkem pro rekonstrukci oblíbenosti kultu světce v daném časovém období je studium výskytu patrociníí kostelů, kaplí a oltářů. Církevní topografie může sloužit jako doklad k zjištění pravděpodobného stáří zasvěcení, a tím i jako nastínění pravděpodobného šíření kultu světce.¹⁷⁹ Nicméně zasvěcení kostelů nebyla v minulosti statickou záležitostí. Zasvěcení mohla být změněna při gotické přestavbě, při zbudování nového barokního kostela, novým výběrem patrocinia v pobělohorské době nebo na příklad získáním ostatků nějakého světce. Kulty některých světců byly nadčasové, jiné oblíbené pouze v určitém období. V případě venkovských kostelů jsou zasvěcení nejistá, a proto se nelze s jistotou upínat na dnešní titul kostela. Poměrně neměnná byla patrocinia v rámci sídlišť městského typu. V areálu bylo situováno obvykle více kostelů lišících se vysvěcením, z toho důvodu byl titul kostela zafixován i po přestavbě. Zjišťování patrociníí kostelů a kaplí je závislé na vzácných a náhodných zmínkách v narativních a diplomatických pramenech. Užitečným vodítkem k zjištění titulů kostelů mohou být na příklad nápisy na zvonech, nicméně v mnoha případech zrekvírovaných během světových válek, původní freskové malby, zasvěcení hlavních oltářů a gotická sochařská výzdoba.¹⁸⁰ Umělecká výbava kostelů mohla být v průběhu let ale poškozena, přemístěna, odcizena nebo přesunuta do paměťových a kulturních institucí. V případě výzkumu svatobarborských patrociníí budeme postupovat podle výše stanoveného postupu. Pokusíme přiblížit pravděpodobnou oblibu kultu a šíření úcty v určitých časových vrstvách, pokud možno chronologicky.

9.1. Kostely

Již od počátku jsme nuceni přistupovat k následujícímu výčtu svatobarborských patrociníí obezřetně. Dané stavby vykazují povětšinou architektonické prvky typické pro gotické stavby a u řady z nich jsou známé i nejstarší zmínky, a to nejčastěji vysvěcení. Jak již bylo naznačeno, tyto informace jsou fragmentární povahy. Údaje o založení daných kostelů většinou neexistují.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ BOHÁČ, Zdeněk. K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie. *Československý časopis historický* 1968. roč. 16. s. 571.

¹⁸⁰ BOHÁČ, Zdeněk. K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie. s. 571–572; BOHÁČ, Zdeněk. Časové vrstvy patrociníí českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení. *Historická geografie* 1970. roč. 4. s. 7–8, 10.

¹⁸¹ Ani rešerše v diplomních pracích mapujících církevní topografii nepřinesla kýmžné výsledky. Na příklad: VLASÁK, Jiří. *Prácheňský děkanát v pozdním středověku*. Diplomní práce katedry pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Praha 2015. Vzhledem

Stavba kostela v Mašťově v okrese Chomutov byla tradičně datována ke konci 12. století, nicméně jádro kostela je prokazatelně gotické ze 14. století. Stavba je jednoduší s polygonálně ukončeným presbytářem zaklenutým křížovou žebrovou klenbou s oblými příporami.¹⁸²

V jádře pozdně románský kostel v Nabdíně v okrese Kladno byl v 1. polovině 14. století přestavěn v gotickém slohu. Roku 1384 je připomínán jako farní. Stavba je jednoduší, obdélná s čtvercovou sakristií po severní straně a presbytářem sklenutým křížovou klenbou s klínovitým profilem. Kolem 14. století je datován nízký raně gotický vítězný oblouk. Z původní pozdně románské stavby je zachováno okno a zdi presbytáře.¹⁸³

Zdánlivě nesouvisejícím příkladem svatobarborského zasvěcení je kostel v Lužné u Rakovníka, umělecky hodnotná pozdně barokní novostavba vybudovaná v letech 1750–1758. Daný kostel byl postaven na místě původního farního kostela připomínaného již roku 1352, nicméně zaniklého za husitských válek. Zdivo původní stavby s největší pravděpodobností není dochováno. Architektonickým dispozicím a celkovému stavu kostela nebudeme dopodrobna věnovat pozornost kvůli nevhodnosti pro námi stanovený časový rámec.¹⁸⁴

Hřbitovní kostel svaté Barbory v Debři, části města Mladá Boleslav, byl připomínán jako farní již roku 1363. Kostel je doložen i v erekcčních knihách, a to k 19. září 1404.¹⁸⁵ Jádro stavby je raně gotické ze 13. století s vrcholně gotickým presbytářem uzavřeným pěti stranami pravidelného osmiúhelníka se šesti opěráky, křížovým travě a hruškovými žebry. Loď je sklenuta křížovou a paprscitou klenbou s klínovými žebry na baldachýnových konzolách. Za husitských válek byla fara zničena a neobnovena. V 2. polovině 17. století byl areál zbaroknizován. Kostel, dnes

---

k tomu, že diplomní práce věnované církevní topografii nijak neposloužily vzniku této bakalářské práce, nejsou uvedeny v seznamu použité literatury.

¹⁸² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 362; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory*. [2023-03-17]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-2145519>>.

¹⁸³ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 400; VELC, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých. XX. Politický okres Slanský*. Praha. 1904. s. 140; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory*. [2023-03-17]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-14421580>>.

¹⁸⁴ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 334; CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých. XXXIX. Politický okres Rakovnický. II. díl*. Praha. 1913. s. 62; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory*. [2023-03-17]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-14612598>>.

¹⁸⁵ LE V. s. 604.

využívaný pravoslavnou církví, je chráněn především pro své hodnotné středověké jádro.¹⁸⁶

Kostel svaté Barbory v Horní Vsi v katastrálním území Chomutov II. má bohatou stavební minulost. Roku 1420 byla postavena bývalá gotická stavba. Na místě původního kostela byla na počátku 16. století zřízena pozdně gotická hornická svatyně. Roku 1584 kostel vyhořel, renesanční úpravy a opravy byly prováděny od 2. poloviny 17. století do konce 18. století.¹⁸⁷

Památkově cenný hřbitovní kostel svaté Barbory v Baníně v okrese Svitavy v Pardubickém kraji, považovaný za doklad středověké kolonizace Poličska a zároveň za vzácný příklad dochovaného obranného kostela, je pozdně gotická stavba z konce 13. nebo z počátku 14. století. Kostel je poprvé připomínán jako farní roku 1350. Kolem roku 1400 je datována klenba presbytáře. V 2. polovině 15. století byl kostel přestavěn a roku 1559 byla dokončena renesanční stavba věže před západním průčelím. Kostel je orientovaný, jednolodní s pravoúhle uzavřeným presbytářem.¹⁸⁸

Kostel svaté Barbory v Třeboni byl vysvěcen již roku 1498. V roce 1712 byl vystavěn na novém místě a roku 1816 zbořen.¹⁸⁹

Poustevnícký kostel svaté Barbory nedaleko Děbolína, vzdáleném asi šest kilometrů od Jindřichova Hradce, má poměrně pestrou historii. Nejstarší zmínky pochází z roku 1503, nicméně samotná stavba by mohla být staršího původu. Ke správě kostela byli zvoleni tři kostelníci, a to dva měšťané z Jindřichova Hradce a poustevník, pobírající stálý důchod z jindřichohradeckého panství. O oblíbenosti poutního místa svědčí procesí z Hradce Králové konaná třikrát za rok. Stavba je orientovaná, obdélná a jednolodní s trojboce uzavřeným presbytářem bez opěráků. Interiér kostela je zdoben pozdně gotickými malbami z 1. poloviny 16. století. Na počátku nového století byla do interiéru kostela opět umístěna starobylá socha svaté Barbory, dnes již bohužel nezvěstná.¹⁹⁰

¹⁸⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. 1977. s. 247; BAREŠ, František. *Soupis památek historických a uměleckých. XXI. Politický okres Mladoboleslavský*. Praha. 1905. s. 38–39, 42; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory*. [2023-03-16]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-2144133>>.

¹⁸⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 521; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory*. [2023-03-17]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-22438561>>.

¹⁸⁸ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 32; NOVÁKOVÁ, Marcela. *Chrámy a kostely Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Reader's Digest. 2011. s. 8; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory*. [2023-03-16]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-19880409>>; WIRTH, Zdeněk. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXII*. Praha: Praha: Archaeologická komise při České akademii věd a umění. 1906. s. 2–3.

¹⁸⁹ MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých. X. Politický okres Třeboňský*. Praha. 1900. s. 102; Srov. POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. s. 103.

¹⁹⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 246; SVOBODA, J. *Svatá Barbora, sídlo poustevníků*. Jindřichův Hradec: J. Svoboda. 1930. s. 10–11; NOVÁK, Josef. *Soupis památek*

Hřbitovní kostel svaté Barbory v Bakově nad Jizerou v okrese Mladá Boleslav je v jádru pozdně gotický z počátku 16. století. Kostel byl původně byl v majetku bratrského sboru. Jedná se o jednoduchou, obdélnou, neorientovanou stavbu s barokním štítem v průčelí. Hlavní loď je plochostropá, presbytář zaklenutý valenou klenbou s lunetami a konchou. Hřbitov je dnes zrušen, hřbitovní zeď s výklenkovou kaplí je dnes památkově chráněna pro svou sakrální hodnotu.¹⁹¹

Mezi nejistá svatobarborská patrocina lze počítat i renesanční hřbitovní kostel svaté Barbory v Dubicích v Ústeckém kraji. Stavba byla zřízena ve 2. polovině 16. století jako protestantský kostel a rodinná hrobka. Po roce 1643 byl v souvislosti s převedením pod katolickou církev přestavěn. V kontextu svatobarborské úcty ve středověkých Čechách má pro účely naší práce význam pozdně gotický hlavní oltář se sochou svaté Barbory z dvacátých let 16. století.¹⁹²

Po sejmutí památkové ochrany v sedmdesátých letech 20. století byl zbořen barokní kostel svaté Barbory ve Valkeřicích v Ústeckém kraji. Kostel byl vybudován na místě původní středověké stavby v letech 1724–1728. Stavba byla jednodlná, obdélná s polokruhově zakončeným presbytářem zaklenutým plackou a s obdélnými sakristiemi zaklenutými křížovou klenbou. Loď byla sklenuta valenou klenbou na masivních pilířích. Klenba byla zdobena barokními malbami s výjevy z legendy o svaté Barboře. Zařízení bylo datováno z 2. čtvrtiny 18. století, až na pozdně gotickou křtitelnicí.¹⁹³

V konfirmačních knihách lze nalézt pouze jedinou zmínku o svatobarborském zasvěcení v rámci námi sledované časové vrstvy. Kostel svaté Barbory v Církvicích (*Kyrchleyns*), je zmíněn pouze jednou, a to ke dni 2. prosince 1413.¹⁹⁴ V obci Církvice se ale dnes na základě Ústředního seznamu kulturních památek nenachází žádný svatobarborský kostel.¹⁹⁵ Kostel mohl být zřízen v jedné ze tří obcí, a to v Církvicích v okrese Ústí nad Labem, v okrese Kolín nebo Kutná Hora. Kostel svaté Barbory mohl být pravděpodobně postaven v oblasti Kutnohorska. Ze stejné časové vrstvy, tj. ze 14.–

---

historických a uměleckých. XIV. Politický okres Jindřicho-Hradecký. Praha. 1901. s. 1–3; ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech.* České Budějovice: Veduta. 2006. s. 212.

¹⁹¹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J.* s. 32; NOVÁKOVÁ, Marcela. *Chrámy a kostely Čech, Moravy a Slezska.* s. 8; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory.* [2023-03-16].

<<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-2153843>>; ŠIMÁK, J. V. *Soupis památek historických a uměleckých. XLVI. Politický okres Mnichovohradištský.* Praha. 1930. s. 17, 20

¹⁹² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J.* s. 333; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory.* [2023-03-17]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-2166168>>.

¹⁹³ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž.* s. 173; Památkový katalog. *Kostel sv. Barbory.* [2023-03-17]. <<https://www.pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-barbory-2938254>>.

¹⁹⁴ LC VII. s. 99.

¹⁹⁵ Dostupné zde: <<https://pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=c%0C3%ADrkvice+kostel+sv+barbory&hlObj=1&fulltext>>.

15. století, pochází zprávy o svatobarborském patrociniu v Kolíně a Kutné Hoře. Z počátku 15. století je známý oltář Těla Kristova a svaté Barbory v kostele svatého Bartoloměje v Kolíně.¹⁹⁶ V 2. polovině 14. století byla započata stavba chrámu svaté Barbory v Kutné Hoře. Zbudování svatobarborského kostela v obci vzdálené řádově šest kilometrů od Kutné Hory¹⁹⁷ se jeví jako nejpravděpodobnější.

Z výše uvedených informací lze konstatovat, že svatobarborský patronát nebyl ve středověkých Čechách příliš obvyklý a oblíbený. Celkem se podařilo objevit dvanáct kostelů zasvěcených svaté Barboře, pocházejících přibližně až ze 14.–16. století. V několika případech nesou svatobarborské zasvěcení hřbitovní kostely, zajisté v souvislosti s Barbořiným patronátem za dobrou smrt. Stáří zasvěcení kostelů nicméně nelze s jistotou dokázat. Ve většině případů je časová vrstva zasvěcení kostelů odvozena od datace nejstarších architektonických prvků výše uvedených sakrálních staveb.

9.2. Kaple

Do výčtu svatobarborských kaplí lze zařadit kapli svatého Karla Boromejského, původně zasvěcenou svaté Barboře, v pozdně gotickém síňovém kostele Nanebevzetí Panny Marie při františkánském klášteře v Bechyni. Klášter a kostel byly spoluzaloženy roku 1281 biskupem Tobiášem z Benešova. V roce 1420 byl klášterní areál zcela zničen husity. Kaple je uzavřena třemi stranami pravidelného osmiúhelníka a zaklenuta tzv. hráňovou klenbou. Klášterní areál je památkově hodnotný především pro své zachovalé unikátní gotické architektonické prvky.¹⁹⁸

Románské jádro kostela Všech svatých v Horšově v Plzeňském kraji je datováno ke konci 12. století, případně i k 1. polovině 13. století. Stavba byla přestavěna jak ve vrcholně gotickém, tak v barokním slohu. Ke kostelu přilehá kaple svaté Barbory, sklenutá jedním polem křížové klenby. K upřesnění datace kaple můžou posloužit pozdně gotické nástěnné malby datované do roku 1489 s christologickými náměty, výjevy z legend a se symboly evangelistů.¹⁹⁹

Před průčelím dříve konventního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasech byly pravděpodobně situovány kaple svaté Barbory a Kateřiny. Kostel byl založen roku 1144 jako dřevěné provizorium, následně byl přestavěn v letech 1154–1204 do podoby

---

¹⁹⁶ LE V. s. 552.

¹⁹⁷ V daném případě byla míněna obec Církvice v okrese Kutná Hora.

¹⁹⁸ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 45; Památkový katalog. *Klášter františkánský*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/klaster-frantiskansky-701770>>.

¹⁹⁹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 423; Památkový katalog. *Kostel Všech svatých*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-vsech-svatych-18508376>>.

románské baziliky. Kostel byl zbořen za husitství a následně znovu postaven v letech 1661–1666. Kaple zasvěcené svatým pannám nejsou dodnes zachovány.²⁰⁰

Děkanský kostel svatého Bartoloměje v Kolíně je nejen dominantou města, ale i jedna z nejdůležitějších památek v Čechách. Odraz rané hornické minulosti města Kolína lze vypozorovat i na výběru patrocinii. V osmdesátých letech 13. století byly zisky z hornické činnosti v oblasti mezi městy Kolínem a Čáslaví, tzv. kutnohorským revírem, děleny rovným dílem mezi oběma městy.²⁰¹ Stavba kostela svatého Bartoloměje byla započata v 2. polovině 13. století a byla dokončena koncem téhož století. Raně gotické jádro je datováno do roku 1262. Ke dni 22. dubna 1325 bylo uděleno Janem Lucemburským podací právo ke kostelu sedleckým opatům.²⁰² V ochozu je situováno pět kaplí, a to svatého Václava, Jana Nepomuckého, svatého Kříže, svaté Filomény, Narození Páně, tzv. Kolovratská, a v neposlední řadě svaté Barbory. Kaple je zařízena barokním oltářem z roku 1749 s obrazem Stětí svaté Barbory. Mimo jiné se v kostele nacházel mešní kalich s poprsím svaté Rozálie, Kateřiny a Barbory.²⁰³ Starobylost svatobarborského zasvěcení v kolínském kostele je dosvědčena zápisem v erekčních knihách. Ke dni 28. září 1401 je zmíněno nadání peněžního daru oltáři Těla Kristova a svaté Barbory ve farním kostele v Kolíně.²⁰⁴ Dané sdružené patrocinium je jedno ze dvou potvrzených příkladů společné úcty Božího Těla a svaté panny ve středověkých Čechách, druhým nositelem titulu byla kaple Těla Kristova a svaté Barbory v Kutné Hoře.²⁰⁵

Malontský kostel svatého Bartoloměje v okrese Český Krumlov byl původně gotickou kaplí z 1. poloviny 14. století. Kolem roku 1400 byla daná kaple přebudovaná na kostel. Nynější dvoulodní síňová podoba pochází z 2. poloviny 15. století. Původní

---

²⁰⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech P–Š*. s. 73–75; PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých. XXXVII. Politický okres Kralovický*. Praha. 1912. s. 158; Památkový katalog. *Kostel Nanebevzetí Panny Marie*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-nanebevzeti-panny-marie-14447416>>.

²⁰¹ JAN, Libor. *Václav II.: král na stříbrném trůnu, 1283–1305*. s. 498; ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*. s. 360.

²⁰² MÁDL, Karel Boromejský. *Soupis památek historických a uměleckých. I. Politický okres Kolínský*. Praha. 1897. s. 19.

²⁰³ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 84; MÁDL, Karel Boromejský. *Soupis památek historických a uměleckých. I. Politický okres Kolínský*. s. 31–32; Památkový katalog. *Kaple sv. Josefa a Barbory se špitálem*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-bartolomeje-2145094>>.

²⁰⁴ LE V. s. 552. Srov. PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa království Českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Řada první. Arcidiecese Pražská. Díl IV*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého. 1910. s. 26, 39.

²⁰⁵ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum: výtvarné umění pozdního středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře (kolem 1300–1620)*. Praha: Národní památkový ústav. 2012. s. 215; PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa království Českého. Řada první. Arcidiecese Pražská*. 1910. s. 25.

gotická kaple svaté Kateřiny, datovaná k 1. polovině 14. století, byla později přeměněna na sakristii a následně zasvěcená svaté Barboře.²⁰⁶

Prachatický kostel svatého Jakuba byl založen spolu s městem, tj. v 1. polovině 14. století. V šedesátých letech 15. století byl opraven presbytář, sakristie a kaple svaté Barbory, přilehlá u pravé lodi kostela na jižní straně. Kaple je sklenuta jednoduchou křížovou klenbou se žlábkovitými žebry podepřené konzolami bez svorníku. Kaple je na severní straně zdobena nástěnnou renesanční malbou Klanění tří králů, vzniklou v průběhu 16. století.²⁰⁷

Původní gotický kostel svatého Bartoloměje z 2. poloviny 14. století v Kunžaku v jindřichohradeckém okrese byl po požáru roku 1742 přestaven v barokním slohu. Polygonálně ukončená gotická kaple svaté Barbory po severní straně kostela byla téměř celá zničena, nicméně byla záhy obnovena. Kaple, spolu s kněžištěm a obvodovým zdívkem lodi, je považována za hodnotnou stavbu vrcholné gotiky a poslední čtvrtiny 14. století zároveň.²⁰⁸

V přízemí zámku Grabštejn v Libereckém kraji, jedné z nejpůsobivějších renesančních staveb na území Čech, je umístěna kaple svaté Barbory. Původně gotický hrad byl roku 1569 přestaven na renesanční zámek. Hradní kaple byla poprvé zmíněna roku 1391. V konfirmačních knihách je k 3. října 1393 zmíněna kaple svaté Barbory *sub castro Grefensteyn*.²⁰⁹ Současná dispozice kaple je poplatná renesanční přestavbě, původní gotické architektonické prvky nejsou zvenčí viditelné. Dřívější situování kaple není známé, pravděpodobně ale nedošlo k dispozičním změnám. Za zmínku stojí pozdně gotická dřevorezba svaté Barbory umístěná na oltářní menze.²¹⁰

Do dnešní doby je zachována kaple svaté Barbory v původně raně gotickém děkanském kostele Narození Panny Marie v Domažlicích. Stavba kostela byla započata v poslední čtvrtině 13. století, patrně při založení samotného města. Během 15. století byl

²⁰⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 345; CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých. XLII*. s. 112; Památkový katalog. *Kostel sv. Bartoloměje*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-bartolomeje-689294>>.

²⁰⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech P–Š*. s. 151; MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých. XXXVIII. Politický okres Prachatický*. Praha. 1913. s. 221; Památkový katalog. *Kostel sv. Jakuba Většího*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-jakuba-vetsiho-14207100>>.

²⁰⁸ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 181; Památkový katalog. *Kostel sv. Bartoloměje a kříž*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-bartolomeje-a-kriz-684770>>.

²⁰⁹ LC V. s. 172.

²¹⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 357; KÜHN, Karl F. *Topographie der historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslawakischen Republik. A Land Böhmen. LI. Der Bezirk Reichenberg*. 1934. s. 57; Památkový katalog. *Hrad a zámek Grabštejn*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/hrad-a-zamek-grabstejn-15872741>>.

kostel přestavěn a následně zbarokizován. Kaple svaté Barbory přilehá k severní straně kostela. Dosud zachovaná kaple by měla být pozůstatkem původní gotické lodi.²¹¹

Dalším příkladem sdruženého svatobarborského patrocinia je kaple svatého Jakuba a svaté Barbory v Mělníku. Kaple původně gotické rychty byla vysvěcena 23. září 1398. V padesátých letech 15. století byl objekt upraven na městskou radnici. V 2. polovině 18. století radnice vyhořela a byla záhy obnovena. Z původní stavby kaple svatého Jakuba a svaté Barbory se nezachovalo nic kromě půdorysu, tj. pět stran osmiúhelníka.²¹²

Kaple svaté Barbory při jižní straně kůru původně raně gotického děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Trhových Svinách v okrese České Budějovice je pozoruhodná především pro dochování okrouhlé okenní tabulky z 2. poloviny 16. století s malbou Mojžíše ukazujícího na vzpřímeného hada. Kostel Nanebevzetí byl zmiňován v listinách od roku 1357. Na sklonku 14. století byla vystavěna kaple svaté Barbory v přízemí nově zbudované jižní věži kostela. Původní gotický obranný kostel byl v 2. polovině 15. století přestavěn. Kaple svaté Barbory je zaklenutá křížovou klenbou se silnými profilovanými žebry a svorníkem v podobě pětilisté růže.²¹³

Zasvěcení kaple svaté Barbory v kostele svatého Linharta v Oslově, součásti píseckého vikariátu, připomínaném jako farní ve 14. století, nelze přesně datovat, protože byl ke konci 18. století od základů vystavěn. Gotické jádro postrádá významné architektonické prvky. K jižní straně kostela přilehá obdélná kaple svaté Barbory, zaklenutá křížovou klenbou, oddělená od presbytáře půlkruhovým obloukem. Jak již bylo naznačeno, dataci zasvěcení kaple nelze s jistotou určit.²¹⁴

Kaple svaté Barbory přiléhající k východní chodbě františkánského kláštera v Jindřichově Hradci může být považována za jeden z příkladů spojování svaté Barbory se svatou Kateřinou jinde než ve výtvarném umění. Pozemky na stavbu byly darovány

---

²¹¹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 313; VANĚK, Ferdinand – HOSTAŠ, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých. XVII. Politický okres Domažlický*. Praha. 1902. s. 33–34; Památkový katalog. *Kostel Narození Panny Marie*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-narozeni-panny-marie-18504169>>.

²¹² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 368; PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých. VI. Politický okres Mělnický*. Praha. 1899. s. 146–147; Památkový katalog. *Radnice*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/radnice-2345835>>.

²¹³ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. s. 74, 78; BRANIŠ, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých. VIII. Politický okres Česko-Budějovický*. Praha. 1900. s. 121, 126; Památkový katalog. *Kostel Nanebevzetí P. Marie*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-nanebevzeti-p-marie-689654>>.

²¹⁴ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 554; SOUKUP, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých. XXXIII. Politický okres Písecký*. Praha. 1910. s. 162–163; Památkový katalog. *Kostel sv. Linharta*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-linharta-680734>>.

Jindřichem IV. z Hradce františkánům roku 1478, o rok později byl řádu odevzdán kostel svatě Kateřiny a budova kláštera. Za stavovského povstání byl klášter zbořen, po bitvě na Bílé hoře byl klášter za podpory Slavatů opět obnoven. Kaple svatě Barbory je obdélná s původním gotickým jádrem a pětibokým presbytářem. Na gotickou stavbu upozorňují pouze původní opěrné pilíře presbytáře, původně zřejmě uzavřeným hrotitým obloukem.²¹⁵

Při severní straně lodi děkanského kostela svatého Petra a Pavla v Nové Bystřici přiléhá gotická kaple svatě Barbory, zvaná rovněž jako kaple mrtvých, opět jistě v souvislosti s Barbořiným patronátem šťastné smrti. Kostel je v jádře gotický, pravděpodobně z 1. poloviny 14. století. Přesný rok založení známý není. V sedmdesátých letech 14. století byla přistavěna kaple svatě Barbory. Kaple je zaklenuta dvěma poli křížové žebrové klenby a uzavřena pětibokým závěrem se zevními opěráky.²¹⁶

Zajímavým příkladem svatobarborského zasvěcení je kaple svatě Barbory v bývalém františkánském klášteře v Plzni. Areál spolu s kaplí je považován za kvalitní stavbu lucemburské gotiky a krásného slohu. Stavba kaple byla zahájena spolu s celým objektem kláštera v osmdesátých letech 14. století. Kaple svatě Barbory je nevysoká, čtvercová s polygonálně ukončeným presbytářem a původní hvězdovou klenbou ze 14. století. V kapli jsou mimo jiné dochovány i velmi kvalitní a zajímavé nástěnné malby, vzniklé někdy po roce 1460, s výjevem z legendy o svatě Barboře.²¹⁷

K jihozápadní straně treboňského kostela svatého Jiljí, bývalém klášterním kostele řádu augustiniánů, přiléhá kaple svatě Barbory, vysvěcená roku 1491. Samotná stavba kostela je doložena již roku 1280. Kaple je sklenuta dvěma poli žebrové klenby opírající se do kuželovité patky. Svorníky jsou nahrazeny štítky s růží a hvězdou, tj. znaky Petra Holického ze Šternberka a jeho manželky Kateřiny z Rožmberka, pohřbených pod kaplí.²¹⁸

---

²¹⁵ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 618; NOVÁK, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých. XIV. Politický okres Jindřicho-Hradecký*. s. 193–194; Památkový katalog. *Františkánský klášter, tzv. klášteríček a kostel sv. Kateřiny*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/frantiskansky-klaster-tzv-klastericek-a-kostel-sv-kateriny-695158>>.

²¹⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 479; NOVÁK, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých. XIV. Politický okres Jindřicho-Hradecký*. s. 9, 11; Památkový katalog. *Kostel sv. Petra a Pavla*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-petra-a-pavla-18792191>>.

²¹⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech P–Š*. s. 94; LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké besedy. 1948. s. 171–172; Památkový katalog. *Kostel Nanebevzetí Panny Marie*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/klaster-frantiskanu-18977541>>.

²¹⁸ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. s. 98–99; MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých. X. Politický okres Třeboňský*. s. 56, 64.

Za nejisté svatobarborské zasvěcení můžeme považovat bývalou hřbitovní kapli svatého Josefa a svaté Barbory v Kaplicích, v obci vzdálené asi patnáct kilometrů od Jindřichova Hradce. Původní stavba je datována ze 16. století, mimo jiné připomínána i jako tzv. kostel pod obojí, a následně přestavěna v 1. polovině 18. století na špitál.²¹⁹ Samotné sdružené zasvěcení kaple, tj. svatého Josefa a svaté Barbory, je pro středověké Čechy velmi nezvyklé. Svatý Josef byl prohlášen dalším patronem Českých zemí až roku 1654.²²⁰ Tímto krokem byla symbolicky dovršena rekatolizace Čech. Svatý Josef byl doprovodem svaté Barbory zejména na reliéfech barokních zvonů (viz níže).

Následující svatobarborské kaple jsou sice dnes součástí původně středověkých sakrálních staveb, byly ale postaveny od základů v rozmezí 17.–18. století, proto s jistotou nelze určit časovou vrstvu vzniku. Jmenovitě se jedná o svatobarborskou kapli v Přešticích v okrese Plzeň-jih při kostele Nanebevzetí Panny Marie²²¹ a kapli při zbořeném kostele svatého Jana Křtitele v Lysé nad Labem.²²²

V případě svatobarborských patrociníí kaplí je narozdíl od kostelů očividný kvantitativní nárůst počtu zasvěcení. U většiny zmíněných kaplí ale nelze s jistotou potvrdit středověké zasvěcení. Při posuzování stáří svatobarborských patrociníí je nutné postupovat stejně jako v případě zasvěcení kostelů. Z celkového počtu sedmnácti kaplí se šest nachází v klášterních areálech, čtyři u františkánů, jedna u cisterciáků a augustiniánů. Z počtu lze vyzdvihnout určitou oblibu v rámci devoce mendikantských řádů, v daném případě minoritského řádu. Ve výčtu jsou zahrnuty hradní kaple a jedna kaple při radnici. Pouze dvě svatobarborské kaple jsou spjaté s tematikou smrti.

9.3. Oltáře

Nyní zaměříme pozornost na svatobarborská zasvěcení oltářů. Oproti patrociníím kostelů a kaplí jsou zasvěcení oltářů doložitelná i v konfirmačních a erekcích knihách. V první řadě budou představeny oltáře zmíněné v diplomatických pramenech a dále bude, pokud možno, přiblížen jejich současný stav. Ve výčtu budou zaznamenána pouze

---

²¹⁹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 31; CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých. XLII. Politický okres Kaplický*. Praha. 1921. s. 98; Památkový katalog, *Kaple sv. Josefa a Barbory se špitálem*. [2023-03-18]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kaple-sv-josefa-a-barbory-se-spitalem-19197072>>.

²²⁰ RYNEŠ, Václav. *Ochránci Pražského kostela a České země*. In KADLEC, Jaroslav. *Tisíc let pražského biskupství 973–1973*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství. 1973. s. 114.

²²¹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech P–Š*. s. 175; HOSTAŠ, Karel – VANĚK, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých. XXV. Politický okres Přeštický*. Praha. 1907. s. 71.

²²² BAREŠ, František. *Soupis památek historických a uměleckých. XXI. Politický okres Mladoboleslavský*. s. 147.

svatobarborská patrocina oltářů doložená v diplomatických a narativních pramenech. Dnešní umístění středověkých oltářů s obrazy nebo sochami svaté Barbory není dostatečně spolehlivým faktorem. Jak bylo řečeno výše, umělecká díla mohla být v průběhu času přemístována, zničena nebo zcizena.

Ve Zbraslavské kronice je k pátku 21. června 1336²²³ zaznamenán požár kostela svatého Ondřeje v Praze na Starém Městě (v Betlémské ulici). Nově zřízený hlavní oltář sakrální novostavby byl zasvěcen ke cti svatého Ondřeje. Napravo od hlavního oltáře byl založen oltář svatého Mikuláše a Blažeje a napravo oltář svaté Markéty, Kateřiny a Barbory.²²⁴ Kostel svatého Ondřeje byl zbořen v osmdesátých letech 19. století.²²⁵

Kostel svatého Mikuláše v Lounech byl postaven hutí Benedikta Rieda v letech 1520–1538 na místě původního gotického kostela vyhořelého roku 1517.²²⁶ K vybavení původního farního kostela náležel oltář svaté Barbory, v konfirmačních knihách ke dni 23. června 1386 titulován jako oltář Těla a Krve Páně, svatých učitelů Augustina, Jeronýma, Řehoře a svaté Barbory.²²⁷ V erekčních knihách k datu 24. července 1396 je stanoven počet sloužených mší. Titul oltáře je v daném případě zkrácen o Krev Páně.²²⁸ Za povšimnutí opět stojí sdružené patrocinium svaté Barbory a Těla Kristova. Ke dni 16. prosince 1413 je zasvěcení oltáře pozměněno na titul Čtyř učitelů a svaté Barbory.²²⁹ Dnes by se v kostele neměl nacházet oltář zasvěcený svaté Barboře, pouze barokní sochy svaté Barbory, Kateřiny, Václava a Floriána umístěné na hlavním oltáři.²³⁰

Kostelu svatého Bartoloměje v Kolíně a svatobarborskému oltáři v něm umístěném byla věnována pozornost při studiu patrocinií kaplí. Připomeňme pouze na tomto místě zápis v erekčních knihách ke dni 28. září 1401 a zmínění nadání oltáře Těla Kristova a svaté Barbory.

Svatobarborský oltář je doložen diplomatickými prameny v historicky i umělecky hodnotném kostele svatého Ducha v Hradci Králové, založeném roku 1307 Eliškou

²²³ Srov. FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie*. s. 148.

²²⁴ PETR ŽITAVSKÝ – HEŘMANSKÝ, František – MERTLÍK, Rudolf – FIALA, Zdeněk. *Zbraslavská kronika*. Praha. 1976. s. 417–418. EMLER, Josef (ed.). *FRB IV*. Praha: Nadání Františka Palackého. 1884. s. 336–337; LOSERTH, Johann. *Königsaal Geschichtsquellen*. Vídeň: Císařská akademie věd. 1875. s. 532–533.

²²⁵ ŠTECH, Václav Vilém. *Zmizelá Praha*. Litomyšl: Paseka. 2002. s. 13.

²²⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 318; Památkový katalog. *Kostel sv. Mikuláše*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-mikulase-13988222>>.

²²⁷ LC V. s. 259.

²²⁸ LE IV. s. 441–442.

²²⁹ LE VII. s. 100.

²³⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 319; MATĚJKA, Bohumil. *Soupis památek historických a uměleckých. II. Politický okres Lounský*. Praha. 1897. s. 29.

Rejčkou.²³¹ Oltář svaté Barbory je poprvé zmiňován v erekčních a konfirmačních knihách ke dni 1. června 1397, a to v souvislosti se stanovením počtu sloužených mší.²³² V současnosti by se v kostele svatého Ducha neměl vyskytovat žádný oltář zasvěcený svaté Barboře. Světiště je připomínána pouze reliéfem na zvonu a umíráčku původně vzniklých v 17. století.²³³

V konfirmačních knihách je dvakrát zmíněn oltář svaté Barbory ve farním kostele v Českém Brodě s nespécifikovaným zasvěcením. V daném případě by se mělo jednat o kostel svatého Gotharda. Kostel je v jádře raně středověký, ve 14. století byl kostel podroben přestavbě.²³⁴ Oltář byl prvně zmíněn ke dni 20. dubna 1402²³⁵ a podruhé ke dni 21. srpna 1406.²³⁶ Dnes by se v kostele neměl nacházet žádný oltář se svatobarborským zasvěcením.²³⁷

Nyní se zaměříme na oltáře situované v pražských kostelech. Ke dni 16. září 1407 je v erekčních knihách zmíněn oltář svaté Barbory v kostele svatého Štěpána v Novém Městě pražském, tzv. kostele Na Rybníčku, založeném kolem roku 1348. Jedná se o jediné zmínění daného oltáře.²³⁸ Dnes v kostele není doložen žádný oltář zasvěcený svaté Barboře ani v rámci sdruženého patrocinia.²³⁹ Mimo jiné lze v diplomatických pramenech nalézt zmínky o svatobarborském oltáři v katedrále svatého Víta. Oltář je zmíněn v dokumentech papežské kanceláře celkem třikrát, a to vždy k roku 1402.²⁴⁰

Děkanský kostel Všech svatých v Litoměřicích byl připomínán již roku 1235. V letech 1697–1703 byla dokonce přistavěna kaple svaté Barbory.²⁴¹ V konfirmačních knihách je oltář svaté Barbory zmiňován celkem čtyřikrát, a to v letech 1406–1426.²⁴² Nejstarší zmínka se váže k datu 24. prosince 1406.²⁴³ V letech 1406 a 1407 je v erekčních

---

²³¹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 451; Památkový katalog. *Katedrální kostel Svatého Ducha*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/katedralni-kostel-svateho-ducha-12540501>>.

²³² LE IV. s. 467; LC V. s. 287.

²³³ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých. VIII. Politický okres Královehradecký*. Praha. 1904. s. 47–49, 59.

²³⁴ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 210; Památkový katalog. *Kostel sv. Gotharda*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-gotharda-2157522>>.

²³⁵ Srov. PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa království Českého. Řada první*. s. 4–5.

²³⁶ LC VI. s. 67, 192.

²³⁷ Srov. POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 210–211.

²³⁸ LE V. s. 751.

²³⁹ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*. Praha: Academia. 1998. s. 159; Památkový katalog. *Kostel sv. Štěpána*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-stepana-se-zvonici-15472234>>.

²⁴⁰ MVB V. s. 1130–1132.

²⁴¹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 279; Památkový katalog. *Kostel Všech svatých*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-vsech-svatych-2146071>>.

²⁴² LC VI. s. 173; LC VII. s. 231; LC VIII, IX, X. s. 100, 118.

²⁴³ LC VI. s. 173.

knihách dvakrát zaznamenáno nadání daného oltáře.²⁴⁴ Svatobarborské zasvěcení dnes nese rokokový oltář z roku 1740 v jižní kapli.²⁴⁵

V erekčních a konfirmačních knihách je doložen oltář svaté Barbory ve farním kostele s nespécifikovatelným zasvěcením v Jindřichově Hradci, latinsky *Nova domo* či *Novadomus*. V daném případě by se mohlo jednat o kostel Nanebevzetí Panny Marie, založený v 2. polovině 14. století,²⁴⁶ nebo bývalý kostel svaté Marie Magdaleny, založený řádem německých rytířů v průběhu 13. století.²⁴⁷ Oltář je v erekčních knihách ke dni 27. května 1384 uváděn pod titulem oltář svatého Jana Apoštola a svaté Barbory.²⁴⁸ V konfirmačních knihách je oltář zmíněn dvakrát, a to v letech 1408 a 1417, z toho jednou pod zkráceným titulem, tj. oltář svaté Barbory, a podruhé s rozšířeným zasvěcením, tedy oltář svatého Jana Apoštola a Evangelisty a svaté Barbory.²⁴⁹ Ani v jednom z výše zmíněných kostelů by dnes neměly být umístěny žádné devoční předměty týkající se svatobarborské úcty.

Dalším příkladem svatobarborského oltářního patrocina je oltář svaté Barbory v bývalém hřbitovním kostele svatého Václava v Tachově. Gotický kostel je údajně nejstarší městský kostel vybudovaný ve 13.–14. století. Před zbudováním děkanského kostela Panny Marie byl připomínán jako farní.²⁵⁰ Oltář svaté Barbory je v konfirmačních knihách zmíněn pouze jednou, a to ke dni 19. října 1409.²⁵¹ V kostele by se nyní neměl nacházet žádný oltář nesoucí svatobarborské zasvěcení.

V konfirmačních knihách je třikrát zmíněn oltář svaté Barbory ve farním kostele s neupřesněným zasvěcením v Českých Budějovicích. Oltář mohl být umístěn buď v katedrálním kostele svatého Mikuláše, nebo v hřbitovním kostele svatého Jana Křtitele a svatého Prokopa. V kostele svatého Mikuláše je dnes umístěn empírový oltář svaté Barbory z konce 18. století.²⁵² Námi sledovaný svatobarborský oltář je poprvé zmiňován ke dni 8. května 1411 jako oltář zasvěcený svaté Trojici, svaté Justýně, Apolonii a Barboře.²⁵³ Další dvě zmínky obsahují pouze zkrácené oltářní tituly. Ke dni 2. března

---

²⁴⁴ LE V. s. 669, 762.

²⁴⁵ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 280.

²⁴⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. s. 613.

²⁴⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 619.

²⁴⁸ LE II. s. 211.

²⁴⁹ LC VI. s. 262; LC VII. s. 223.

²⁵⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. s. 24; Památkový katalog. *Kostel sv. Václava*. [2023-03-26]. <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-vaclava-15948291>>.

²⁵¹ LC VI. s. 276.

²⁵² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 205.

²⁵³ LC VII. s. 24.

1417 je patrocinium omezeno pouze na oltář svaté Barbory, ke dni 25. dubna 1418 je oltář veden jako oltář svaté Trojice a svaté Barbory.²⁵⁴

Ke dni 1. května 1412 je v konfirmačních knihách poznamenán oltář Božího Těla, deseti tisíc mučedníků a svaté Barbory ve farním kostele v Lomnici (*Lompnicz*). V zápisu není specifikováno zasvěcení farního kostela ani upřesnění názvu obce. Nápomocno určení není ani jméno nového donátora oltáře, tj. *dominus Johannes, plebanus ecclesiae in Sweydleriuilla* (sic!).²⁵⁵ Oltář je mimo jiné zmíněn v konfirmačních knihách pouze jednou. Dané sdružené zasvěcení je v kontextu zmiňovaných oltářních svatobarborských patrocinií unikátní.²⁵⁶

V konfirmačních knihách lze ke dni 3. února 1417 nalézt pouze jednu zmínku k svatobarborskému oltáři v kostele v Klatovech. Kostel, pravděpodobně farní, není specifikován zasvěcením. Titul sdruženého zasvěcení je rovněž mezi svatobarborskými oltáři zvláštní, tj. oltář svaté Barbory, Lucie a ostatních panen.²⁵⁷ Přiblížit umístění oltáře bohužel nelze. V žádném klatovském kostele by se neměl nacházet svatobarborský oltář, v některých z nich jsou umístěny pouze barokní sochy svěťice.²⁵⁸

Ke dni 23. května 1417 lze v konfirmačních knihách nalézt zmínku o oltáři svaté Barbory v kostele v Boleslavi. Jedná se zároveň o jedinou zmínku k danému oltáři nalezenou v diplomatických pramenech. Identifikace umístění oltáře je ztížena neuvedením zasvěcení kostela. Ze zápisu není zřejmé, jestli se kostel nachází ve Staré, anebo v Nové Boleslavi.²⁵⁹ Na základě odborné literatury nelze nalézt žádný oltář nesoucí svatobarborské patrocinium, pouze několik uměleckých děl a zvon pocházejících z mladší časové vrstvy, tj. kolem 1. poloviny 18. století.²⁶⁰ V kostele Panny Marie v Mladé Boleslavi se nachází pouze jedna socha svaté Barbory a v děkanském kostele svatého Václava jediný svatobarborský obraz. Oba předměty pochází z mladší časové vrstvy.²⁶¹

Lze konstatovat, že ani u zasvěcení oltářů není znatelná přílišná obliba svěťice, nicméně jsme opět odkázáni na náhodné zmínky v diplomatických a narativních

---

²⁵⁴ LC VII. s. 220, 258.

²⁵⁵ Místní název se nepodařilo identifikovat.

²⁵⁶ LC VII. s. 59.

²⁵⁷ LC VII. s. 216.

²⁵⁸ Jedná se o kostely Panny Marie, svatého Jakuba a svatého Martina. Srov. VANĚK, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých. VII. Politický okres Klatovský*. s. 42–55, 79–81, 83–85.

²⁵⁹ LC VII. s. 229.

²⁶⁰ BAREŠ, František. *Soupis památek historických a uměleckých. XXI. Politický okres Mladoboleslavský*. s. 209, 215, 228, 242.

²⁶¹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech. K–O*. s. 401; POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech. P–Š*. s. 400.

pramenech. Ze třinácti svatobarborských oltářů pouze pět nese sdružené zasvěcení, a to až na dvě výjimky s Tělem Kristovým. Největší frekvence svatobarborských patrociníí je zřetelná především u zmínek z 1. poloviny 15. století. Nejstarší zmínka je vázána k roku 1386, a to k oltáři svaté Barbory v Lounech. Ve většině případů se ve výše zmíněných kostelech nenacházejí oltáře zasvěcené svaté Barboře, případně byly vyměněny za novější barokní, nebo rokokové verze. Opět ale musíme brát zřetel k mnohokrát již zmíněné specifické problematice umělecké výzdoby sakrálních objektů.

9.4. Umělecká výzdoba kostelních interiérů

V dané části bude stručně věnovaná pozornost současnému stavu vybavení kostelních interiérů.

Jak již bylo mnohokrát řečeno výše četnost uměleckého ztvárnění svaté Barbory jak v malířských, tak v sochařských dílech je v případě studia obliby kultu světice poměrně nespolehlivé. Řada děl nemusí být nutně ztracena nebo ukradena, ale i umístěna v kulturních institucích.

Do dnešní doby se dochovalo více soch než obrazů svaté Barbory. V odborné literatuře lze nalézt dvacet pět svatobarborských soch, samostatně stojících i jako součást oltářních dekorací, většinou pozdně gotických. V pěti případech je svatá Barbora součástí reliéfů na oltářních archách. Oproti tomu lze najít pouze několik případů ztvárnění světice v malířských dílech, a to v kostele svatého Václava ve Všenorech v rámci pozdně gotického křídlového oltáře datovaného kolem roku 1520. Křídla archy jsou tvořena dvěma deskami s obrazy svaté Kateřiny a Barbory.²⁶² Součástí vybavení kaple v žichovickém zámku u Rabí byl umělecky zdařilý tabulový obraz dvojice světic, a to svaté Kateřiny se svatou Barborou, z počátku 16. století. Dílo je nyní součástí sbírek Národní galerie.²⁶³ V kostele svatého Vavřince v Pištině v okrese České Budějovice je umístěn protějškový boční oltář svaté Barbory z počátku 16. století,²⁶⁴ nicméně bez zmínky v pramenech diplomatické povahy. Z toho důvodu nebyl oltář zařazen mezi svatobarborská patrocinia oltářů (viz kapitolu Patrocinia). Svatá panna bývá ve většině případech doprovázena svatou Kateřinou, případně světicemi ze skupiny *virgines capitales* a Pannou Marií (viz přílohu).

²⁶² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. s. 286.

²⁶³ HOSTAŠ, Karel – VANĚK, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých. XII. Politický okres Sušický*. s. 189; POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. s. 422.

²⁶⁴ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech P–Š*. s. 60.

9.5. Liturgické náčiní

Od 15. století je svatá Barbora častěji zobrazována s kalichem a hostií v souvislosti s patronátem proti náhlé smrti (viz kapitolu Atributy). V dané souvislosti byla svěťice zobrazována na liturgickém náčiní, a to na monstrancích a mešních kališích, i liturgických rouchách.

Na základě soupisů památek se podařilo nalézt dvě monstrance se zobrazení svatě Barbory. Ani jedna z nich není zaznamenána v inventárních soupisech. Na začátek je vhodné zmínit umělecky hodnotnou monstranci z Mirovic uvedenou jako součást liturgického náčiní tamějšího kostela svatého Klimenta. Věžovitá gotická monstrance z konce 15. století je zdobena na lalocích vyrytými postavami světců v rozvilinách, a to jmenovitě svatého Václava, Prokopa, Zikmunda, svatě Rozálie, Kateřiny a Barbory.²⁶⁵ Roku 1503 byla zhotovena umělecky cenná malesická věžovitá monstrance z kostela svatého Jiří. Pilíře monstrance jsou zdobeny soškami svatého Petra a Pavla, Panny Marie, svatě Kateřiny a Barbory.²⁶⁶

Na rozdíl od monstrancí, lze v inventárních soupisech nadání katedrály svatého Víta nalézt poznámku o kalichu se svatobarborskou tematikou. V inventáři liturgického vybavení katedrály uloženého v Krumlově asi z roku 1465 je uveden pozlacený stříbrný kalich mající na sobě strom s nápisem Maria a na noze tři obrázky, krucifix a portréty svatě Kateřiny a Barbory.²⁶⁷ Další eucharistické kalichy jsou zaznamenány v soupisech památek z přelomu 19. a 20. století. V třeboňském hřbitovním kostele svatě Alžběty byl uložen pozlacený stříbrný kalich s podobiznami svatě Barbory, Bolestné Panny Marie, svatého Víta, Václava a Jana Nepomuckého. Výběrem zobrazených světců je datace kalicha přirozeně posunuta do mladší časové vrstvy.²⁶⁸ Mešní kalichy z mladší časové vrstvy se svatobarborskou tematikou jsou vedeny na příklad v chrudimském kostele Nanebevzetí Panny Marie²⁶⁹, ve farním kostele svatého Jiří v Horním Slavkově v okrese

---

²⁶⁵ SOUKUP, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých. XXXIII. Politický okres Písecký.* s. 112.

²⁶⁶ SOUKUP, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých. XXXIII. Politický okres Písecký.* s. 161.

²⁶⁷ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u svatého Víta v Praze.* s. LXX.

²⁶⁸ MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých. X. Politický okres Třeboňský.* s. 96, 99.

²⁶⁹ CHYTIL, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých. XI. Politický okres Chrudimský. XI.* s. 66.

Sokolov²⁷⁰, v kostele Archanděla Michaela v Kremži²⁷¹, v kostele svatého Jakuba Většího v Čížově²⁷² nebo kolínském děkanském kostele svatého Bartoloměje²⁷³.

Nejvíce informací lze nalézt k liturgickým rouchům mající v motivu zakomponovanou svatobarborskou tematiku. Nejvíce poznámek k textiliím je zaznamenáno v inventáři z roku 1476 zaměřeném na soupis předmětů uchovaných v Plzni. V daném soupisu jsou popsány dva humerály a dvě kasule, tj. ornáty. První humerál je zdoben ve středu podobiznou korunované Panny Marie s dítětem obklopené postavami svatých, a to svatým Bartolomějem, Janem Křtitelem a Janem Evangelistou a svatou Barborou. Druhý, zlatem zdobený, je doplněný veprostřed korunovanou Pannou Marií s Ježíškem obohacenou o postavy svaté Markéty, Doroty, Kateřiny a Barbory, tj o postavy *virgines capitales*. Koruny portrétovaných světic byly zdobeny drahými kameny. První kasule, zaznamenaná v uvedeném soupisu, je zelené barvy, tj. barvy liturgického mezidobí, zdobená červenými nitkami. Na textilii je zobrazen zlacený kříž, napravo od kříže je zobrazena svatá Kateřina a nalevo svatá Barbora s věží v pravé ruce a s kalichem a hostií v levé ruce. Nad křížem jsou vyportrétovány svatá Apolonie a Dorota. Skupina světic je dále doplněna o postavy svaté Voršily, Anežky s beránkem a Markéty s drakem. Druhá kasule je vyrobena z taftu zelené barvy a je zdobená zlatým křížem. Nalevo od kříže je portrétován svatý Linhart, vpravo svatý Jiří triumfující nad drakem. Pod svatým Jiřím je zobrazena svatá Barbora. U paty kříže je zpodobněna svatá Markéta s drakem spoutaným řetězem.²⁷⁴ V inventáři z konce 15. století je zaznamenáno pouze jedno liturgické rouchu, a to humerál s postavou Panny Marie s dítětem doplněnou o postavy *virgines capitales*, tj. o svatou Markétu, Dorotu, Kateřinu a Barboru.²⁷⁵ Do inventáře z roku 1503 je připsán zápis k roku 1512 o ornátu s obrazy svatého Bartoloměje, Jana Křtitele, Jana Evangelisty, Panny Marie s dítětem a svaté Barbory.²⁷⁶ V soupisech památek lze najít kasuli z 15. století s vyšitým křížem doplněným o postavu Panny Marie s Ježíškem a poprsí světic, a to svaté Voršily, Kateřiny a Barbory.²⁷⁷

---

²⁷⁰ GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale in Böhmen von der Urzeit bis zur Mitte des XIX. Jahrhunderts. XLIII. Der politische Bezirk Elbogen*. Praha. 1927. s. 263.

²⁷¹ MAREŠ, František. *Soupis památek historických a uměleckých. XLI. Politický okres Krumlovský*. s. 284.

²⁷² SOUKUP, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých. XXXIII. Politický okres Písecký*. s. 50.

²⁷³ MÁDL, Karel Boromejský. *Soupis památek historických a uměleckých. I. Politický okres Kolínský*. s. 40.

²⁷⁴ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u svatého Víta v Praze*. s. LXXII.

²⁷⁵ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u svatého Víta v Praze*. s. LXXXIV.

²⁷⁶ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u svatého Víta v Praze*. s. XCIII.

²⁷⁷ PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Soupis památek historických a uměleckých. Politický okres Sedlčanský*. s. 77.

K určení stáří kostela, jak již bylo řečeno (viz kapitolu Patrocinia), mohou posloužit i nápisy a reliéfy na křtitelnicích. V původně gotickém kostele Nanebevzetí Panny Marie v České Skalici je umístěna cínová gotické křtitelnice, pocházející z roku 1490, zdobená reliéfy apoštolů a svaté Barbory. Víko je nepůvodní, vytvořené až v 1. polovině 17. století.²⁷⁸

9.6. Zvony

Mapování zvonařských památek je v mnoha případech ztíženo především zrekvírováním řady kusů během světových válek. Zvony byly z toho důvodu nejenom zničeny, často bez ohledu na uměleckou hodnotu, ale i přemísťovány mezi kostely navzájem.²⁷⁹ Svatá Barbora v období středověku nebyla na zvonařských památkách často zobrazována. Nárůst zobrazování je viditelný zejména v období baroka. Světice bývá často zobrazována na tzv. umíráčcích, jistě v odkazu na patronát proti náhlé smrti, respektive za šťastnou smrt.²⁸⁰ Na barokních zvonech bývá svatá Barbora často zobrazována spolu se svatým Josefem.²⁸¹ Z památek spadající do námi sledovaného období lze zmínit pouze jednotky příkladů. První zvon v kostele Nanebevzetí Panny Marie v obci Myslív v okrese Klatovy je zdoben provazcovými obrubami se srdíčky a reliéfem s postavou svaté Barbory. Forma zvonu je datována z počátku 15. století.²⁸² Další příklad zvonu se svatobarborskou tematikou byl odlit klabalovskou hutí roku 1536 pro chrám svaté Barbory v Kutné Hoře. Zvon byl původně umístěn v již zrušené zvonici, nyní je situován v jižní nárožní věži jezuitské koleje. Zvon je zdoben reliéfem svaté Barbory a městským znakem drženým dvěma horníky.²⁸³

---

²⁷⁸ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. s. 199–200.

²⁷⁹ ROHÁČEK, Jiří. *Nápisy města Kutné Hory*. Praha: Artefactum. 1996. s. 28.

²⁸⁰ Srov. na příklad CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých. VIII. Politický okres Královehradecký*. Praha. 1904. s. 59.

²⁸¹ Srov. na příklad KÚHN, Karl F. *Topographie der historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslawakischen Republik. A Land Böhmen. LI. Der Bezirk Reichenberg*. s. 32.

²⁸² VANĚK, Ferdinand. *VII. Politický okres Klatovský*. s. 119.

²⁸³ ROHÁČEK, Jiří. *Nápisy města Kutné Hory*. s. 35–36, 104.

10. Kult v pozdním středověku

Čechy v pozdním středověku jsou mimo jiné spjaty s osobností Karla IV. Císař byl proslulý svou zbožností a shromažďováním ostatků svatých. Nicméně ani v pramenech diplomatické a narativní povahy, ani v sekundární literatuře, nelze najít žádné zmínky týkající se úcty Karla IV. ke svaté Barboře. Lze konstatovat, že Karel IV. nebyl ctitelem svaté panny, a dokonce o svatobarborskou úctu neprojevoval hlubší zájem.²⁸⁴ Z tohoto důvodu bude v dané kapitole kladen důraz především na stavbu chrámu svaté Barbory v Kutné Hoře.

10.1. Chrám svaté Barbory v Kutné Hoře

Před popisem historie stavby chrámu svaté Barbory, nejvýznamnějšího svatobarborského patrocina v Čechách, je třeba nejprve zaměřit pozornost na okolnosti vzniku hornické osady a na mimořádně velký rozmach osídlování oblasti dnešního Kutnohorska, někdy označovaný jako tzv. sběh ke Kutně.

Oblast dnešního Čáslavska a Kolínska byla k těžebním účelům využívána již před polovinou 13. století, tj. před vznikem hornické osady známé později jako Kutná Hora. Mincovna před rozvojem dolování je doložena v Malíně, v osadě na místě slavníkovského hradiště.²⁸⁵ Oslabováním vlivu Jihlavy, Smilova Brodu a případně dalších menších horních center, byl způsoben zejména v průběhu sedmdesátých let 13. století přesun podnikatelů z Brodska a Jihlavska na území Kutnohorska se značnými nalezišti stříbrné rudy. Nelze s jistotou určit vrchol horních činností před vznikem Kutné Hory. Za vrchol těžebních aktivit v oblasti je považován přelom osmdesátých a devadesátých let 13. století, zejména pak přelom století. Směrodatný může být i fakt, že sedlecký klášter v osmdesátých letech nebyl schopen regulovat počet nově příchozích horníků usazujících se na pozemcích pod svou svrchovaností. Sedleckému klášteru, věřiteli přemyslovského rodu, bylo nicméně králem Václavem II. několikrát vyhověno ve sporu s kutnohorskými urbureři o lázně a domy. Mimo jiné byl klášter osvobozen od daňových a berních povinností. Každý vlastník půdy byl po stanovení podílu na zisku z důlní činnosti nucen trpět újmu, pokud nebyly pozemky nárokovány panovníkem. Každý nově příchozí měl právo svobodně zahájit těžební práce. Celý prostor osad s dočasnou zástavbou byl v poslední čtvrtině 13. století označován jako Hory,

²⁸⁴ Srov. KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae, Karel IV. a Řím*. Praha: Artefactum. 2006. s. 224–226.

²⁸⁵ ROHÁČEK, Jiří. *Nápisy města Kutné Hory*. s. 45.

případně Kutna. Jak již bylo zmíněno výše, oblast byla využívána městy Čáslaví a Kolínem a byla zároveň pod jejich kompetencí. Kompetenční spory měst byly řešeny perkmistrem Sybotem, tzv. mistrem hor, dosazeným v listopadu roku 1289 v Kutné Hoře, zatím ještě neinstituované jako město.²⁸⁶ Před rokem 1300 byly Kutné Hoře přiznána pouze práva horní správy, nikoliv práva městská. Za okamžik institování Kutné Hory jako města je považován počátek mincovní reformy krále Václava II. a vydání horního zákoníku *Ius regale montanorum* roku 1300.²⁸⁷ Horní zákoník vznikl přímo pro potřeby Kutné Hory, a tudíž byl uznán její městský charakter. Velkolepé zákonodárné dílo nemělo být pravděpodobně aplikovatelné na oblasti se starším horním právem, na příklad na výše zmíněnou Jihlavu či Smilův Brod.²⁸⁸ K roku 1305, tj. k roku úmrtí krále Václava II., byla Kutná Hora součástí královských měst, i přesto, že zatím nebyly plně rozvinuty všechny orgány a prvky městské správy.²⁸⁹ Kutnohorským stříbrem byla financovány téměř všechny panovnické počiny v době posledních Přemyslovců a Lucemburků.²⁹⁰ Po husitských válkách byla situace v Kutné Hoře, na rozdíl od jiných měst, poměrně rychle stabilizována. V období vlády Jagellonců byla obnovována činnost dolů a byl dosažen vrchol z politického a hospodářského hlediska.²⁹¹ Po polovině 16. století nebyla Kutná Hora schopna se naplno vypořádat s krizovými událostmi, a to na příklad s technickými problémy v oblasti těžby, neschopnosti konkurovat levným jáchymovským a zámořským drahým kovům nebo s morovou epidemií v letech 1568–1599.²⁹²

Oblast Kutnohorska byla v době institování Kutné Hory jednou z nejhustěji osídlených oblastí středověkých Čech. Vztah sedleckého kláštera a vznikající Kutné Hory je obtížně rekonstruovatelný kvůli torzovitosti pramenů. Vzájemné poměry pravděpodobně byly, vzhledem k budoucím četným konfliktům, od počátku problematické. Vznik městského areálu je charakteristický chaotickým rázem, nicméně v dané oblasti již byly postaveny sedlecké domy, lázně i mlýny. Duchovní péče o početné a poměrně solventní kutnohorské obyvatelstvo byla zajišťována malínskou farností.²⁹³ Malínský farář byl, stejně jako učitelé farní školy, dosazován sedleckým klášteřem, a to

---

²⁸⁶ ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu*. s. 359–363.

²⁸⁷ JAN, Libor. *Václav II. Král na stříbrném trůnu*. s. 498.

²⁸⁸ JAN, Libor. *Václav II. Král na stříbrném trůnu*. s. 519–520.

²⁸⁹ ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu*. s. 365.

²⁹⁰ ROHÁČEK, Jiří. *Nápisy města Kutné Hory*. s. 30–31.

²⁹¹ ROHÁČEK, Jiří. *Nápisy města Kutné Hory*. s. 32; STUDNIČKOVÁ, Milada. *Kutnohorská iluminace*. Praha: Galerie Středočeského kraje. 2010. s. 15.

²⁹² ROHÁČEK, Jiří. *Nápisy města Kutné Hory*. s. 38.

²⁹³ ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu*. s. 361–363; JAN, Libor. *Václav II. Král na stříbrném trůnu*. s. 498.

až do husitských válek. Samotný areál Kutné Hory vznikl, jak již bylo řečeno výše, na pozemcích pod svrchovaností sedleckého kláštera. Lukrativní důchody z provizorních kaplí byly odváděny sedleckému klášteru. Táhnoucí se spory v průběhu třicátých až sedmdesátých let 14. století o patronátní práva a o právo držení malínské fary byly nakonec rozhodnuty ve prospěch cisterciáckého konventu, i kvůli značným finančním ztrátám kláštera v minulých letech způsobených horní činností.²⁹⁴ Dokonce i hlavní kostel Vysoký, tj. kostel svatého Jakuba Většího, a kostel Panny Marie na Náměti byly pod správou malínského faráře. Plánovaná stavba nového kostela, spadajícího následně pod správu pněvické farnosti, byla tudíž hlavně symbolem emancipace Kutné Hory vůči sedleckému klášteru.²⁹⁵ Pněvice jsou dnes již zaniklá středověká osada v těsné blízkosti Kutné Hory. Ve starších publikacích je důvod stavby nového kostela přičítán především snaze zpychlých kutnohorských měšťanů vyrovnat se okázalosti a důležitosti hlavního města Prahy.²⁹⁶

Založení a výstavbu nového kostela si dalo za cíl bratrstvo Těla Kristova a svaté Barbory v Kutné Hoře, vzniklé pravděpodobně roku 1384, nebo krátce před ním. Ikonografie pečeti bratrstva zavěšené na zakládající listině nové kutnohorské kaple je poplatná titulu bratrstva, tj. postava korunované svaté Barbory s eucharistickým kalichem a konsekrovanou hostií v ruce.²⁹⁷ Zasvěcení kutnohorského bratrstva a následně nově vzniklé kaple není náhodné. Svatá Barbora byla patronka náhlé smrti každodenně ohrožující kutnohorské havíře. Barbořin patronát byl mimo jiné spojován s úctou Božího Těla vrcholící ve 14. století. V Čechách, oproti západní Evropě, je zaznamenána úcta Božího Těla poměrně pozdě, a to až na přelomu 14. a 15. století v souvislosti se zvýšeným zájmem reformátorů o eucharistickou tematiku.²⁹⁸ První bratrstvo Těla Kristova bylo založeno v osmdesátých letech 14. století na Novém Městě pražském jako uskupení nižších šlechticů z okruhu krále Václava IV. a pražských měšťanů.²⁹⁹ Členy kutnohorského bratrstva byli především úředníci horní a mincovní správy. Netypickou náplní kutnohorského bratrstva byla stavba nového kostela z právního i finančního hlediska.³⁰⁰ Církevní bratrstva byla především laické organizace zaměřující se na příklad

²⁹⁴ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 22.

²⁹⁵ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 23, 25.

²⁹⁶ Srov. TILL, Alois. *Chrám sv. P. Barbory v Kutné Hoře*. Praha: F. Topič. 1918. s. 1.

²⁹⁷ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 25–26.

²⁹⁸ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 27–28.

²⁹⁹ PÁTKOVÁ, Hana. *Bratrství ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*. Praha: Koniasch Latin Press. 2000. s. 14.

³⁰⁰ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 13, 26.

na náboženské úkony či ctění kultu určitého světce, zajištění pohřbů zemřelých členů a zaopatření jejich rodin.³⁰¹ Kutnohorské bratrstvo zaniklo po husitských válkách. Většina kutnohorských obyvatel byla německé národnosti sympatizující s katolickou církví. Někteří z nich zvolili odchod do Znojma. Možná ne náhodou se k roku 1424 objevuje poslední zmínka bratrstva Těla Kristova a svaté Barbory v Kutné Hoře a zároveň první zmínka konání pravidelných čtvrtedních mší ke cti Božího Těla ve Znojmě.³⁰²

Kutnohorská svatobarborská úcta byla pravděpodobně již od počátků spjata s úctou Božího Těla. Počátky eucharistických procesí v Kutné Hoře, na základě spolehlivých pramenů, lze hledat na sklonku 14. století.³⁰³ Eucharistická procesí nebyla doménou výhradně pněvické farnosti, ale i sedleckého kláštera. Cisterciácký řád byl vedle premonstrátů považován za průkopníka úcty ke Kristovu Tělu a hlavním aktérem v rozvoji kultu Božího Těla.³⁰⁴ Sedlecký klášter kladl důraz i na kult Svaté země. V této souvislosti můžeme zmínit tzv. Svaté pole, vyhledávané pohřebiště posypané zeminou z Kalvárie opatem Heidenreichem, významnou osobností na dvoře Přemysla Otakara II. a Václava II.³⁰⁵ O pořádání eucharistických procesí projevovaly zájem obě strany, jak sedlecký klášter, tak pněvická farnost. Nežřídkou kdy byly eucharistické slavnosti doprovázeny konflikty při střetu konkurenčních procesí. V rámci předcházení sporům a zamezení přílišného počtu konaných procesí byla v Kutné Hoře stanovena pravidla a omezení. Regulace spojené s pořádáním liturgických slavností byla na tehdejší dobu unikátní.³⁰⁶

Roku 1388 byl oznámen záměr bratrstva Těla Kristova a svaté Barbory založit v Kutné Hoře novou kapli nezávislou na klášteře v Sedlci. Listina s datem 27. července 1388 není překvapivě zařazena v zakládajících knihách města, z toho důvodu je stáří listiny v některých pracích zpochybňováno. Zakládající listina kaple byla vydána kutnohorským bratrstvem a potvrzena arcibiskupem Janem z Jenštejna.³⁰⁷ Stavba kaple byla každopádně započata v 2. polovině 14. století.³⁰⁸ Dne 27. ledna 1391 bylo obyvatelům Kutné Hory papežem Bonifácem IX. povoleno v následujících deseti letech

---

³⁰¹ PÁTKOVÁ, Hana. *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách.* s. 8–9.

³⁰² MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum.* s. 28.

³⁰³ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum.* s. 18.

³⁰⁴ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum.* s. 88.

³⁰⁵ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum.* s. 19.–21.

³⁰⁶ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum.* s. 88.

³⁰⁷ CIM II. s. 823.

³⁰⁸ BRANIŠ, Josef. *Chrám svaté Barbory. Dějiny a popis původní stavby až do r. 1620.* s. 32.

v nové kapli ve stanovené dny vystavovat svátost oltární.³⁰⁹ Ke dni 18. července 1396 za pontifikátu papeže Urbana VI. je v erekcčních knihách zaznamenáno založení kaple a zároveň ustanovení počtu sloužených mší. Představený kněz měl být zvolen pražskou kapitulou a kutnohorským bratrstvem.³¹⁰ 16. dubna 1401 byla papežem Bonifácem IX. potvrzena žádost pražské kapituly a faráře kostela svatého Václava v Pněvicích založit novou kapli Těla Kristova a svaté Barbory v Kutné Hoře. Nově založená kaple byla připojena k pněvickému farnímu kostelu. Nástupce pněvickeho faráře byl vybírán kutnohorským bratrstvem a následně schválen arcibiskupem.³¹¹ Uvádění titulu zasvěcení kaple, posléze kostela, nebylo v pramenech důsledně zaznamenáváno. V letech 1388–1427 je stavba nejčastěji uváděna pod názvem kaple Těla Kristova a svaté Barbory³¹², od desátých let 15. století je v diplomatických pramenech kaple vedena jako kostel se zkráceným titulem, tj. *ecclesia sanctae Barbarae*.³¹³ Výjimečně mohla být kaple uváděna jako *capella Corporis Cristi sub titulo beatae Barbarae*.³¹⁴

Nyní se jako v případě soupisu svatobarborských patrocinií zaměříme na popis architektonického členění stavby s přihlédnutím na stručné dějiny stavební činnosti. Vzhledem k dodržení stanoveného časového rozmezí práce, budou dějiny stavby analyzovány pouze do konce středověku. Pozemky na stavbu nové kaple byly věnovány pražskou kapitulou. Kaple, následně kostel, byla pod patronací pněvicke farnosti. Nová kaple byla snad postavena na místě původní provizorní dřevěné svatobarborské kaple vystavěné asi počátkem 14. století. Stará kaplička měla být do novostavby zahrnuta. Z původní stavby byl pravděpodobně pojat pouze oltář svaté Barbory.³¹⁵ Původně byla naplánována trojlodní dispozice v délce devíti sloupů s presbytářem, ochozem a polověncem kaplí.³¹⁶ Díky dostatku finančních prostředků bylo v silách kutnohorských měšťanů na stavbu kostela přizvat jedny z největších umělců doby. Období stavby před husitskými válkami není dostatečně zdokumentováno. Stavitelem v počátcích stavby byla parlérovská huť, možná syn Petra Parlěře Jan. Parlérovský ohlas je viditelný především na opěrném systému, motivu osového pilíře a spojení chórů. V letech 1401–1404 byla

---

³⁰⁹ CIM II. s. 822.

³¹⁰ LE IV. s. 445–446.

³¹¹ CIM II. s. 951–952. MVB V. s. 998.

³¹² Srov. na příklad LC IV. s. 41.

³¹³ Srov. na příklad CIM II. s. 1158.

³¹⁴ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 29.

³¹⁵ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 34–35.

³¹⁶ BRANIŠ, Josef. *Chrám svaté Barbory. Dějiny a popis původní stavby až do r. 1620*. s. 44–45.

dispozice rozšířena na pětিলodní katedrální typ.³¹⁷ Počátkem 15. století se stavebních prací ujal nový mistr.³¹⁸ 19. ledna 1414 byly pražským arcibiskupem Konrádem uděleny plnomocné odpustky všem pomáhajícím na dostavbě nového kostela svaté Barbory, a to na příklad lámáním kamene, vezením písku, malty a kamení.³¹⁹ Stavba byla kvůli husitským nepokojům pozastavena nejpozději do roku 1421.³²⁰ Za husitských válek bylo postavěno pouze torzo plánovaného kostela, nicméně v tuto dobu ve větší a delší podobě než stojící katedrála svatého Víta. Kostel byl postaven v základních rozměrech pouze do výše empor a triforia a byly zaklenuty kaple a boční lodi.³²¹ V osmdesátých letech 15. století byly stavební práce převzaty mistrem Hanušem a byly dokončeny síťové klenby bočních polí i ochozu a rovněž byly dány základy opěrného systému. Po úmrtí mistra Hanuše v roce 1489 byly práce opět krátce přerušeny. Ve stejném roce byl prací pověřen Matěj Rejsek. Stavba byla opět zahájena v roce 1504 a bylo plynule navázáno na stavební počiny mistra Hanuše.³²² V roce 1512 byla stavba upravena Benediktem Rejtem na stejnlodí a byly dokončeny stanové střechy. Období stavby pod vedením Benedikta Rejta je považováno vyvrcholením pozdně gotické výstavby Kutné Hory. Důraz byl kladen především na jednoduchost, opěrný systém oproti pracím Matěje Rejska může působit ochuzeně.³²³ Zájem o dostavbu chrámu po skončení středověku byl stále nižší. Původně rozsáhlejší zamýšlená stavba byla ve čtyřicátých letech 16. století uzavřena a na západě ukončena provizorní zdí. K roku 1558 byly ukončeny veškeré stavební činnosti.³²⁴

Na závěr kutnohorského exkurzu se ve stručnosti zaměříme na tituly oltářů situovaných v chrámu svaté Barbory a zmínky o nich v diplomatických pramenech. Vzhledem k zadání práce budou ve výčtu zohledněny pouze oltáře zmíněné v souvislosti se svatobarborským zasvěcením kutnohorského kostela. Získané poznatky budou na závěr porovnány se současným stavem. Zmínky o daných oltářích lze nalézt pouze v konfirmačních knihách. První zmínka je vázána ke dni 12. února 1401 k oltáři Panny

---

³¹⁷ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 33. BRANIŠ, Josef. *Chrám svaté Barbory. Dějiny a popis původní stavby až do r. 1620*. s. 45; LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. s. 124–125; SVATOŇ, Jaroslav. *Kutná Hora*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. 1970. s. 4–5.

³¹⁸ LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. s. 125.

³¹⁹ CIM II. s. 1158.

³²⁰ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 37.

³²¹ LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. s. 125; BRANIŠ, Josef. *Chrám svaté Barbory. Dějiny a popis původní stavby až do r. 1620*. s. 46.

³²² SVATOŇ, Jaroslav. *Kutná Hora*. s. 7; LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. s. 207.

³²³ SVATOŇ, Jaroslav. *Kutná Hora*. s. 8; LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. s. 209–210.

³²⁴ LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. s. 210.

Marie a svatých apoštolů.³²⁵ Daný oltář je zmíněn podruhé ke dni 25. května 1405. Celkem třikrát je v konfirmačních knihách zmíněn oltář svatého Kříže, a to dvakrát k roku 1402 a jednou k roku 1412.³²⁶ K datu 14. srpna 1403 je poznamenán oltář svatého Prokopa a Jiljího Vyznavače. Kostel svaté Barbory je v daném případě označován jako nadřazený kostel, tj. *ecclesia superior*.³²⁷ V letech 1403 a 1426 je zaznamenán oltář svatého Jana Křtitele. V případě daného oltáře, v obou časových údajích, nese kostel titul *nova ecclesia*.³²⁸ V konfirmačních knihách je dále třikrát zmíněn oltář Panny Marie a svatého Petra a Pavla, a to v letech 1405, 1407 a 1408. Ke dni 6. července 1407 je sdružené zasvěcení oltáře zkráceno na oltář svatého Petra a Pavla. Nejmladší, zároveň i jediná, zmínka ke dni 31. srpna 1417 je vázána k oltáři Panny Marie, Těla Kristova a svaté Barbory. Zvláštní sdružené zasvěcení v kontextu dané sakrální stavby mohlo být zvoleno pro patrocinium hlavního oltáře.³²⁹ Četné fundace oltářů v letech 1398–1405 mohou naznačovat dokončení všech kaplí v daném období i čilý liturgický provoz zároveň.³³⁰ V konfirmačních knihách lze kromě patrocinií oltářů nalézt k roku 1407 zmínku ke kapli svatého Daniela. Titul kostela je v daném případě opět rozšířen o přívlastek nový.³³¹ V současnosti se v svatobarborském chrámu nachází kaple zasvěcené ke cti svatého Kříže, svatého Tomáše a Jiljí, Blažeje, Panny Marie a svatých apoštolů, svaté Apolonie, či Doroty, svaté Kateřiny, dále kaple neznámého zasvěcení, svěcená možná ke cti archanděla Michaela, kaple Michala z Vrchovišť, zvaná jako Smíškovská kaple, kaple Hašplířská, či svatého Václava, kaple zesnulých, známá jako Obitecká kaple, kaple mincířů a pregéřů, jinak známá jako kaple Mincířská, kaple cechu havířů a kaple Tří Králů.³³²

Chrám svaté Barbory byl postaven především ve snaze o emancipaci kutnohorských měšťanů na sedleckém klášteře, pod jehož správu spadaly kostely svatého Jakuba a Panny Marie na Náměti. Sedleckému klášteře náležely i veškeré výnosy lukrativních horních kaplí. Nový kostel pod patronací Těla Kristova a svaté Barbory, založený stejnojmenným bratrstvem, byl připojen k farnosti Pněvice. Kvůli nedostatku pramenů není možné přesně určit vztah mezi sedleckým klášteřem a pněvickou farností.

---

³²⁵ LC VI. s. 41.

³²⁶ LC VI. s. 139, 225.

³²⁷ LC VII. s. 104.

³²⁸ LC VI. s. 105.

³²⁹ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 29.

³³⁰ MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 34.

³³¹ LC VI. s. 222.

³³² MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum*. s. 219–220.

Nicméně není pochyb o existenci napětí a sporů, zdatelných na příklad při realizování eucharistických procesí.

11. Závěr

Cílem práce bylo nastínit vznik a vývoj kultu svaté Barbory ve středověkých Čechách. V první části práce byly analyzovány nejznámější verze svatobarborské legendy a jejich vliv na utváření ikonografie a přímluvné moci světice. V souvislosti se zobrazováním svaté panny byly zmíněny i skupiny světic a světců, jejichž součástí je i svatá Barbora, a to čtrnácti svatých pomocníků a *virgines capitales*. Dále byly představeny podmínky a specifika šíření kultu svaté Barbory v Evropě. Obliba svatobarborského kultu v Čechách byla zrekonstruována zejména na základě četnosti patrocinií kostelů, kaplí a oltářů. Na závěr byla stručně věnovaná pozornost chrámu svaté Barbory v Kutné Hoře, a to založení stavby a popisu architektonického členění.

Kult svaté Barbory se v Čechách rozvinul až v pozdním středověku a nedosáhl výrazné obliby na rozdíl od kultů jiných světců (na příklad svaté Kateřiny). Příčinou může být poměrně pozdní šíření úcty ve 14. století i fakt, že se jednalo o kult ženské světice. Na základě dochovaných uměleckých dílech je patrný vzrůst obliby svaté Barbory až v období baroka. Nicméně jak již bylo mnohokrát řečeno, výzkum je limitován nedostatečnou pramennou základnou. Románská či pozdně románská patrocina nelze stoprocentně potvrdit. Nárůst četnosti výskytu svatobarborských kostelů a kaplí ve středověkých Čechách je patrný zejména v průběhu 15. a 16. století.

Práce mimo jiné otevřela řadu témat k budoucímu výzkumu, na příklad charakter svatobarborských legend zaznamenaných v rukopisech uložených v českých knihovnách, výzkum kultu *virgines capitales* na území Čech a v neposlední řadě mapování kultu svaté Barbory v Čechách od 2. poloviny 16. století. I přes limity výzkumu se podařilo vytvořit přibližný obraz svatobarborské úcty na území středověkých Čech a přispět novými poznatky při zpracovávání kultů svatých v kontextu českých dějin.

Seznam použitých zkratek

BHG	Bibliotheca hagiografica graeca
BHL	Bibliotheca hagiografica latina
BHO	Bibliotheca hagiografica orientalis
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
CIM	Codex iuris municipalis regni Bohemiae
LC	Libri confirmatorium
LE	Libri erectionum
MVB	Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia
PG	Patrologia graeca
PL	Patrologia latina
RBM	Regesta diplomaica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RPP	Religion past and present
SP	Soupis památek
UPČ	Umělecké památky Čech

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Stuttgart: Ekumenická rada církví. 1984.

BOROVÝ, Klement (ed.). *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber II. (1375–1388).* Praha: J. G. Calve, Caes. Reg. Aulae et Universitatis Prag. Bibliopolam. 1878.

BOROVÝ, Klement (ed.). *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber IV. (1390–1397).* Praha: J. G. Calve, Caes. Reg. Aulae et Universitatis Prag. Bibliopolam. 1883.

BOROVÝ, Klement (ed.). *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber V.* Praha: J. G. Calve, Caes. Reg. Aulae et Universitatis Prag. Bibliopolam. 1889.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.). *Codex juris municipalis regni Bohemiae. Tomus II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419.* Praha: Knihotiskárny Dra Edv. Grégra. 1895.

DUCHESNE, Louis. *Le liber pontificalis. Tome second.* Paris. 1892.

EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum. Tom. IV.* Praha: Nadání Františka Palackého. 1884.

EMLER, Josef (ed.). *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archiodesim. Liber sextus.* Praha: Typis Grégariansis. 1883.

EMLER, Josef (ed.). *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecsim. Liber septimus. Ab anno 1410 usque ad annum 1419.* Praha: Spolek historický v Praze. 1886.

EMLER, Josef (ed.). *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archiodesim. Liber octavus, nonus et decimus.* Praha: Typis Grégariansis. 1886.

HIRSCH, Theodor (ed.). *Scriptores rerum Prussicarum 2.* Leipzig: S. Hirzel. 1863.

JACOBUS DE VORAGINE – VIDMANOVÁ, Anežka – BAHNÍK, Václav – ZACHOVÁ, Irena. *Legenda aurea.* Praha: Vyšehrad. 2012.

JAN Z DAMAŠKU. *Die Schriften des Johannes von Damaskos. V, Opera homiletica et hagiographica / Herausgegeben vom Byzantinischen Institut der Arbeit Scheyern.* Belin: Walter de Gruyter. 1988.

LOSERTH, Johann. *Königsaller Geschichtsquellen.* Vídeň: Císařská akademie věd. 1875.

MIGNE, Jacques Paul – SIMEON METAPHRASTES. *Patrologia Graeca 114. Vitae Sanctorum Mensis 12 December*. Paříž. 1903.

MIGNE, Jacques-Paul – JOANNES DIACONUS. *Patrologiae latinae. Tomus LXXV. Sancti Gregorii Magni vita*. Paříž. 1903.

Monumenta Vaticana. Res gestas bohemicas illustrantia. Tomus V. Acta Urbani VI. et Bonifatii IX. (1378–1404). Praha: Typis gregerianis. 1903.

PETR ŽITAVSKÝ – HERMANSKÝ, František – MERTLÍK, Rudolf – FIALA, Zdeněk. *Zbraslavská kronika*. Praha: Svoboda. 1976.

Socii Ballandiani. *Bibliotheca hagiographica graeca*. Brusel: Société des Bollandistes. 1909.

Socii Ballandiani. *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*. Brusel. 1898.

Socii Ballandiani. *Bibliotheca hagiographica orientalis*. Brusel. 1910.

SODI, Manlio – FUSCO, Roberto. *Martyrologium romanum*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2005.

TINGL, František Antonín. *Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati. Annus 1390*. Praha: Typis nationalis typographiae I. L. Kober. 1865.

VÁCLAV HÁJEK Z LIBOČAN – KOLÁR, Jaroslav. *Kronika česká*. Praha: Odeon. 1981.

Literatura

ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad. 1998.

AUTY, Robert (ed.). *Lexikon des Mittelalters. 1, Aachen bis Bettelordenskirchen*. München: Artemis. 1980.

BANDMANN, Günter (ed.). *Lexikon der christlichen Ikonographie. 2. Band. Allgemeine Ikonographie. Fabelwesen – Kynokephalen*. Freiburg im Breisgau: Herder. 1970.

BANDMANN, Günter (ed.). *Lexikon der christlichen Ikonographie. 4. Band. Allgemeine Ikonographie. Saba, Königin von – Zypresse Nachträge*. Freiburg im Breisgau: Herder. 1971.

BAREŠ, František. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXI. Politický okres Mladoboleslavský*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1905.

BARTOŠ, F. M. *Catalogus codicum manu scriptorum Musaei nationalis Pragensis. Pars prior*. Praha. 1926.

- BARTOŠ, F. M. *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze. Svazek II.* Praha. 1927.
- BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha I).* Praha: Academia. 1998.
- BOHÁČ, Zdeněk. Časové vrstvy patrocinií českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení. *Historická geografie* 1970. roč. 4.
- BOHÁČ, Zdeněk. K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie. *Československý časopis historický* 1968. roč. 16.
- BOHÁČ, Zdeněk. *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiakonát.* Praha: Historický ústav. 2001.
- BRANIŠ, Josef. *Chrám svaté Barbory. Dějiny a popis původní stavby až do r. 1620.* Kutná Hora: Karel Šolc. 1891.
- BRANIŠ, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX století. VIII. Politický okres Česko-Budějovický.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1900.
- CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum. 2, Anselmo – Bernardo.* Řím: Citta Nuova. 1990.
- CASSIDY-WELCH, Megan. Prison and Sacrament in the Cult of Saints Images of St Barbara in Late Medieval Art. *Journal of Medieval History* 2009. roč. 35.
- CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do polovice XIX. století. XXXIX. Politický okres Rakovnický. II. díl.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1913.
- CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do polovice XIX. století. XLII. Politický okres Kaplický.* Archaeologická kommise při České akademii věd a umění. 1921.
- CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX století. VIII. Politický okres Královehradecký.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1904.
- COAKLEY, John. Gender and the Authority of Friars: The Significance of Holy Women for Thirteenth-Century Franciscans and Dominicans. *Church History* 1991. roč. 60.
- ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech.* České Budějovice: Veduta. 2006.
- DUS, Jan Amos. *Novozákonní apokryfy. II. Příběhy apoštolů.* Praha: Vyšehrad. 2022.
- DIETER Hans (ed.). *Religion Past and Present. 1. A–Bhu.* Leiden: Brill. 2006.

EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy. dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Svazek 1.* Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého. 1883.

FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie.* Praha: Filosofická fakulta University Karlovy. 1934.

GNIRS, Anton. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale in Böhmen von der Urzeit bis zur Mitte des XIX. Jahrhunderts. XLIII. Der politische Bezirk Elbogen.* Praha: Německá společnost věd a umění pro ČSR. 1927.

GRÜN, Anselm. *Duchovní terapie a křesťanská tradice: čtrnáct svatých pomocníků.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2000.

GRYGLEWICZ, Feliks (ed.). *Encyklopedia katolicka. Tom 2. Bar – Centuriones.* Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 1985.

GRYGLEWICZA, Feliks (ed.). *Encyklopedia katolicka. Tom 3. Cenzor–Dobszewicz.* Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 1985.

HALL, James (ed.). *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění.* Praha: Mladá fronta. 1991.

HOSTAŠ, Karel – VANĚK, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXV. Politický okres Přeštický.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1907.

HOSTAŠ, Karel – VANĚK, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XII. Politický okres Sušický.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1900.

CHYTIL, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XI. Politický okres Chrudimský.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1900.

JAN, Libor. *Václav II.: král na stříbrném trůnu, 1283–1305.* Praha: Argo. 2015.

KADLEC, Jaroslav. *Tisíc let pražského biskupství 973–1973.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství. 1973.

KASPER, Walter (ed.). *Lexikon für Theologie und Kirche. 1. Band. A bis Barcelona.* Freiburg: Herder. 2006.

KASPER, Walter (ed.). *Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band. San bis Thomas.* Freiburg: Herder. 2006.

KASTER, Karl Georg (ed.). *Lexikon der Christlichen Ikonographie. 5. Band. Ikonographie der Heiligen. Aaron bis Crescentianus von Rom.* Freiburg im Breisgau: Herder. 1973.

KELLY-GANGI, Carol. *365 Days with the Saints. A Year of Wisdom from the Saints*. New York: Wellfleet Press. 2015.

KOSMAN, Marcelli. *Dějiny Polska*. Praha: Karolinum. 2011.

KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae*. Praha: Artefactum. 2006.

KÜHN, Karl F. *Topographie der historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslawakischen Republik. A Land Böhmen. LI. Der Bezirk Reichenberg*. Rudolf M. Rohrer Verlag Brünn-Prag-Leipzig-Wien. 1934.

LEIGHTON, Gregory. The Relics of St Barbara at Althaus Kulm: History, Patronages, and Insight into the Teutonic Order and the Christian Population in Prussia (Thirteenth-Fifteenth Centuries). *Zapisky Historyczne* 2020. č. 85.

LEMAITRE, Jean-Loup. Historická martyrologia: od Jeronýmova martyrologia až k římskému martyrologiu a jejich významu pro historika. *Sborník Katolické teologické fakulty* 2005. roč. 7.

LÍBAL, Dobroslav. *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké besedy. 1948.

MÁDL, Karel Boromejský. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. I. Politický okres Kolínský*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1897.

MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. X. Politický okres Třeboňský*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1900.

MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do polovice XIX. století. XXXVIII. Politický okres Prachatický*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1913.

MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. X. Politický okres Třeboňský*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1900.

MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do polovice XIX. století. XLI. Politický okres Krumlovský*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1918.

MARTHALER, Bernard L. (ed.). *New catholic encyclopedia 2. Baa–Cam*. Detroit: Thomson Gale. 2002.

MARTHALER, Bernard L. (ed.) *New catholic encyclopedia 5. Ead–Fre.* Detroit: Thomson Gale. 2002.

MARTHALER, Bernard L. (ed.). *New catholic encyclopedia 14. Seq–The.* Detroit: Thomson Gale. 2002.

MATĚJKA, Bohumil. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. II. Politický okres Lounský.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1897.

MCCUNE BRUHN, Heather. Late-Gothic Architectural Monstrances and Their Use During the Feast and Octave of Corpus Christi. *Antiphon* 2008. roč. 12.2.

MUDRA, Aleš. *Ecce panis angelorum: výtvarné umění pozdního středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře (kolem 1300–1620).* Praha: Národní památkový ústav. 2012.

NOVÁK, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XIV. Politický okres Jindřicho-Hradecký.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1901.

NOVÁKOVÁ, Marcela. *Chrámky a kostely Čech, Moravy a Slezska.* Praha: Reader's Digest. 2011.

PÁTKOVÁ, Hana. *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách.* Praha: Koniasch Latin Press. 2000.

PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Sedlčanský. Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. III. Politický okres Sedlčanský.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1898.

PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u svatého Víta v Praze (jeho dějiny a popis).* Praha: Dědictví sv. Prokopa. 1903.

PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa království Českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Řada první. Arcidiecese Pražská. Díl IV.* Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého. 1910.

PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do polovice XIX. století. XXXVII. Politický okres Kralovický.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1912.

PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. VI. Politický okres Mělnický.* Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1899.

- PODLAHA, Antonín. *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské. První část: A–E*. Praha. 1910.
- PODLAHA, Antonín. *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské. Druhá část: F–P*. Praha. 1922.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech A–J*. Praha: Academia. 1977.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K–O*. Praha: Academia. 1978.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech P–Š*. Praha: Academia. 1980.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech T–Ž*. Praha: Academia. 1982.
- PRAŽÁK, Josef M. – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník*. Praha: Československá grafická unie a.s. 1938.
- REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. Praha: Zvon. 1991.
- ROHÁČEK, Jiří. *Nápisy města Kutné Hory*. Praha: Artefactum. 1996.
- ROYT, Jan – HAMSÍKOVÁ, Dagmar – HAMSÍKOVÁ, Radana – ČEPELÁK, Jiří A. *Středověké nástěnné malby v kostele Povýšení sv. Kříže ve Vrbně u Mělníka. Průzkumy památek 2006. roč. 13, č. 2*.
- RYBA, Bohumil. *Catalogus codicum bibliothecae Strahoviensis in litterarum bohemicarum museo Pragrae asservatorum, Volumen III*. Praha. 1979.
- SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 1999.
- SOUKUP, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXXIII. Politický okres Písecký*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1910.
- SOUKUPOVÁ, Helena. *Anežský klášter v Praze*. Praha: Vyšehrad. 2011.
- STUDNIČKOVÁ, Milada. *Kutnohorská iluminace*. Praha: Galerie Středočeského kraje. 2010.
- SVATOŇ, Jaroslav. *Kutná Hora*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. 1970.
- SVOBODA, J. *Svatá Barbora, sídlo poustevníků*. Jindřichův Hradec: J. Svoboda. 1930.
- ŠIMÁK, J. V. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XLVI. Politický okres Mnichovohradištský. Díl I*. Praha: Archaeologická komise při České akademii věd a umění. 1930.
- ŠTECH, Václav Vilém. *Zmizelá Praha*. Litomyšl: Paseka. 2002.
- TINGL, František Antonín. *Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecsin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati. Annus 1390*. Praha. 1865.

TARZIA, Antonio – AGASSO, Domenico – DRINOCKÁ, Pavla. *Svatí na každý den / historie, spiritualita, umění: říjen – listopad – prosinec*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2010.

TILL, Alois. *Chrám sv. P. Barbory v Kutné Hoře*. Praha: F. Topič. 1918.

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum. Pars prior*. Praha. 1905.

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum. Pars posterior*. Praha. 1906.

TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum. Pars posterior*. Praha. 1906.

TUMPACH, Josef (ed.). *Český slovník bohovědný. Díl 1, A – Bascap*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a V. Kotrba. 1912.

TUMPACH, Josef (ed.). *Český slovník bohovědný. Díl 3, Církevní řády – Ezzo*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a V. Kotrba. 1912.

UHRIN, Dorottya. *A virgines capitales kultusza a középkori Magyarországon* (dizertační práce na Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar). Budapešť 2019.

UHRIN, Dorottya. Rediscovering the virgin martyrs in medieval Central Europe. The case of the cult of Saint Dorothy in Hungary. *Studies on the Value of Cultural Heritage* 2020. roč. 21.

VANĚK, Ferdinand – HOSTAŠ, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XVII. Politický okres Domažlický*. Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1902.

VANĚK, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do polovice XIX. století. VII. Politický okres Klatovský*. Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1899.

VELC, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XX. Politický okres Slanský*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1904.

VLČEK, Pavel. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*. Praha: Academia. 2000.

VONDRUŠKA, Isidor. *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních 1*. Praha: Kuncič. 1930.

VRÁNA, Karel. *V jednom společenství: životní příběhy světců*. Praha: Vyšehrad. 2009.

WEED, Stanley E. Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature, and Popular Piety. *The Sixteenth Century Journal* 2010. roč. 41.

WIRTH, Zdeněk. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXII. Politický okres Poličský*. Praha: Praha: Archaeologická komise při České akademii věd a umění. 1906.

WOLF, Kirsten. *The Old Norse-Icelandic Legend of Saint Barbara*. Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies. 2000.

WOLF, Kristen. The Severed Breast. A Topos in the Legends of Female Virgin Martyr Saints. *Arkiv för nordisk filologi* 1997. roč. 112.

ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2014.

Elektronické zdroje

Britannica. *St. Barbara*. [2023-03-15]. <<https://www.britannica.com/biography/Saint-Barbara>>.

Hrabanus Maurus. *Martyrologium, 12*. [2023-03-15]. <http://www.monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Hrabanus_Maurus&rumpfid=Hrabanus%20Maurus,%20Martyrologium,%20%20%2012&level=3&domain=&lang=0&id=&hilite_id=&links=&inframe=1>.

St George and St Barbara. [2023-03-14]. <https://lucascranach.org/en/DE_KSVC_M032>.

The St. Barbara Altarpiece at the Palazzo Bellomo. [2023-04-03]. <<https://www.christianiconography.info/sicily/barbaraBellomo.portrait.html>>.

Elektronické databáze

Manuscriptorium
Dostupné z: <<https://www.manuscriptorium.com/apps/index.php>>.

Monasterium
Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/home?_lang=ces>.

Památkový katalog
Dostupné z: <<https://pamatkovykatalog.cz/>>.

Seznam příloh

Příloha 1: Freska v Santa Maria Antiqua, 8. století (asi 705–706).....	75
Příloha 2: Obraz svaté Barbory v Palazzo Bellomo, 16. století	76
Příloha 3: Stětí svaté Barbory, Mistr IW, po 1546	77
Příloha 4: Svatý Jiří se svatou Barborou, Lucas Cranach, 1513–1518	77
Příloha 5: Tabulka svatobarborských kostelů.....	78
Příloha 6: Mapa svatobarborských kostelů.....	78
Příloha 7: Tabulka svatobarborských kaplí	79
Příloha 8: Mapa svatobarborských kaplí	79
Příloha 9: Tabulka svatobarborských oltářů.....	80
Příloha 10: Tabulka liturgických textilií.....	80
Příloha 11: Tabulka liturgických náčiní	80
Příloha 12: Graf poměru zobrazování svaté Barbory	81
Příloha 13: Graf svatobarborské malby	81
Příloha 14: Graf svatobarborských soch a reliéfů	82
Příloha 15: Graf doprovodných světců.....	82
Příloha 16: Listina SL 47: Papež Bonifác IX. potvrzuje na žádost obyvatel Kutné Hory založení a nadání kostela Těla Kristova a svaté Barbory. Dáno v Římě 16. dubna 1403.	83

Přílohy

Příloha 1: Freska v Santa Maria Antiqua, 8. století (asi 705–706)

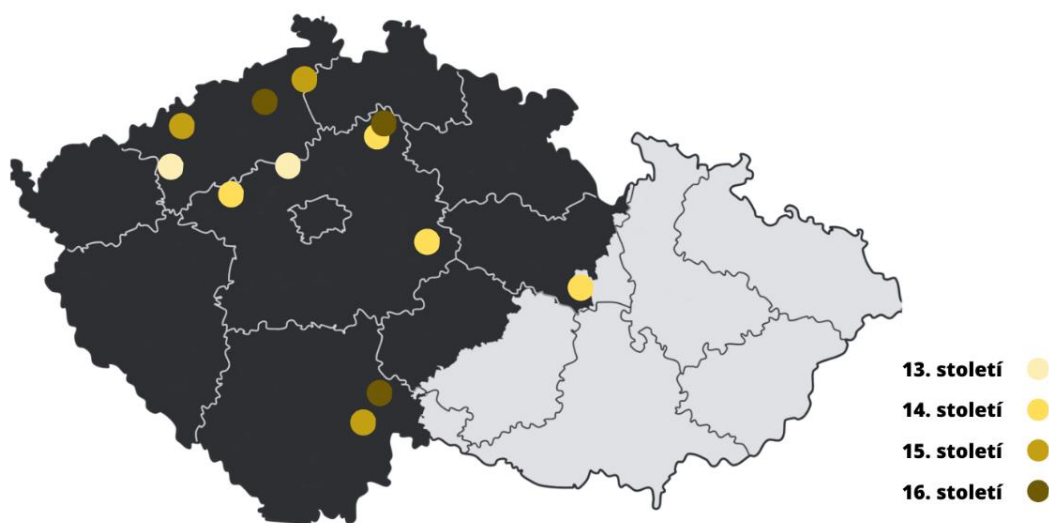
Příloha 2: Obraz svaté Barbory v Palazzo Bellomo, 16. století

Příloha 3: Stětí svatě Barbory, Mistr IW, po 1546

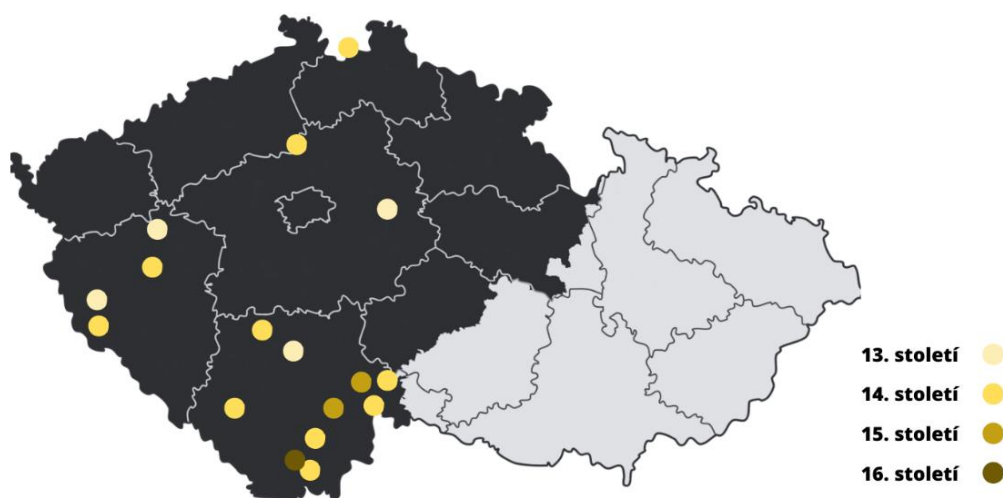
Příloha 4: Svatý Jiří se svatou Barborou, Lucas Cranach, 1513–1518

Příloha 6: Mapa svatobarborských kostelů

Středověké svatobarborské kostely		
lokalita	datace	zdroj
Bakov nad Jizerou	počátek 16. století	UPČ A–J. s. 32.
Banín	počátek 14. století	UPČ A–J. s. 32.
Církvice	asi 15. století	LC VII. s. 99.
Děbolín	počátek 16. století (asi starší)	UPČ A–J. s. 246.
Debr'	13. století	UPČ A–J. s. 247.
Dubice	1579	UPČ A–J. s. 333.
Chomutov II – Horní Ves	počátek 16. století	UPČ A–J. s. 521.
Lužná u Rakovníka	14. století	UPČ K–O. s. 334.
Mašťov	asi 14. století	UPČ K–O. s. 362.
Nabdín	1. polovina 14. století (asi starší)	UPČ K–O. s. 400.
Třeboň	1709–1714	UPČ T–Ž. s. 103.
Valkeřice	1724–1728 (původně gotický)	UPČ T–Ž. s. 173.

Příloha 5: Tabulka svatobarborských kostelů

Příloha 8: Mapa svatobarborských kaplí

Mapy byly vytvořeny pomocí obrázku dostupného zde:
https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cechy#/media/Soubor:%C4%8Cechy_po_roce_1920_na_map%C4%9B_%C4%8Ceska.png.

Středověké svatobarborské kaple			
lokality	přidružený objekt	sloh / datace	zdroj
Bechyně	klášter františkánů	pozdní gotika	UPČ A–J. s. 46.
Grabštejn	zámek Grabštejn	konec 14. století	LC V. s. 172.
Horažďovice	kostel svatého Petra a Pavla	1. čtvrtina 14. století	UPČ A–J. s. 399.
Horšov	kostel Všech svatých	15. století	UPČ A–J. s. 423.
Jindřichův Hradec	bývalý klášter františkánů	pozdní gotika	UPČ A–J. s. 618.
Kaplice		původně 16. století	UPČ K–O. s. 31.
Kolín	kostel svatého Bartoloměje	13. století	UPČ K–O. s. 85–86.
Kunžak	kostel svatého Bartoloměje	gotika	UPČ K–O. s. 181.
Malonty	kostel sv. Bartoloměje	1. polovina 14. století	UPČ K–O. s. 345.
Mělník	radnice	gotika	UPČ K–O. s. 313.
Nová Bystřice	kostel svatého Petra a Pavla	70. léta 14. století	UPČ K–O. s. 479.
Oslov	kostel svatého Linharta	gotika	UPČ K–O. s. 554.
Plasy	kostel Nanebevzetí Panny Marie	1154–1204	UPČ P–Š. s. 73–74.
Plzeň	františkánský klášter	gotika	UPČ P–Š. s. 92, 94.
Prachatice	kostel svatého Jakuba	asi 15. století	UPČ P–Š. s. 153–154.
Trhové Sviny	kostel Nanebevzetí Panny Marie	gotika	UPČ T–Ž. s. 74.
Třeboň	kostel svatého Jiljí	1491	UPČ T–Ž. s. 98.

Příloha 7: Tabulka svatobarborských kaplí

Středověké svatobarborské oltáře			
lokality	kostel / kaple	nejstarší zmínka	zdroj
Louny	kostel svatého Mikuláše	1386	LC V. s. 259
Kolín	kostel svatého Bartoloměje	1401	LE V. s. 552.
Hradec Králové	kostel svatého Ducha	1397	LE IV. s. 467.
Praha	kostel svatého Štěpána	1407	LE V. s. 751.
Praha	katedrála svatého Víta	1318	RBM III. s. 167.
Litoměřice	kostel Všech svatých	1406	LC VI. s. 173.
Jindřichův Hradec	kostel Nanebevzetí Panny Marie?	1384	LE II. s. 211.
Tachov	kostel svatého Václava	1409	LC VI. s. 276.
České Budějovice	kostel svatého Mikuláše?	1411	LC VII. 24.
Lomnice	neurčeno	1412	LC VII. 59.
Klatovy	neurčeno	1417	LC VII. 216.
Boleslav	neurčeno	1417	LC VII. 229.

Příloha 9: Tabulka svatobarborských oltářů

Středověké liturgické textilie				
lokality	kostel / kaple	typ	datace	zdroj
Plzeň	(katedrála svatého Víta)	humerál	2. polovina 15. století	Inventář 17.
Plzeň	(katedrála svatého Víta)	humerál	2. polovina 15. století	Inventář 17.
Plzeň	(katedrála svatého Víta)	ornát	2. polovina 15. století	Inventář 17.
Plzeň	(katedrála svatého Víta)	ornát	2. polovina 15. století	Inventář 17.
Praha	katedrála svatého Víta	humerál	konec 15. století	Inventář 18.
Praha	katedrála svatého Víta	ornát	1. polovina 16. století	Inventář 21.

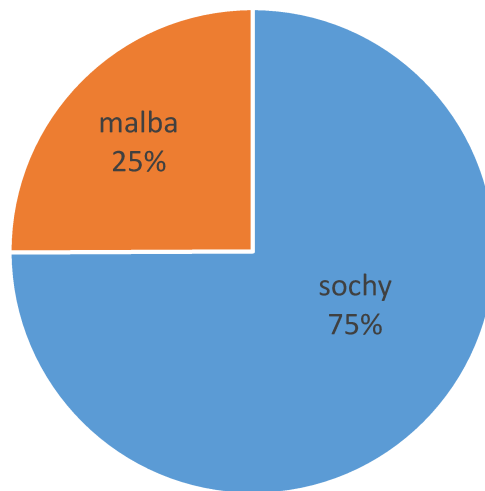
Příloha 10: Tabulka liturgických textilií

Středověké liturgické náčiní			
Monstrance			
lokality	kostel / kaple	datace	zdroj
Mirovice	kostel svatého Klimenta	konec 15. století	SP. XXXIII. s. 112.
Malesice	kostel svatého Jiří	pozdní gotika	SP. XXX. 161.
Kalichy			
Praha	katedrála svatého Víta	2. polovina 15. století	Inventář 16.
Třeboň	kostel svaté Alžběty	neurčeno	SP. XLI. s. 96, 99.

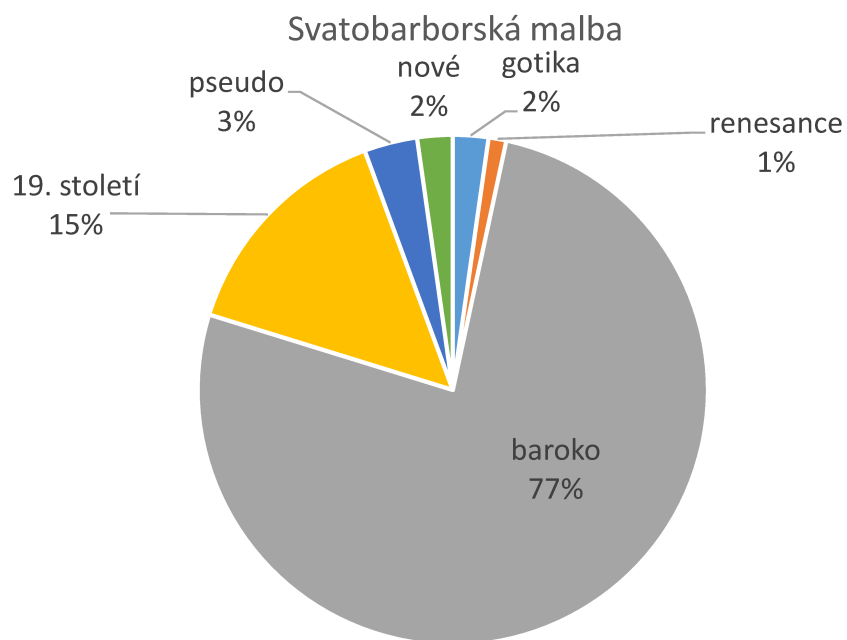
Příloha 11: Tabulka liturgických náčiní

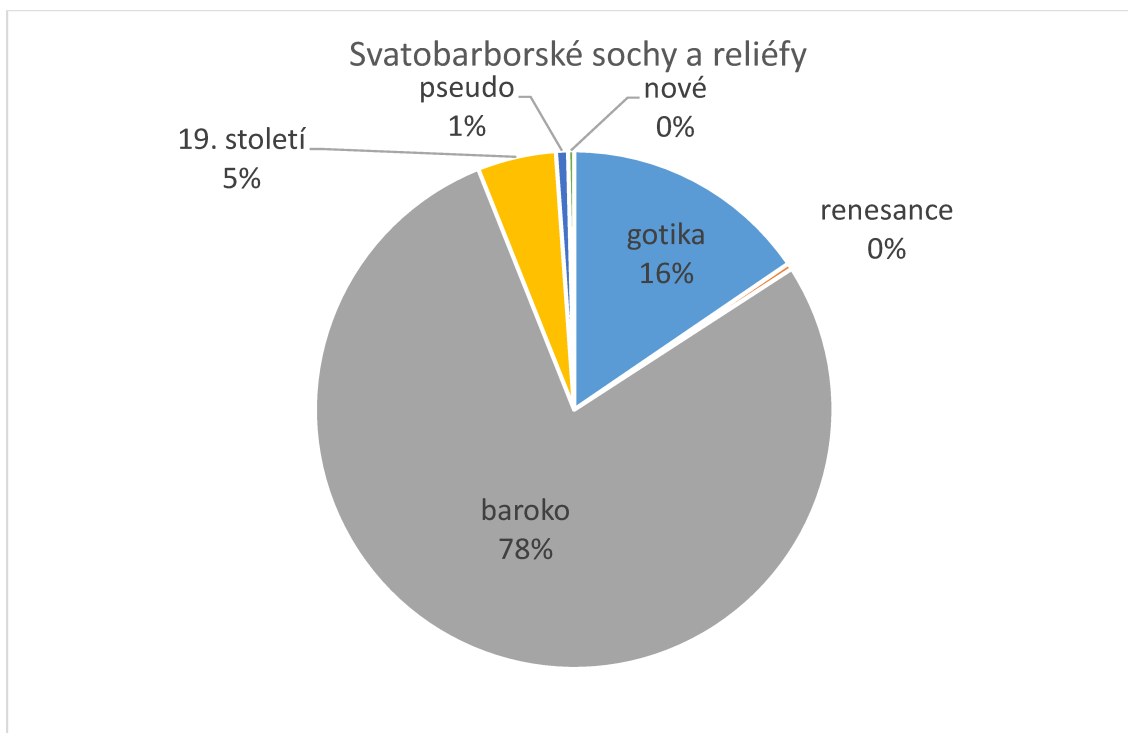
Poměr zobrazování svaté Barbory (sochy vůči malbě)
na základě dochovaných uměleckých děl

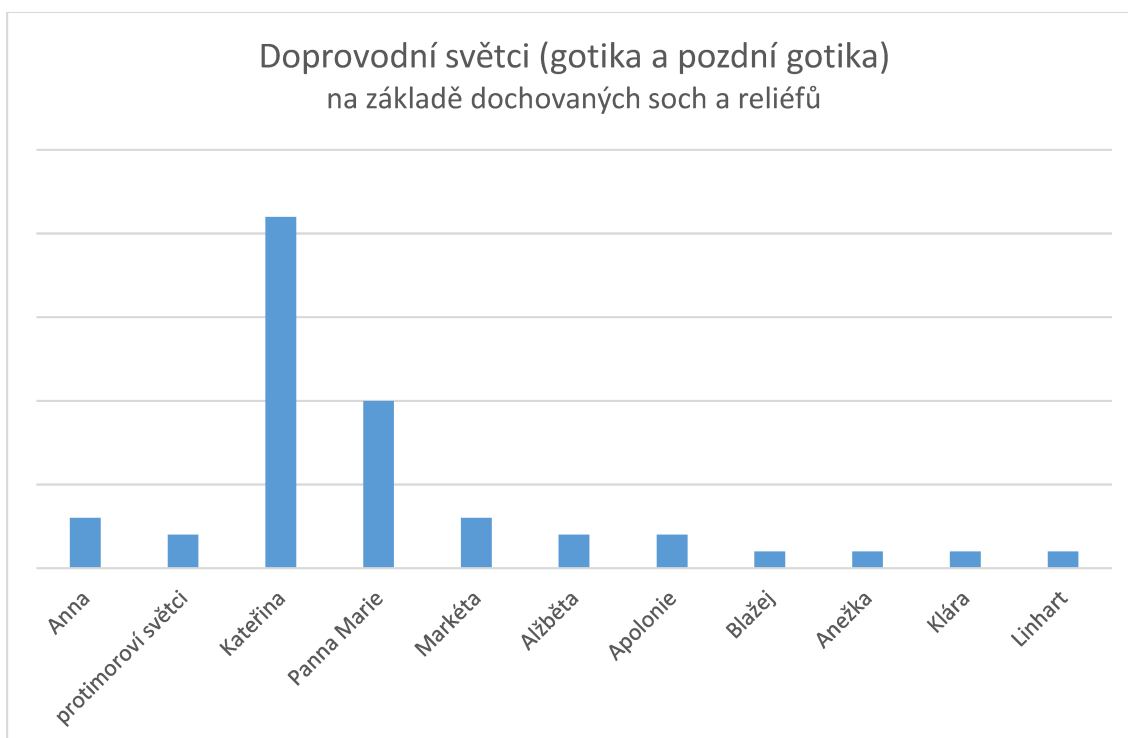
Příloha 12: Graf poměru zobrazování svaté Barbory

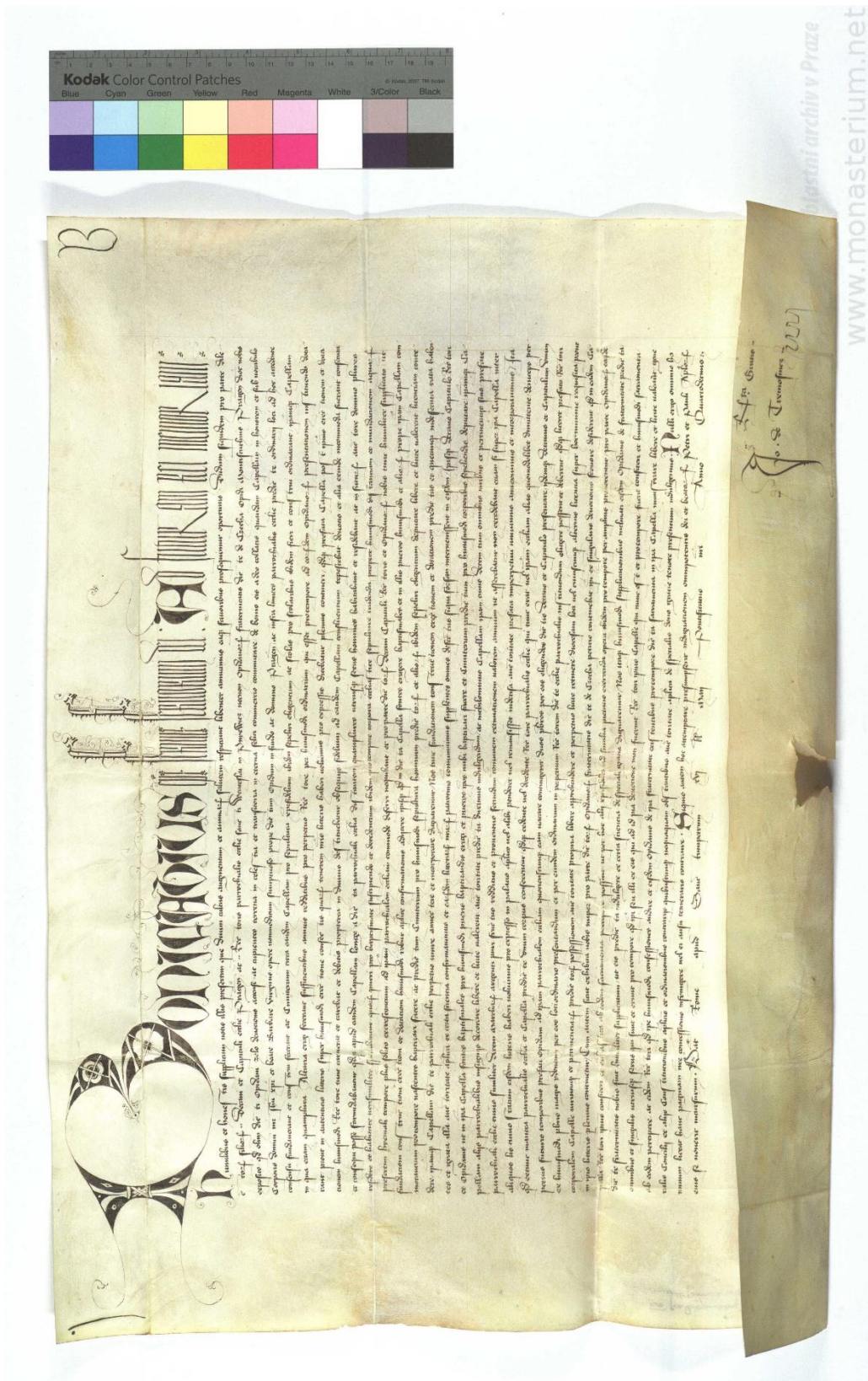
Příloha 13: Graf svatobarborské malby

Příloha 14: Graf svatobarborských soch a reliéfů

Příloha 15: Graf doprovodných světců

Příloha 16: Listina SL 47: Papež Bonifác IX. potvrzuje na žádost obyvatel Kutné Hory založení a nadání kostela Těla Kristova a svaté Barbory. Dáno v Římě 16. dubna 1403.

Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-SOAPraha/AMKH/SL_47/charter?q=sl%2047>.